

Gramática
do
IDIOMA GALEGO
por
M. Lugrís Freire

Académico de número da «Academia Gallega»

Esta obra leva como aditamentos os nomes de persoas,
toponimia, meses e días, denominación dos ventos, táboa de
castelanismos, mostras literarias e vocabulario galego-castelán

2.ª EDICION CORREXIDA E AUMENTADA

A Cruña
Imprenta Moret
Galera, 48
1931

PB 3580

OB 11021740

Titi. 595898

XX.4506

72€

Gramática
do
IDIOMA GALEGO
por
M. Lugrís Freire

Académico de número da «Academia Gallega»

Esta obra leva como aditamentos os nomes de persoas,
toponimia, meses e días, denominación dos ventos, táboa de
castelanismos, mostras literarias e vocabulario galego-castelán

2.ª EDICION CORREXIDA E AUMENTADA

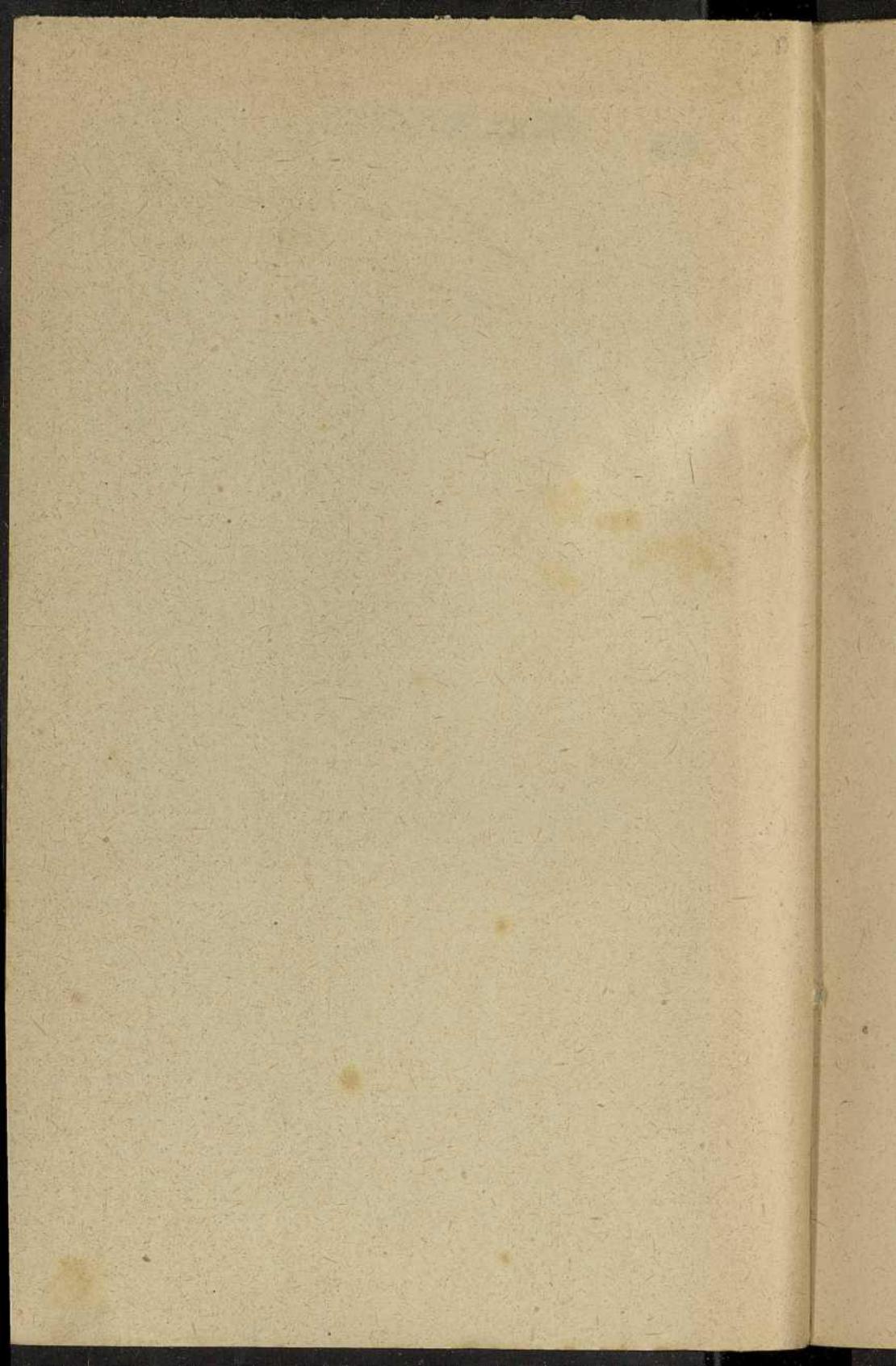
A Cruña P-3
Imprenta Moret
Galera, 48
1931

É propriedade do autor

As meus queridos amigos Dr.
Fernando de Almeida

Cordialmente

GRAMÁTICA DO IDIOMA GALEGO

UNHAS PALABRAS DO AUTOR

A literatura galega—a feita na euritmia da noble fala nosa, esquecida á miúdo por aqueles fillos de Galicia que, por unha cultura incompreta ou descanxiada, son alleos aos nosos problemas de reintegración espiritual—, tivo un felís rexurdimento na mitade do século derradeiro. Os nomes de Rosalía Castro, Manuel Curros Enríquez, Valentín Lamas, Eduardo Pondal e outros, son d'abondo para ínzaren de gloria os fastos da nosa historia literaria, e para demostrar que o idioma galego era o único medio natural e propio para dar a conocer as arelas do noso espíritu en todal-as manifestaciós d'un pobo que non quere nin pode morrer.

Aqueles altísimos poetas puxeron nas suas producções a modalidade dialectal das comarcas en que foran nados, á semellanza dos poetas gregos dos tempos clásicos, e dese xeito donaron elementos percisos, xuntamente cô que hasta entón se tiña feito, para estudar en conxunto o idioma. Mais, pasados aqueles días de gloria escentilante, outros escritores, sin faceren siquera un exáme do que debían ter como modelos literarios e lingüísticos, comenzaron á em-

pregar a nosa fala c'un desconocemento comprehendo das suas leises fonolóxicas e gramaticás. Unha verdadeira anarquía noxenta produxeron dentro das nosas letras. E, axuntando este feito cô d' escolheren motivos pouco honestos e parolas brutas, que non usaban cando escribían en castelán, fixeron un labor que, en verdade, levaba camiño d' unha desfeita, e de finar para sempre coa lenda de que a nosa meiga fala fora aquela con qué reises e trovadores engaiolaran os pobos ibéricos en séculos pasados. Este mal agravouse nos días d' agora, e d' aquí nasceu o pensamento de que eu, o mais humilde dos vellos escritores, enxergase esta Gramática, coa fin de que os bôs e estudosos puderan achar nela algunas regras de proveito para se guieren no emprego da nosa fala.

Ben sei a responsabilidade que sobre de míñ botei; non ifioro que a crítica tén de fincar o seu dente neste libro. Sô teño unha disculpa, esta: levamos moitos anos agardando por unha *Gramática do Idioma*, e como non aparescía por ningures, eu adiquei os poucos momentos de vagar para a facer. E fixena, pondo sempre o pensamento e os pulos do meu corazón na nobre causa da rexeneración e melloramento da Terra.

Nin a meritíssima «Gramática Gallega» de Saco Arce, simpremente dialectal, escrita n-un tempo en que a nosa literatura non acadara o desenrollo d' oxe; nin o escelente estudio fonético e morfolóxico de García de Diego na sua «Gramática Histórica», nin outros traballos mais, satisfan a necesidade que sentíamos d' unha *Gramática sintética do Idioma*, na que poidéramos atopar as regras precisas e comprobadas, sobre todo no que abrangue á composición e axuntamento das palabras. Ende ben, aqueles libros e os asinalados na nota bibliográfica posta no final desta obra, foron os que informaron e guiaron os meus estudos gramaticás. Honradamente, sinxela-

mente, desacubillei os principios que, no meu humilde entender, atinguen ao idioma. Algunhas veces non están d'acordo coa ortografía e morfoloxía que levo empregada nos meus cativos traballos literarios, mais elo será unha proba da independenza e sinceridade con que este libro foi feito.

Inda que moitos o non crean, teño a seguranza de que a fala galega—mais que a raza, mais que o propio chan—é o refresco da nosa alma, o factor estético mais esgrevio, o espello do noso *ethnos*, a hostia sagra coa qué os «bôs e xenerosos» comulgarán decote no altar da Terra, coa cobiza de a ver grande e libre.

Eu, vello soldado da santa e xusta causa, que no alborexar da mocedade xurei solememente defendel-a sua bandeira, quero chegar de xionllos cabo do altar celta, e nel pór esta ofrenda á aquelo que foi, e será sempre, luz que me guiou e deu alentos nos amargurados días da miña vida.

M. Lugris Freire

A Cruña, 1922.

OUTRAS OBRAS DO MESMO AUTOR

- Soidades**, verso e prosa, c' un prólogo de Curros Enríquez.— Precio: 4 pesetas.
- Noitebras**, poesías; *edición fora de venda*.
- A Ponte**, primeiro drama galego en prosa, en dous actos e tres cuadros.— Precio: 2 pesetas.
- Mareiras**, drama en tres actos, en prosa.— Precio 3 pesetas.
- Esclavitú**, drama en dous actos, en prosa.— Precio: 2 pesetas.
- O Pazo**, comedia en dous actos.— Precio: 1 peseta.
- Estadeiña** drama-comedia, en dous actos.— Precio: 1'50 pesetas.
- Versos de loita**, edición de *Terra a Nosa!*— Precio: 1 peseta.
- Contos de Asieumedre**, 2.ª edición, con novos contos e dibuxos de F. Cortés.— Precio: 75 céntimos.
- Minia**, drama n-un acto, 2.ª edición.— Precio: 1 peseta.
- As Mariñas**, poesía en verso branco, adicado as escolas de «Sada y sus contornos»; *edición fora de venda*.
- Ardéncias**, líricas galegas.— Precio: 3 pesetas.
-

PRIMEIRA PARTE

FONÉTICA

1. A *Fonética* é unha parte da Gramática que têm por obxecto o conxemento das letras ou fonemas como sons elementás do idioma, analizando as transformacións e combinacións que sofren para constituiren as voces.

I - Fonemas consoantes

2. No idioma galego son vinte.

B, C, D, F, G, H, L, LL, M, N, Ñ, P, Q,
R, S, T, V, X, Y, Z

3. Usase o y como fonema eufónico segúrn se verá no núm. 19, desta primeira parte.

4. O galego non têm sons guturás. Na escritura etimolóxica *j* con todas as vocás, *e g* dinantes de *e, i*, sonan como *x* galego.

O son do *x* é igual á *ch* francés.

Algús escritores son partidarios de que se empregue *g, j* ou *x* aténdose á etimoloxía latina; mais como ésta é tan vária, polo orixe ven de *x, s, ss, sc, ps, t*, como *buxo (buxus), xordo (surdus), paxaro (passer), teixe (tascis), caixa (capsa), roxo (rufus)*, axiña se comprende a grande dificultade da escritura etimolóxica. A lingua antigua tampouco pode resolver as dúvidas, pois facían uso indistintamente de

j ou *x*. Por outra parte é xeneral e característica da nosa escritura representar este son por *x*, o que dona moita facilidade para a leitura.

O *x* galego sona mais forte no comenzo da palabra ou nos monosílabos: como *xarra*, *xurro*, *xa*; e mais branda no medio, como en *mexerico*, *meixela*, *toxo*.

Nas palabras d' orixe latino ou grego, d' uso común en todolos idiomas modernos, que leven *x*, deben de se escribir co' ela e pronunciarse como *cs*. *Examen*, *exhome*, *exámetro*, diráse *ecsámen*, *ecshome*, etc. (*)

O *z* final sona *s* suave: *cruz*, *luz*, *Guitiriz*, pronúniase *crus*, *lus*, *Guitirís*.

5. Inda que o noso idioma trata de facer *i* do *c* en palabras como *leición*, *pertección*, *direito*, *teito*, non debe desbotarse o son do fonema facultativo *c*, pois en palabras e partículas latinas é moi preciso. Resulta un ruralismo de mal gusto dicir *auto* por *acto*; *perteuto* por *perfeito* ou *perfeto*, *eteuto* por *efecto*, etc.

6. As demais consoantes teñen o son alfabetico conocido inda que o *ch* e o *ll* son no galego mais brandas ou doces que no castelán, e o *s* sona mais forte no comenzo que no medio ou final das palabras.

II - Fonemas vocás

7. Gráficamente representados non son mais que cinco, pero pola intensidade de vocalización resultan sete:

a, e, ê, i, o, ô, u

Son abertas as asinaladas cô circunflexo; as demás, naturás ou pechas.

(*) Na lingua portuguesa estas palabras pronúncianse *eisame*, *eishomem*. Non é estrana esta pronuncia á nosa fala, mais non debemos de prescindir do *x* na escritura.

Abertas: *crêgo, sêga, crêto, cérgo, môrto, ôrta, côva, pôte, tôrte*, etc.

Pechas: *aceso, peso, cedo, cortello, agora, hoxe*, etc.

8. As palabras homógrafas diferéncianse sómente pol-o son aberto ou pecho das vocás. Exemplo: *vên* (do verbo *vir*), *ven* (de *ver* ; óso (parte ósea dos animás, *oso* (animal); *pôla* (rama), *pola* (galiña nova).

9. Son longos *a, o, n*, nos monosílabos que levan incruída a preposición *á* de dativo ou acusativo: *á Cruña, ó muíño—aa Cruña, ao muíño*.

Tamén son longas *a, o, e—inda* que non conven suprimilas na escritura—, cando son repetidas ao final e principio de palabras, que chamaremos coincidentes. Exemplos: *Casa aberta, ven da Habana, neno ousado, sete herdeiros*, que se pronuncia: *casâberta, ven dâbana, nenôusado, setérdeiros*.

Asimesmo son longas estas vocás nas palabras que outrora leváronas dobradas: *Sâvedra, lâ, dôr, bô, sô, lér, têr*, etc., que yeñen de *Saavedra, laa, door, boo, soo, leer, teer*.

Resulta, pois, que, ademais dos sete fonemas, temos *a, o, e, longas*, querendo dicir que prácticamente as vocás en galego son dez.

10. Unha particularidade da fonación galega, que demostra hasta onde chega o matiz esgrevio na nosa fonética, é este: Nas formas *o hôme, o órto*, hai dous *os*, un pecho e atono representado pol-o artículo, e outro aberto na primeira vocal do sustantivo. Esta concurrencia non fai hiato senon sómente un o longo, que comenza pecho e fina aberto n-unha mesma emisión.

11. Tamén o ouvido galego adverte que no *e* e no *o*, ademais do son aberto e pecho de que xa temos falado, hai outro son mais esmorecido que acerca a primeira á *i*, e a segunda á *u*, nascendo d'aquí a confusión e variedade na escritura de moitas palabras. O *e* de *cén*, aberto, e o de *temia*, pechó, non é

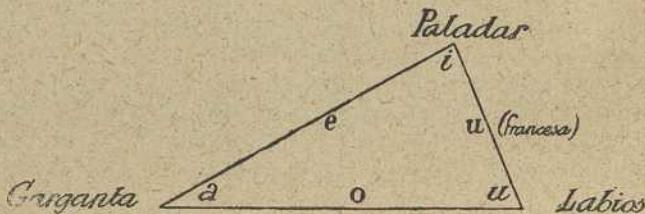
igual ao de *decia*, *fería*, *querido*, que s' adoita tamén escribir con *i* na primeira sílaba. O mesmo pasa coas palabras *moito*, *loito*, *coita*, *roibo*, *foliada*, etc., en que o é sub-pecho, e pol-o mesmo ven a dualidade gráfica de *o* ou *u* na escritura. (*)

Estas gamas delicadas na vocalización son as que dan ao noso idioma esa meiga e sin comparanza eurítmia que tanto o distingue dos demais idiomas hispánicos.

III - Dualidade na vocalización

12. «Como preliminar necesario para a explicación d' unha multitud de feitos gramaticás, así do galego como de outras linguas, espoñeremos a teoría da vocalización inventada pol-o sonado orientalista Orchell.

Son tres os principás puntos da boca onde se xeneran os sons vocás, a saber: a garganta, o paladar e os labios. No primeiro punto sona o *a*, no segundo o *e* e no terceiro o *u*. Estas tres vocás son básicas en todo idioma, habendo logo outras intermedias, que se ían nos espacios que median entre os tres puntos cardinás. A seguinte figura fará entender mellor este sistema.

As vocás son tanto mais análogas entre sí canto menor sea a distancia dos puntos nos que respecti-

(*) Algúns escritores, querendo galeguizar palabras, escriben *pátreas*, *cuesteon*, *funcion*, etc. Aconsellamos que non se empregue este xeito bárbaro do troque do *i* en *e* en semellantes voces.

vamente sonan. Así, por exemplo, o *a* é afin do *e-o*, de cuias vocás, según a anterior figura, está equidistante: son tamén afins entre de sí *o-u* e mais *e-i*.» (*)

13. A semellanza que teñen entre de sí as vocás, según a proximade no triángulo d' Orchell, fan que se estableza unha dualidade nestes fonemas:

a - e

Antroido, entroido; aixada, eixada; ahí, ehi; antre, entre; angado, engado.

e - i

Decir, dicir; terir, tirir; tebillia, fibilla; códea, codia; mellor, millor; meúdo, miúdo; querido, quirdo. (**) (***)

o - u

Foliada, tuliada; loita, luita; moito, muito; escoitar, escutar; roiba, ruiba; chapeo, chapeu; deos, deus; irmáos, írmaus.

14. Cando as vocás son abertas, ou nelas cai o acento tónico, non ademiten permuta; así, pois, non debemos dicir *liria* por *leria*, *tira* por *fera*, *cirto* por *certo*, *purta* por *porta*, *uso* por *óso*, porque nestas palabras *o*, e son abertos.

Outra particularidade do galego consiste que cando sigue *u* á preposición *á* trasfórmanse na pronuncia en o v. g.: *á un gaiteiro, á unha muller*, pronunciarse *on gaiteiro, onha muller*. (***). Esto ten fácil explicación: na base do triángulo d' Orchell (núm. 12) a vocal *o* resulta intermedia de *a-u*.

(*) Gramática gallega, de Saco Arce, parte 1.ª, páxina 14.

(**) Obsérvese que no infinito d' este verbo, *querer*, nin un nin outro é son permutabres.

(***) Esta contraición tena empregado Curros Enríquez con frecuencia.

Xa se ve por estes exemplos que as diversidades que s' achacan á nosa lingua non son o que a ignorancia supón, senon fillas d' unha grande riqueza que lle dona variedade e dozura sin comparanza. Un instrumento é tanto mais perfeito cantos mais sons nel s' atoparen.

IV - Fonemas nasales

15. No galego moderno señálanse como marcadamente nasales *u* en *unha*; *a*, *o* cando levan pronomes enclíticos e atonos como en *víron-a*, *colléron-a*, *fan-o*, *pon-o*.

Tamén hai nasalidade no pasado do verbo ser: *fun*.

V - Digramas

16. Pol-o uso que decotío facemos das combinacions *au*, *ai*, *eu*, *ei*, *ou*, *oi*, nas voces galegas, podemos dicir que son mais ben digramas que deberan têr unha só representación gráfica. Son restos de influencia do celta no noso idioma. Chamarémolles, sin embargo, ditongos.

17. O ditongo faise, pois, coa xuntanza d' unha vocal forte á outra branda, que poidan dicirse n-unha emisión de voz. No castelán son fortes *a*, *o*, *e*, e non poden compôr ditongo entre si. Mais en galego as vocás pechadas *o*, *e*, pol-a proximidade a *u*, *i*, según a teoría de vocalización dinantes esposta, poden formar ditongo coas demais vocás fortes ou abertas. A forma *ao*, de dativo e acusativo, é un ditongo porque o artículo o non é vocal aberta, e pódese pronunciar d' unha vez. Ao pertenece aos monosílabos chamados atonos.

Convén têr en conta, para que poidamos mais adiante decatarnos da forma e grafismo do galego, o número e valor das nosas vocás. Desa maneira veremos que o mesmo na prosa que no verso, non podemos rexirnos en xeneral pol-as leises prosódicas do castelán, que non cadran coas nosas.

VI - Eufonía

18. Chámase así esta parte da Fonética, porque insina o troque, supresión ou aditamento de letras en algunhas palabras para as facer mais doces e fáciles ao noso ouvido.

Por aditamento

19. As consoantes que s' añaden ás palabras por razón d' eufonía son o n e y. As duas úsanse nos verbos seguidas dos pronomes o, a, os, as.

Ponse n cando o verbo termina en ditongo; exemplos: *Mancou-n-o, colleu-n-a; Cantou-n-os, coseu-n-as;* que se escribe todo xunto: *mancouno, colleuna,* etc. Véxase canto mais doce é dicir *mancouno* que *mancou-o*, etc.

Ponse y cando o verbo acaba en vocal aguda, v. g.: *esta-y-a, esta-y-o; habera-y-a, habera-y-o*, que s' escribirá todo xunto: *estaya, estayo*, etc.

No lenguaxe do pobo adóitase poñer y eufónico entre o artículo a e o sustantivo que comenza pola mesma vocal, sobre todo cando nesta carga o acento tónico, v. g.: *a yalma, a yarpa*. Lembrémonos do que se dixo no número 9 desta primeira parte con referencia ás vocás longas, e así, sin medo do hiato, podemos escribir *a alma, a Habana*, porque as duas primeiras vocás fan somente unha longa.

Tamén, con xeito eufónico, añádese e final a moitas palabras galegas, facéndose unha paragoxe, como en *mirare, andare, trote, amore*, e hasta se chega a dicir *eue, son-e*, etc., por *eu, son*. Como licencia poética pódese admitir, mais aconsellamos que non s' empregue na prosa literaria.

Según veremos cando tratemos dos verbos, as formas *mirare, collere, facere*, corresponden tamén á conxugación personal do modo infinito, e polo mesmo non convén escribir este e eufónico senón con verdadeiro conocemento da nosa morfoloxía, para

non producir unha antipática anarquía na mais grande das orixinalidades da nosa fala.

Por troque

20. As consoantes que sirven para este fin son *s* e *r*, que se trocan en *l*.

21. Os tempos dos verbos que finan en *s* e *ván* seguidos dos pronomes *o*, *a*, trocan aquela letra en *l*. Exemplos: *Fixémolo*, *contámola*, en lugar de *fixemos o*, *contamos a*, que non sonarían ben no ouvido galego.

22. Do mesmo xeito, os verbos en infinito, seguidos dos pronomes *a*, *o*, trocan sempre *o r* en *l*, v. g.: *Querelo*, *amala*, *facelo*, *ferilo*, en vez de *querer o*, *amar a*, *facer o*, *ferir o*.

23. O pronome *vos* troca tamén *o s* en *l* cando sigue *o* ou *a*, tamén pronomes: *Xa vol-o contei*: *xa vol-a pidiron*.

24. Cando *o*, *a* son artículos non é obrigatorio trocal-a *s* en *l*. Exemplos: *Ollar os bois* ou *ollal-os bois*; *traer os nenos* ou *trael-os nenos*.

Tampouco é obrigatorio facel-a permuta coas siguientes verbos: *Diol-o queira*, *o miñato e mail-a pomba*, *poil-o home*, etc., que se pode decir *Dios o queira*, *o miñato e mais a pomba*, *pois o home*, etc. Neste caso e no anterior xa o labio galego s'incrinará á atopar a permuta, como sucede n-outras lín-guas irmás, o francés e portugués.

25. A preposición *por* troca sempre *o r* en *l* cando sigue artículo: *Pol-o camiño*, *pol-a riveira*, *pol-os mundos*; e non *por o camiño*, *por a riveira*, etc.

Por supresión

26. A preposición *con* antes dos pronomes *el*, *este*, *ese*, *aquel*, perde *o n* dicíndose: *có' el*, *co' ela*, *co' esto*, etc.

27. Dinantes dos artículos *o*, *a*, perde tamén *o n* e escribiráse así: *cô*, *coa*, *côs*, *coas*. O circunflexo en-

riba da o quer decir que esta letra duplique, de maneira que *cô* é igual a *co' o*, etc.

28. A preposición *en* pol-a mesma razón, perde o *e* diante dos artículos *o*, *a*, *un*, *unha*, e dos pronomes *el*, *este*, *ese*, *aquel*, *algún*, *outro*. Así dicimos *no*, *na*, *n' un*, *n' unha*, *nel*, *neste*, *nesa*. As palabras que levan apóstrofo, *n'un*, *n'unha*, podéntense tamén escribir sin él.

29. Na conversación, cando se fala con calma e se quer donar mais enerxía ao dito, non se suprime na preposición *con* o *n*, e se dí: *con este home*, *con aquela muller*, era certo que *fuxia con él*.

VII - Prosodia

30. Os acentos empregados mais xeneralmente en galego son o tónico (') e o circunflexo (^).

31. O acento tónico sirve para asinalar as sílabas nas que carga a pronuncia como en *lóstrego*, *gándara*, *freixó*, e ademais sirve para que non fagan ditongo *i* ou *u* coa vocal precedente; v. g.: *saúde*, *saír*, *país*, *sain*.

32. O circunflexo, ademais de servire para abrir e alongar o son da vocal, fai as veces d' acento tónico, principalmente na derradeira sílaba. *Irmâ* (femenino de *irman*), *abô*, *xenerâs*.

33. Deben levar acento tónico os monosílabos *dá*, *dás* (do verbo *dar*), e *nós*, do pronome da primeira persoa, para os diferenciar das contraícós da preposición e artículo *da*, *das*, *nos*. Exemplo: «A filla da señora Xuana dá creto a calquera, e ti non dás razós das tuas coitas nos días en que te quixemos nós».

Acentuaráse tamén a preposición *á* para diferenciar do artículo *a*, e poráse circunflexo *â* terceira persoa do verbo *ser*, *é*, para o non confundir con *e*, conxunción.

Cando o *a* leve consigo a preposición e artículo femenino, escribiráse con circunflexo, *â*. Exemplo: «Chegouse á min a sua dona e díxome como é certo que mañán coida ir á Cruña.

Os monosílabos non acentuados son atonos.

VIII - Apóstrofo

34. Tén por obxeto sinalar que n-unha palabra suprímese unha letra, e que a consoante anterior xúntase coa sílaba que sigue. Indícase así: *d' Ourense*, *d' aquel home*. Na preposición *de* está suprimido o *e* por eufonía.

Deste sino tense abusado moito polos nosos escritores, perxudicando a craridade e sinxeleza do idíoma. Debe, pois, limitarse canto se poida o seu uso.

35. A vocal que mais se presta para a elisión é o *e*.

As formas *d' este*, *d' ese*, *d' aquel*, etc., cando a supresión se fai dinantes d' un pronome demostrativo, será mais comenente e sinxelo escribilas así: *deste*, *dese*, *daquel*, etc., seguindo o mesmo costume d' escribir *do*, *da*, *dos*, *das*, e non *d' o*, *d' a*, *d' os*, *d' as*. Da mesma maneira será comenente, e o uso dos bôs escritores así o tén estabrevido, que a preposición *en* d' ablativo forme unha só palabra côs pronomes *xa* ditos, v. g.: *neste*, *naquel*, *nese*, e non *n' aquel* ou *n-aquel*, *n' ese* ou *n-ese*. Ao tratarmos do artículo, faremos deste mesmo particular.

36. A partícula *con* perde o *n* cando vai dinantes de palabra que comence con vocal; exemplos: *co' aquel*, *co' este*, *co' a miña terra*. Antes dos artículos *a*, *o* non é perciso o apóstrofo, e así debemos escribir *coa*, *cô* en lugar de *co' a*, *c' o*. A forma *coa* sufre no lenguaxe familiar a contraición en *c' a*.

37. Os verbos que levan arrimado os pronomes *che*, *me*, *lle*, seguidos da mesma crase *o*, *a*, perden o *e* nos primeiros e forman unha só dicción: *Mireicho* (*mireiche-o*); *conteillo* (*conteille-o*); *colleulla* (*colleulle-a*); *rouboumo* (*rouboume-o*); *roubouma* (*rouboume-a*).

38. Non se deben de facer elisiós cando perxudican a craridade da oración, e menos ainda nos nomes propios que irán íntegros na escritura.

XI - Guión de contraición

39. Non debe confundirse nunca o funcionamento do apóstrofo cô guión de contraición. Aquél sirve pra sinalar o sitio d' unha vocal que se suprime, e este para indicar que a consoante anterior xúntase coa sílaba siguiente.

40. O guión de contraición pónse nos casos en que unha letra, trocada por razós d'eufonía, xúntase coa que sigue. Exemplos: *Pol-o mundo; vol-o dixo; eu e mail-a miña dona.*

Tamén se debe usar o guión na preposición *en*, cando perde o *e* pol-as razós xa coñecidas: *n-aquel día; n-outros tempos*, etc.

X - Ortografía

41. A palabra escrita debe de representar á vista, en todol-os casos posibres, a palabra falada, e pol-o mesmo a *Ortografía* considerareina como un complemento da fonética.

42. En xeneral o idioma galego emprega unha ortografía moi semellante á de todal-as linguas hispánicas modernas, e aquí somente estudiamos as particularidades da nosa fala neste senso.

i - y

43. Xa dixemos n-outro lugar que o *y* emprégase como sino eufónico. O mesmo no medio de dicción que no final escribiráse sempre *i*, v. g.: *Caía, croio, rei, pai, hai*, etc.

x

44. Na parte adicada aos fonemas consoantes xa dixemos as razós por qué, seguindo o uso xeneral,

debemos de escribir con *x* o son galego semellante á *ch* francés.

h

45. Este signo tén o carácter de notación fónica, como na palabra *unha*, onde o *h* sirve para que o *n*, ortofónicamente, non se xunte á vocal *a*. Non debemos escribir con *h* as palabras *orfo*, *óso*, *orto*, *irmán*.

Nos demáis casos aterémonos á etimoloxía e ao costume.

46. As palabras galegas non finan en *b*, *c*, *f*, *g*, *h*, *j*, *m*, *t*, *v*.

SEGUNDA PARTE

MORFOLOXÍA

47. O estudo das formas e natureza das palabras, póndoas en grupos e categorías gramaticás, chámase *Morfoloxía*.

I - Partes da oración

48. As palabras forman dez grupos: *artículo, nome, adjetivo, pronome, verbo, participio, adverbio, preposición, conxunción e interxeición*.

As cinco primeiras son variabres, e as demás invariabres.

Os accidentes gramaticás son o xénero e número, e nos pronomes personás, os casos.

49. O *xénero*, do que carecen os verbos, indica se a persoa ou cousa de que se fala é masculina ou femenina.

O *número*, común a todal-as partes variabres, indica se falamos d' unha persoa ou cousa, ou de mais d' unha.

Os *casos*, que son o estado de relación ou dependenza da palabra que se decrina, fanse en galego coas preposiciós.

50. Sendo unha cuestión de trascendenza o perfeito conocemento desta materia, damos aquí unha definición dos casos.

Nominativo. Desina a persoa ou axente da siniñación do verbo, quer na voz activa ou ben na pasiva. *Xan perdeu o libro*. Neste exemplo *Xan* é o no-

minativo porque él foi a quen s'achaca a aición de perder.

Xenitivo. Denota posesión, e vai sempre en compañía da preposición *de*. Este caso pode chamarse *caso-adxetivo*, porque o mesmo se pode decir *a casa dos pais* que *a casa paterna* (adxetivo); *os eidos da patria*, que os *patrios eidos* (adxetivo).

Dativo. Cando lle ven á unha persoa ou cousa o proveito ou o mal da sinificación do verbo, sin que seja obxeto direito d'ela.

Acusativo. Cando recai n-unha persoa ou cousa a aición direita do verbo. Leva moitas veces a preposición *á*.

Vocativo. Cando falamos directamente c'unha persoa ou cousa que fai as suas veces.

Ablativo. Este caso é un compreñemento da oración que indica algúns dos motivos ou accidentes d'ela, e tamén cando abrangue as relaciós de procedencia, modo, tempo, etc.

51. Os casos dativo e acusativo convén distinguilos ben na oración para podermos aplicar ou non a a forma *ao, aos*.

O *dativo* é a palabra ou palabras correspondentes ao concepto gramatical que resulta da pregunta: *¿á quéén se lle....?*

O *acusativo* é a cousa ou persoa que resulta da pregunta: *¿qué é o que se....?*

Exemplos: *Xan donou a leira ao seu xenro.*—*¿A quéén se lle donou?*—*Ao xenro* (dativo).

O paxaro come leituga.—*¿Qué é o que come?*—*Leituga* (acusativo).

Nestes dous exemplos *paxaro* e *Xan* están en nominativo porque son os axentes da sinificación do verbo.

II - Derivación. - Voces compostas

52. Chámase *nominal* a palabra que se deriva d'un sustantivo ou d'un adxetivo, e *verbal* cando

ven d' un verbo. *Caseiro, terreiro, ferreiro* son nomiñas porque veñen de casa, terra, ferro; *pescador, labrador, tinxidor* son verbás porque derívanse de pescar, labrar, tinxir.

53. Cando á unha palabra ou á radical sigue un elemento que modifica a sua sinificación, chámase *sufixo* se vai no final, e *prefixo* se vai no comienzo.

54. De tres maneiras se forman as palabras: por adición, por aglutinación e por prefixos e sufíxos.

Decimos que hai *adición* ou *xustaposición* cando se xuntan duas palabras que conservan a sua ortografía e a sílaba tónica. Os dous elementos pódense escribir xuntamente ou separados pol-o guión d'unión.

Estes nomes compostos poden ser de dous sustantivos, de sustantivo e adjetivo e de nome e verbo. Exemplos: *Pantrigo, pirifol, ourizo-cacho, minoridade, galaico-portugués, mosca-mortia, sapo-concho, vaca-loura, malfadado, boaventura, torna-cás, escacha-pedras, sanguezuga, tirabaras*, etc.

Decimos que hay *aglutinación* cando as palabras que compoñen o sustantivo xúntanse n-unha dicción, tendo únicamente unha sílaba predominante. Exemplos: *augardente* (de auga ardente), *embora* (de en boa hora), *noutrora* (de en outra hora), *noitebras* (de noite e tebras), *montonto* (de monte e outo).

Hai *prefixación* ou *sufixación* cando á palabra precede unha preposición ou sigue unha infleisión que modifican a sua sinificación: *inxusto, desfeito, predito, nas* que se antepoñen as preposiciós *in, des, pre*; *fermosura, fieital, friaxe*, que levan no final as infleisiós *ura, al, axe*.

Tamén son palabras compostas os verbos que levan pronomes enclíticos, como *mireite, colleuno, fixéronno, quixéronlle, contároncho*. O acento tónico consérvase no verbo, mais os que son breves trócanse en esdrúxolos, donando así grande variedade tónica ao idioma.

55. A lista de sufíxos que damos á continuación demostra a riqueza do galego nos nomes e adxetivos derivados ou modificados pol-o sufíxo.

... a. Demostra a aición do verbo en xeito abstracto. *Conversa*, conversación; *obriga*, obrigar; *fala*, idioma; *malla*, o feito de mallar.

... *ación*, *azón*. Indica un acto, como *mortificación*, *cerrázón*.

... *acho*. Sinifica inferioridade, como *riacho*, *vulgarcho*.

... *ada*. Terminación con que s'adoita desinar os actos executados. *Larpeada*, de larpar; *dentada*, de dente; *foliada*, do folión; *xiada*, de xiartar.

... *ade*. Sinifica calidade en xeneral: *bondade*, *piedade*, *verdade*.

... *al*. Indica reunión d' obxetos da mesma crase, como *laranxal*, *piñeiral*, *xabroal*, *pedregal*.

... *amia*. Conxunto d' obxetos, como *dentamia*, *mouramia*, *vigamia*.

... *an*, *on*. Posesión d' unha calidade xeneralmente mala. *Larchán*, *argallán*, *trapallán*, *lambón*, *fozón*, *fungón*.

... *anza*, *enza*, *encia*. Sinifica acto, calidade, aición ou efecto: *comparanza*, *semellanza*, *comparecenza*, *doenza*, *crêenza*, *mantenza*, *independenza*, *conoscencia*, *sabencia*, *obedencia*, *crescencia*.

... *ao*, *au*, *an*, *es*, *ino*. Denota patria ou razón: *castelao*, o nado en Castela; *mariñán*, o procedente da Mariña; *cruñés*, *monfortino*, *ourensau*, os nados na Cruña, Monforte, Ourense.

... *ar*. Semellante a *al*. Así se dí pinar ou pinal. Nos sustantivos adoita desinar lugar: *pombar*, *vilar*, *lagar*; e nos adxetivos indica calidade: *exemprar*, *escolar*, *regular*.

... *astro*, *astra*. Indica senso despreciativo: *madrasta*, *poetastro*, *irmanastro*.

... *axe*. Indica conxunto de cousas da mesma crase: *follaxe*, *fondaxe*, *fogaxe*, *homenaxe*. Segundo García

de Diego na sua «Gramática Histórica», esta terminación é d' orixe provenzal. O equivalente galego era *ádego*=*ádigo* como nas palabras *maorádego*, *cambrádigo*, *padroádigo*, *bravádigo*.

... *azo, ote, on*. Aumentan a sinificación do nome: *brutón, brutazo, brutote; porton, navallon*. O sufixo *on* é propio dos sustantivos abstractos d' aición: *comiserazon, madurazon, ligazon*.

... *ble, bre*. Temos moitos derivados de verbos que finan en *ble* ou *bre*. As duas terminaciós son lexítimas en galego, inda que a segunda en *bre* é a que mellor s' axeita á nosa fala e ao costume consagrado polos bôs escritores. Dende logo que a terminación en *bel*, que agora empregan algúns innovadores que deixan as augas galegas polas estranas, é sinxelamente portuguesa, barbarizada na ortografía. (*)

... *dor*. Sustantiva os verbos, facéndoos tamén adjetivos axentes: *facedor, amador, loitador, feridor*.

... *eiro, eira*. Estas terminaciós empréganse: 1.º Nos nomes de árbores e prantas: *castiñeiro, salgueiro, sobreira, silveira*. 2.º No nome d' oficios: *zapateiro, ferreiro, mariñeiro, costureira, tecedeira*. 3.º En nomes que adoitan facer algunha cousa: *cantadeiro, andadeiro, falangueiro*. 4.º Nos nomes de lugar onde abondan as mesmas cousas: *palleiro, formigueiro, canteira, xabroeira*.

... *elo, ela*. Sinifican obxets artificiás ou instrumentos: *portelo, martelo, cancela, patela*.

... *ello, ella, illa*. Algunhas veces têm senso diminutivo, outras semella o sufixo derradeiro: *cortello, pontella, partilla*.

... *ento, enta*. Indica calidade física: *friento, famento, fariñento, fedento, cheirenta, farturenta*.

(*) «Et por ende que os veendo e entendendo a dita suplicaçon seer xusta e *razonable*, inclinado aa dita suplicaçon e por servizo de Deus». (Ano 1448. Venta de varias imaxes de prata. *Colección diplomática de Galicia Histórica*, pax. 91).

... *eta, ete, eto*. Sinifica diminución como en *salreta, palleta, librete, periquete, boleto*.

... *ez, eza*. Indica calidade: *palidez, firmeza, grandeza*.

... *iño, iña*. Empréganse para facer os diminutivos agarimosos: *homíño, mulleriña, Xaniño*, son palabras que diminuien querendosamente. *Rapazuca, mulleruca, soutelo, folecho*, diminuien con xeito de mofa.

... *io*. Indica reunión, como en *mullerío, señorío*.

... *ista*. Desina profesión ou oficio: *telegrafista, retratista, xornalista*.

... *mento*. Indica actos do ánimo, como *entendimento, acollemento, agradecemento*.

... *oiro, oira*. Empréganse nas palabras que denotan obxetos para seren usados: *pasadoiro, corredoira, cinguidoiro, tecedoira*.

... *ota*. Demostra menospicio e burla: *merendota, rapiñota, larota*.

... *oso, osa*. A persoa que têm unha calidade en alto grado: *xeitoso, noxoso, teimoso, cobizoso, fermoso, deleitoso*.

... *uncho*. Atópase con moitos nomes: *curruncho, fiuncho, bazuncho, carafuncho, nafuncho*.

... *ura*. Indica calidade, e co'ela fanse moitos derivados verbás: *fartura, fervura, fendidura*; e outros derivados de sustantivos e adxetivos: *longura, bran-dura, ferradura, cerradura, escura*.

... *uxo, uxa*. Estas terminaciós son semellantes ás de *iño, iña*, pero con senso de menospicio: *carruxo, papanduxo, peruxo*.

... *xe*. Fai derivados en moitos sustantivos: *carra-xe, potaxe, feluxe, laxe, homenaxe*.

56. Téñese dito por algúis, que non se ven cansos de rebaixal-os nosos valores, que o idioma galego non têm palabras d'abondo para podermos escribir en senso científico. Este lenguaxe pertence a todolos idiomas modernos, e pol-o mesmo nós temos dereito,

como herdeiros da civilización grecolatina, ao seu emprego.

Porémos aquí algúns sufixos gregos d'uso mais xeneral:

...agogo.	Indica guía:	<i>pedagogo.</i>
...cele.	" tumor:	<i>hidrocele.</i>
...cracia.	" governo:	<i>democracia.</i>
...gono.	" ângulo:	<i>polígono.</i>
...grafia.	" descripción:	<i>cosmografía.</i>
...grafo.	" describidor:	<i>xeógrafo.</i>
...logo.	" tratadista:	<i>filólogo.</i>
...metro.	" medida:	<i>decámetro.</i>
...oide.	" forma:	<i>antropoide.</i>
...filo.	" simpatía:	<i>francófilo.</i>
...fobo.	" adversión:	<i>hidrófobo.</i>
...poli.	" cibdade:	<i>metrópoli.</i>
...ptero.	" ala=aa:	<i>coleóptero.</i>
...xeneo.	" especie:	<i>homoxéneo.</i>
...xenio.	" orixe:	<i>hidroxenio.</i>

57. Son d' orixe latino moitos prefixos que entraron na composición do noso idioma, e d' eles falaremos ao tratar das preposicións.

ante ...	Indica anticipación:	<i>antedata.</i>
bis....	" duas veces:	<i>bisarma.</i>
des....	" negación:	<i>desfacer.</i>
e	" procedenza:	<i>emigrante.</i>
in.....	" retorno:	<i>inmigrante.</i>
en.....	" modo:	<i>enferruñar.</i>
entre...	" situación:	<i>entreacto.</i>
pre....	" anticipación:	<i>precaver.</i>
pro....	" acción:	<i>procurar.</i>
re.....	" repetición:	<i>refacer.</i>
sobre ..	" superioridade:	<i>sobrenatural.</i>
sub....	" inferioridade:	<i>suboficial.</i>
hiper...	" aumento:	<i>hipercrítico.</i>
hipo ...	" inferioridade:	<i>hipofosfito.</i>

58. Algús prefixos latinos foron modificados ao entraren na nosa fala. *Ad* redúxose á *a*, sinalando térmido do movemento ou aición: *abaixar, abater, achegar, aquecer, atallar, asañarse*.

Des, pre, pro, sub, invírtense algunas veces en *es, per, por, so,* como en *esmorecido=desmorecido, percatado=precatado, porcura=procura, subterra=soterra.*

59. Da mesma maneira, e con igual dereito, faremos uso dos prefixos gregos naquelhas voces comúis a todolos idiomas modernos, e tamén das demais que o progreso das cencias vai apricando decotío aos novos descubrimentos.

CAPÍTULO PRIMEIRO

DO ARTÍCULO

60. Chámase artículo á unha palabra que se antepón ao nome, ou á outras partes de oración sustantivadas, para determinar a sua sinificación.

En galego hai dous artículos, un determinado e outro indeterminado.

Artículo determinado

61. *O* para o masculino, *a* para o femenino.

O galego non ten forma especial para o xénero neutro, inda que este raixe cô artículo *o* dinantes do adjetivo. Carece de prural.

Decrinación*Forma verdadeira*

	Masculino	Femenino
Nom	<i>o</i>	<i>a</i>
Xen.	<i>do</i>	<i>da</i>
Dat.	<i>ao, para o</i>	<i>â, para a</i>
Acus.	<i>o, ao</i>	<i>a, â</i>
Abl.	<i>do</i>	<i>da</i>

O prural faise añadindo *s* aos artículos.

As preposiciós *en* e *con*, d' ablativo, xúntanse côs artículos facendo sómiente unha palabra desta maneira: *no, na, nos, nas, cõ, coa, cõs, coas* (27-28-29).

A preposición *por*, tamén d' ablativo, troca o *r* en *l* por razós de eufonía (25), e debe de s' escribir así: *pol-o, pol-a, pol-os, pol-as*.

Forma dialectal

62. No dativo e acusativo adóitase usar *en* vez de *ao, ô, y* en lugar de *para o, pr' o*. Debemos dicir que *pra é* a contraición de *para*, así como *ca é* a de *coa*.

Na parte do réxime adicado ao artículo tornaremos a falar e a concretar o uso do *ao* principalmente para o dativo.

63. No antigo galego, o mesmo que no portugués, escribíase o artículo castelán *el* cō sustantivo *rei*. Cando van separados por un adxetivo, levan o artículo *o*, exemplos: *el rei iba loitar*; *o bon rei tanxía*.

Artículo indeterminado

Forma verdadeira

	Masculino	Femenino
Singular	<i>un</i>	<i>unha</i>
Prural	<i>uns=us</i>	<i>unhas</i>

Forma dialectal

64. Non é correito escribir *unhos*, porque o singular é *un* e non *unho*.

O artículo indeterminado decríñase o mesmo que o determinado cō auxilio das preposiciós, seguindo a mesma forma *para un*, *para unha* e non *pr' un*, *pr' unha*, que son dialectás.

CAPÍTULO II

DO SUSTANTIVO

65. Chámase sustantivo á unha parte da oración que desina ou fai conoscer as persoas ou cousas.

Tén número e xénero, e adoita xuntarse cô artículo: *o home, a dona, os fillos, as noras; un cabalo, unha leira, uns nenos, unhas moedas.*

Número

66. Para a formación do plural nos nomes e calificativos, hai que têr en conta as terminaciós en vocal ou consoante.

1.º *Para as palabras que acaban en vocal:*

Os nomes que finan en vocal aguda ou breve, fan o plural añadíndolle s: *neno, dona, cume, rei, lei, tolo, abô, aboa, alelî, râ; nenos, donas, cumes, etc.*

Os terminados en *ade* siguen a mesma regra: *irmadade, libertade; irmidades, libertades.* Non debe de se facer o plural *irmandas, libertás*, porque o singular *irmandá* e *libertá* (forma dialectal e castellanista) é unha contraición viciosa da terminación *ade*. (*)

Os terminados en *ao, au*, siguen a mesma regra: *castelao, curmau; castelaos, curmaus.*

2.º *Para as palabras que terminan en consoante:*

Os que finan en *r* fan o plural añadindo es: *pinar, muller, amor; pínares, mulleres, amores.*

Os nomes que finan en *al, el, il*, adoitan formaren o plural perdendo o *l* e añadíndolle s. Exemplos: *real, papel, cadril; reás, papés, cadris* (**). Ten moi-

(*) Enténdase que a forma verdadeira *irmandade, caridade*, debe usarse na prosa literaria; mais no verso é moi común, por todolos poetas, ainda polos de primeira liña, usar a forma dialectal *irmandá, caridá, libertá*, etc.

(**) Nos toponímicos atópanse moitas formas en ás, como de *Cañal, Cañas; de Cerval, Cervás; de Casal, Casás.*

tas escepcións que o bon uso insinúa: *Lanzal* forma o prural *lanzales*; *mal*, *males*; *carballal*, *carballales*; *caravel*, *caraveles*; *froital*, *froitales*; *val*, *vales*; *xornal*, *xornales*.

Os terminados en *ol* fan o prural añadindo *es*, v. g.: *caracol*, *caracoles*; *fol*, *foles*; *col*, *coles*; *sol*, *soles*, *tirizol*, *tirizoles*.

67. No galego arcaico, o mesmo na «Crónica Troiana» que en documentos posteriores, vemos que o prural dos que acaban en *al* perden o *l* e se lles añade *es*. Exemplo: *capital*, *capitaes*; *vocal*, *vocaes*; *carregal*, *carregaes*. Sendo o *a* predominante no singular e tónico no prural, o *e* que admite neste número foi absorbido pol-o *a*. As formas *vocás*, *carregás*, *reás*, son, pois, contraicións de *vocaes*, etc.

68. Os nomes que finan en *n* fan o prural de duas maneiras: añadindo o *s* ou perdendo o *n* e pondo no seu lugar *s*. Exemplos: *corazón*, *corazons*, ou *corázos*; *pelengrín*, *pelengrins* ou *pelengrís*; *desdén*, *desdens* ou *desdés*; *algún*, *alguns* ou *algús*.

Por razós que esporemos ao falar do xénero nos nomes, os patronímicos terminados en *an* non deben facer o prural en *ás*; así escribiráse *castelán*, *castelans*; *mariñán*, *mariñans*.

Xénero

69. Ademais do xénero, que se conosce pol-a significación, son masculinos:

Os terminados en *o*, *au*, *ao*, e *an*: *penedo*, *mau*, *castelao*, *mariñán*. (*)

Os en *l*, como *carballal*, *mel*, *cantil*, *fol*.

Os en *r* como *amar*, *pinar*, *pombar*, *amor*, e todos os verbos en infinito sustantivado. *Color*, *calor*,

(*) Hai sustantivos que teñen duas desinencias en *o—e* e son sempre masculinos, como son: *chaleco*=*chalequé*, *esqueleto*=*esquelete*, *Xacobo*=*Xacobe*, *peizoco*=*peizoque*, *fresco*=*freque*, *milagro*=*milagre*, *enxamio*=*enxame*, etc.

culler son femeninos, e *door=dôr* têm os dous xéneros.

70. Son femeninos:

Os que finan en *a*, como *estrela, chousa, xuvanca, irmâ, mariñâ*.

Os monosílabos que terminan en *z* como *noz, cruz, luz, vez, uz.* (5)

As voces terminadas en *de* como *libertade, piedade, virtude, parede.*

71. Nos derivados que finan en *axe* é costume empregar o masculino ou femenino indistintamente, como en *follaxe, pasaxe, romaxe, paisanaxe, fogaxe* (*) etc. *Laxe, paxe, imaxe* e outros sustantivos non siguen a regra por non serén derivados. Recomendamos o femenino para estes derivados como mais clásico.

72. Hai moitos nomes que son femeninos en castelán, e na nosa fala son sempre masculinos: a saber:

O costume, o cume, o cal, o celme, o leite, o lume, o couce, o sangue, o mel, o nariz, o víspera, o sal, o cuspe, o berce, o sucre.

Pol-a contra son sempre femeninos en galego: *a arbore=arbre, a color=côr, a fin, a sabor, a ponte, a valor.* (**)

O mar é sempre masculino.

73. Os nomes das letras son sempre masculinos: *un ce, un efe, un o, un xe,* etc.

74. Os sustantivos patronímicos e outros xenéricos poden terminar en *ao, au ou an* e todos eles son do xénero masculino. Así *curmao, curmou* ou *curmán*, fan o femenino *curmâ.*

Os terminados en *an*, que é a forma empregada por un maor número dos galegos, debemos escribilos

(*) Hai algúnsa excepción como *persoaxe=perxonaxe, aldraxe*, que son sô masculinos.

(**) No galego antigo vemos como femeninos *a loor, sa valor, maa cheiror.* (Cántigas).

así: *meu irmán, miña irmâ; meus irmans, miñas irmâs*. De esta maneira quedan ben determinados o número e o xénero nesta crase de nomes.

En algures de Galicia é costume empregar xeneralmente os terminados en *an* para os dos xéneros, así din: *meu irmán, miña irmán*. Este uso é defectuoso.

75. Segundo dixemos ao tratar da derivación e voces compostas (55), moitos verbos, modificados por un sufijo, trócanse en sustantivos. *Falar, xiар, fazer, fartar*, fan os nomes xenéricos *fala, falangueiro, faladuria, xiada, xío, facedor, fartadela, farturento, fartura*, etc. Moitos destes sustantivos derivados son tamén adjetivos cando se xuntan á outro nome para modificar ou calificar a sua sinificación, v. g.: «A *faduría* é cousa mala para unha *dona falangueira*». *Faduría* neste caso é sustantivo; e *falangueira*, adjetivo.

76. Os verbos en infinito fan tamén as veces de sustantivos, levando xuntamente o artículo masculino. Exemplos: «O *loitar* pol-a redención de Galicia e cousa nobre». «O *amar* limpa as almas de incrínacions cativas».

CAPÍTULO III

DO ADXETIVO

77. Esta parte da oración sirve para calificar o nome.

Os adxetivos, que tamén se poden chamar calificativos, subordinanse sempre ao xénero e número dos nomes que os acompañan.

78. Hai adxetivos decrinabres e hainos indecrinabres: «*home probe*», «*muller probe*»; «*can cativo*», «*cadela cativa*».

Os indecrinabres fan de varias maneiras o singular. Hainos acabados en *a*, *e*, *I*, *r*, *z*, *s*, *ín*, como *maula*, *quente*, *mol*, *mór*, *feliz*, *barballoas*, *ruín*.

Os decrinabres que finan en *o* fan o femenino en *a*: *meigo*, *meiga*; *feiticeiro*, *feiticeira*; *feituco*, *feituca*.

Os terminados en *or*, *on*, *az* fan o femenino añadíndolle *a*. Exemplos: *feitizador*, *feitizadora*; *cata dor*, *catadora*; *lambón*, *lambona*; *fungón*, *fungona*; *rapáz*, *rapaza*. *Ladrón* ten duas formas irregulares: *ladroa*, *ladra*.

79. Os patronímicos son adxetivos cando acompañan á un sustantivo. Como dixemos xa (68) poden terminar en *ao*, *au* e *an*. O plural faise añadíndolle *s*; exemplos:

Masculino

Femenino

Mariñao, mariñaos	{	mariñâ, mariñâs
Mariñau, mariñaus		
Mariñán, mariñans		

Grados dos adxetivos

80. Os adxetivos, según o grado da sua siniricación, poden ser positivos, comparativos e superlativos.

Son *positivos* cando indican unha calidade ou propiedade, sin aumento nin disminución, como *fermoso*, *bon*, *xusto*.

Son *comparativos* cando significan unha comparación con outra cousa ou persoa. Van xeneralmente precedidos dos adverbios *mais* para sinalar a superioridade, *menos* para a inferioridade e *tan* para a igualdade; e neste caso a conxunción *que* trócase en *ca*. Exemplos: *A miña nena é mais xeitosa ca mí*, e *o meu fillo é menos carraxudo ca tí*.

81. Cando a partícula *ca* vai dinantes d' un nome seguido de sustantivo, escribese *que*, v. g.: «A miña nora baila mellor *que* a miña sogra».

82. Fan o comparativo irregular os que siguen:

Positivo	Comparativo
Bô	Mellor = millor
Bon	
Malo.	Peor = pior
Grande... . . .	Maor = môr
Pequeno... . . .	Menor

No tocantes ao positivo *bô* e *bon*, que xeneralmente úsanos os escritores como lles cadra, debemos dicir que *bô* debe pôrse despois do sustantivo, e *bon* dinantes. Exemplos: «Non é *bô* home quen non ten *bon* corazón». —«Se *bô*, que *bon* compaño levas».

83. Son *superlativos* cando indican unha calidade en alto grado. Pódese facer cô adverbio *moi*, ou coa desinencia *ísmo*, *ísim*, postas despois da radical. Exemplos: *moi fermoso* ou *fermosísimo*; *moi garrida* ou *garridísima*.

Pode sincoparse a terminación en *ísmo* dicindo *moitísmo*, *grandísmo*. Mais téñase en conta que esto sómente se pode facer côs adverbios e non côs calificativos. Os superlativos en *ísmo* como os adjetivos en *ble* ou *bre* non se usaban no galego anterior ao século xv.

Números cardinás

84. Chámanse cardinás os adxetivos que indican un certo número de persoas ou cousas.

Un	Dazasete=dezasete
Dous	Dazaoto=dezaoto
Tres	Dazanove=dezanove
Catro	Vinte
Cinco	Vinteun
Seis	Vintedous, etc.
Sete	Trinta
Oito	Trinta e un, etc.
Nove	Corenta
Dez	Cincoenta
Once	Sesenta
Doce	Setenta
Trece	Oitenta
Catorce	Noventa
Quince	C...n
Dazaseis=dezaseis	Cinco centos

Os números *un* e *dous* fan os femeninos *unha*, *duas*.

Cen e *cento*: a segunda non se debe de usar se non vai en compaña d' outro numeral, v. g.: *¿Cantos pesos tés?*—*Cen.*—*¿Cantos centos contache?*—*Un cento.*

Milleiro sigue a mesma regra de cento.

Cento adoita o femenino cando é mais de un: *¿Cantas pesetas tés?*—*Catro centas.*

Números ordinás

85. Chámanse así aqueles adjetivos que indican o número de orde en que están as cousas ou persoas.

Primeiro	Vixésimo
Segundo	Vixésimo-primeiro, etc.
Terceiro	Trixésimo
Cuarto	Cuadraxésimo
Quinto	Quincuaxésimo
Sesto	Sexaxésimo
Sétimo	Setuaxésimo
Oitavo	Oitoxésimo
Nono	Nonaxésimo
Décimo	Centésimo
Undécimo	Milésimo
Décimo terceiro	Ultimo ou derradeiro

Números coleitivos

86. Chámanse así os adjetivos, que indo en singular, indican mais d' un obxeto ou persoa.

Un par, unha parella, un cento, un milleiro, milenta.

Son coleitivos indeterminados: un quiñón, un feixe, unha morea, un fato, unha patulea, unha presa, unha manada.

Números proporcionás

87. Chámanse así os que indican unha maior ou menor parte da unidade, como *dobre, triple, cuádruplo, mitade, cuarto, quinto, tercio*, etc.

CAPÍTULO IV

DO PRONOME

88. Chámase así esta parte da oración porque ocupa nela o lugar do nome.

Os verdadeiros pronomes son os que representan persoas gramaticás, e pol-o mesmo en galego só teríamos como tales *eu*, *tí*, *el*, *sí*. E inda que os demonstrativos, negativos e indefinidos califícanse dentro deste grupo, teñen o carácter de adxetivos determinativos, pois sustituyen outro pronomo, un adxetivo e unha oración enteira. Mais deuse en lles chamar pronomes, e, seguindo o costume, poñémolos nesta parte da morfoloxía.

Pronomes persoás

89. Chámanse así os que representan as persoas gramaticás, e son tres: *eu* *tí*, *el*.

Dívídense en tres grupos: persoa que fala, persoa á quen se fala, e persoa da que falamos.

Primeira persoa

	Singular	Plural
<i>Nom</i>	<i>Eu</i>	<i>Nós</i> , nosoutros, nosoutras
<i>Xen</i>	<i>De min</i>	<i>De nós</i> , de nosoutros
<i>Dat</i>	<i>A mim, para mí, me</i>	<i>A ou para nós</i> , nosoutros
<i>Acus</i>	<i>A min, me</i>	<i>A nós</i> , a nosoutros, nós
<i>Abl</i>	<i>Comigo, de, por, sin, etc.</i>	<i>Connosco, de etc., nós ou min</i>

Segunda persoas

	Singular	Plural
<i>Nom.</i>	Ti	Vos, vosoutros, vosoutras
<i>Xen.</i>	De ti	De vos, de vosoutros
<i>Dat.</i>	A ou, para ti, che	A ou para vos; a ou para vosoutros, vos
<i>Acus.</i>	A ti, te	A vos, a vosoutros, vos
<i>Voc.</i>	Ti	Vos, vosoutras
<i>Abl.</i>	Contigo, etc., ti	Convosco, de etc., vos, ou vosoutros

*Terceira persoas***Singular**

<i>Nom.</i>	El, ela, elo; o, a
<i>Xen.</i>	Del, dela, delo
<i>Dat.</i>	Lle, á ou para el, ela, elo
<i>Acus.</i>	A el, ela, elo; o, a
<i>Abl.</i>	De, por, etc., el, ela, elo

Plural

<i>Nom.</i>	Eles, elas; os, as
<i>Xen.</i>	Deles, delas
<i>Dat.</i>	Lles, á ou para eles, elas
<i>Acus.</i>	A eles, elas; os, as
<i>Abl.</i>	De por, etc., eles, elas

90. Os casos de xenitivo pódense escribir tamén d' *el*, d' *ela*, d' *elo*, e da mesma maneira o plural.

91. Os pronomes *il* e *tu* son dialectás.

92. Os pronomes *vosoutros*, *vosoutras*, *nosoutros*, *nosoutras* empréganse en lugar de vós, nós, cando se quér asinalar a diferencia de xénero. A forma de femenino úsase somente no nominativo.

Na parte do réxime adicada ao pronome falaremos do emprego das formas *me*, *che*, *te*, *se*, *lle*, *lles*, *o*, *a*, *as*, antes ou despois dos verbos.

Os pronomes *me*, *che*, *Ile*, *te*, *se*, sirven para os dous xéneros. Teráse en conta que *che* é a forma de dativo, e *te* d' acusativo.

Pronome refleisivo

93. Chámase así porque recibe a acción d' outro en terceira persoa. Estes pronomes sirven en algúis verbos para donarles esta mesma condición refleisiva ou reflexa.

<i>Gen</i> . . .	De sí
<i>Dat</i> . . .	A ou para sí, se
<i>Acus</i> . . .	A sí, se
<i>Abl</i> . . .	Consigo, de, etc., sí

A forma *se* é tamén conxunción condicional.

Indefinidos

94. Estes pronomes fan mención indeterminada dos obxetos.

- Un, unha; uns=us, unhas.
- Algún, algunha; alguns=algús, algunas.
- Alguén, algo.
- Calquer, calquera, calesquera.
- Todo, toda; todos, todas.
- Outro, outra; outros, outras.
- Tanto, tanta; tantos, tantas.
- Ambos, ambas.
- Certo, certa; certos, certas.
- Moitos.
- Poucos.

Calesquera debe usarse en plural.

Algún fai o plural *algús=alguns*. A forma *algunhos* é dialectal.

Calesqueira, calqueira, son formas bárbaras.

Os indefinidos *calquera* e *quen queira* adequiren o dobre carácter de relativos indefinidos seguidos de

que. «*Calquera que* ti queíras seráche donado». «*Quen queira que* fose non fixo ben».

95. *Un, unha* poden ser numeral, artigo e pronome. Cando é artigo antecede a un sustantivo, e como pronome vai só. Exemplos: «*Un home bô*; nada mais que *un peso*; ben quixera *un nôn esquecerse*». No primeiro caso é artigo; no segundo, numeral; e no terceiro, pronome. Estes homógrafos distingúense ben pol-o lugar que ocupan na oración, non precisando sino ortofónico para se diferenciaren entre de si.

Demostrativos

96. Estos pronomes sirven para sinalar as persoas ou cousas, comunicándolles o grado de distancia en que s'atopan entre dous ou mais interlocutores.

Singular

Este, esta, esto.

Esa, ese, eso.

Aquel, aquela, aquello.

Mesmo, mesma.

97. O plural faise añadíndolles *s*, menos en *aquel*, que s'escribe *aqueles*.

Aquelo non tén plural.

98. As formas *istfe, ista, isto, ise, isa, iso, aquil*, son dialectás.

99. Cando os pronomes *esto, eso* teñen certo senso neutro e non se refiren á persoas, poden escribirse *isto, iso*. Nos demais casos non sería correito.

O pronomo demostrativo *mesmo, misma* tén varias apricacíos na morfoloxía da nosa fala. Usase tamén como adjetivo, como adverbio, e como equivalente de formas adverbiás, que estudiaremos no seu lugar correspondente.

Negativos

100. Teñen o obxeto da sua sinificación.

Ningún, ningunha.
Ninguén.
Nadie.

Ningún fai o plural *ningús, ninguns.*

Ningún e *ningunha* pódense referir a cousas ou persoas mais *ninguén* e *nadie* sómente s'apriza a persoas.

A forma *naide* é bárbara.

Interrogativos

101. Sirven para os fins da sua desinación.

Que?
Cal?
Canto?

Ulo, ula?—¿Onde está eso, ou esa
cousa de que me falas?

Fan o plural añadíndolle *s.*
Quen pertence aos dous xéneros e números.
Cal fai o plural *cales.*

Conxuntivos

102. Estes pronomes levan en sí o valor d' un nome ou demostrativo xuntamente c' unha conxunción.

Os conxuntivos son *que*, *quen*, *cuio*. (*)

O derradeiro é de pouco uso.

Que e *quen* non teñen declinación, é sirven para todos os xéneros e números.

(*) Escribimos así este pronomo, e non *cuyo*, porque xa dixemos que y en gallego sómente fai usos de consoante eufónica.

Quen debe empregarse cando se refire á persoas e non á cousas.

Posesivos

103. Estes pronomes indican posesión.

Meu, miña = que é de mí.

Teu, tua = que é de tí.

Seu, sua = que é del, dela, deles, delas.

Noso, nosa = que é de nós.

Voso, vosa = que é de vós.

Os plurales fanse añadíndolleis un *s*.

Poden acompañar aos sustantivos, antes ou despois, sin sofriren variación.

104. Cando falamos c' unha persoas de respeito á quen tratamos de *vosté* ou *vostede*, os posesivos *seu, sua* usaránse en vez de *teu, tua*.

En algures de Galicia, particularmente na Mariña de Betanzos, cando se fala con persoas de gran superioridade, non se trata de *vosté* senón de *vós*. «O *voxo* pai, señor abade, non chegou ainda». No galego clásico usouse docotío.

CAPÍTULO V

DO VERBO

105. *Verbo* é unha palabra variabre que desina esencia, aición, pasión ou estado, casi sempre sinalando tempo, persoa e número.

O verbo é a palabra por escelencia, e a nosa fala é ríquissima no número d' eles, tendo ademais a particularidade de que no infinitivo as infleixiós desinan tamén número e persoa.

106. Os verbos son *activos* ou *transitivos*, *neutros* ou *intransitivos*, *reflexisivos*, *reciprocos*, *ausiliares*, *impersonás*, *regulares* e *irregulares*.

Activo ou transitivo é o verbo cuia aición recaí ou pode recaer, con preposición ou sin ela, na persoa ou causa que é compremento da oración. *Amar a Galicia*.

Neutro ou intransitivo é o verbo cuia aición non pasa d' unha persoa ou causa a outra, como *sarabiar*, *morrer*, *piniscar*, *lostregar*.

Reflexisivo ou pronominal é aquel que levando ineliticamente os pronomes *se*, *me*, *te*, *nos*, *vos*, torna a sua sinificación á mesma persoa: *Eu quéixome*, *tí mórrreste*, *Xaniño degórarse*, *nos dóémonos*, *eles quérenvos*. Na conxugación dos verbos pronominalas a primeira persoa do plural perde o *s* antes do pronomine: *Nos amámonos*, e non *nós amámosnos*.

Recíproco é aquél cuia sinificación comprende duas ou más persoas: «*Antón e Minia quérense*».

Ausiliares son os que fan tempos compostos en xuntanza d' outro verbo. «*Terei feito* o que me *idiache*». Aquí o auxiliar é *tér*.

Impersonal é o uso d' algúns verbos deste xeito: «*Hai mal tempo*», «*Houbo unha desfeita*».

Regular é o verbo que na conxugación conserva as radicás, irregular o que as non conserva.

107. Chámanse desinencias que fan os verbos chámense conxugación, que está composta de modos, tempos, números e persoas.

Modos

108. Chámanse desta maneira as alteracíós que fai o verbo para sinificar afirmación, mandato ou desejo d' unha posibilidade.

109. Os modos son catro: indicativo, imperativo, subxuntivo e infinito.

Indicativo.—Afirma direitamente a aición do verbo: *Eu son mariñán; tí sabel-o galego.*

Imperativo.—Afirma ou manda imperiosamente: «*Acudide que hai fogo na vila; andade que o tempo é ouro.*»

Subxuntivo.—Non expresa nunca por sí, como o indicativo, afirmación absoluta, senón que o senso é condicional, e non pode usarse sin outro verbo: «*Xa eu tiña falado cando chegou teu pai.*»

Infinito.—O verbo sin determinación de tempo: terminan en *ar, er, ir,* (*) e cada unha ten a sua correspondente conxugación. O xerundio e o participio son deste modo.

O infinito gallego, sin perder a esencia de tal, têm conxugación persoal, determinando o número gramatical nas tres persoas.

Tempos

110. Chámanse *tempos* as infleisiós que toma o verbo para sinificar a sua afirmación no presente, no pasado e no futuro.

111. O modo indicativo têm seis tempos, que son como sigue:

(*) Hai unha cuarta conxugación en *or*, e sómente pertence a ela o verbo *pôr* e os seus derivados, *compor, traspor, oispor, re-por*, etc. Esta conxugación corresponde á que fina en *er*, polo verbo *pôr* non e mais que a contraición de *poer*.

1.º Presente. O que se fai. «Eu fago unha casa». «Tí levas diñeiro».

2.º Pasado imperfeito. O que se fixo cando se fixo unha cousa: «Chegou cando eu escribía».

3.º Pasado perfeito. O que se fixo: «Eu amei unha muller».

4.º Pasado mais que perfeito. O que estaba feito cando se fixo outra cousa: «Eu tiña lido o libro cando chegou teu pai».

5.º Futuro imperfeito. O que se fará: «Eu falarei con meu pai».

6.º Futuro perfeito. O que se fará cando chegue o seu tempo: «Xa terei rematado o meu labor cando sea chegado o vran».

112. O modo subxuntivo tén seis tempos tamén, semellantes aos d'indicativo, mais dependen dos verbos que os acompañan para faceren sentido.

113. Xa dixemos cando falamos dos modos, que o infinito galego non determina o tempo, más sí as persoas e números.

Persoas e números

114. Hai tres persoas gramaticás que acostumamos chamar primeira, segunda e terceira, que son do número singular ou plural, según atinguen á persoa ou cousa que determina a aición enunciada pol-o verbo.

115. Estas persoas e números poden levar os pronomes correspondentes, inda que estes e mail-o número son indicados perfectamente pol-as desinencias do verbo, non sendo imprescindible pol-o mesmo o uso dos pronomes. «Eu falo, nós falamos, vós faldes» leva nas desinencias perfectamente acusados a persoa e o número gramatical.

No modo persoal infinito tampouco é de necesidade, para determinar a persoa e número na sinificación do verbo, a escritura dos pronomes.

Voces

116. A acción do verbo pode ser practicada ou sufrida pol-o suxeto, e pol-o mesmo esas formas chámase voz *activa* ou voz *pasiva*.

O galego non têm en realidade mais que a voz activa, mais cō auxilio do verbo *ser* seguidos do participio facemos a voz pasiva.

En *Xacobe ama a Galicia*, *Xila matou a fame* temos o verbo en activa; en *Galicia é amada por Xacobe*, *A fame foi morta por Xila*, o verbo está na voz pasiva.

Verbos regulares

117. Primeira conxugación

FALAR.—Radical, FAL

MODO INDICATIVO

PRESENTE

Eu falo	Nós falamos
Ti falas	Vós falades
El fala	Eles falan

PASADO IMPERFEITO

Eu falaba	Nós falábamos
Ti falabas	Vós falábades
El falaba	Eles falaban

PASADO PERFEITO

Eu falei	Nós falamos
Ti falache ou falaches	Vós falástedes ou faláchedes
El falou	Eles falaron ou falano

PASADO MAIS QUE PERFEITO

Eu falara	Nós faláramos
Ti falaras	Vos falárades
El falara	Eles falaran

FUTURO IMPERFEITO

Eu falarei	Nós falaremos
Ti falarás	Vos falaredes
El falará	Eles falarán

FUTURO PERFEITO

Eu terei falado	Nós teremos falado
Ti terás falado	Vos teredes falado
El terá falado	Eles terán falados

MODO IMPERATIVO

Fala ti.
Fale vostede.
Falai ou falade vos.
Falen vostedes.

MODO SUBXUNTIVO

PRESENTE

Eu fale.	Nós falemos.
Ti fales.	Vos faledes
El fale	Eles falen

PASADO IMPERFEITO

Eu falara, falaria, falase.
Ti falaras, falarías, falases.
El falara, falaria, falase.
Nós faláramos, falaríamos, falásemos.
Vos faláredes, falaríades, falásedes.
Eles falaran, falarían, falasen.

PASADO PERFEITO

Eu tiña falado	Nós tiñamos falado
Ti tiñas falado	Vos tiñades falado
El tiña falado	Eles tiñan falado

PASADO MAIS QUE PERFEITO

Eu tivera, teria, tivese falado.
 Ti tiveras, terias, tiveses falado.
 El tivera, teria, tivese falado.
 Nós tivéramos, teríamos, tivésemos falado.
 Vos tivéades, teríades, tivésemos falado.
 Eles tiveran, terian, tivesen falado.

FUTURO IMPERFEITO

Eu tiveré falado	Nós tivéremos falado
Ti tiveres falado	Vos tivéredes falado
El tiveré falado	Eles tiveren falado

MODO INFINITO

Impersonal: Falar

PERSOAL

Falar eu	Falarmos nós
Falares ti	Falardes vos
Falare el	Falaren eles

Presente; xerundio: Falando

Pasado; participio: Falado

118. Segunda conxugación

BATER. — Radical, BAT

MODO INDICATIVO

PRESENTE

Eu bato	Nós batemos
Ti bates	Vos batedes
El bate	Eles batén

PASADO IMPERFEITO

Eu batía	Nós batíamos
Ti batías	Vos batíades
El batía	Eles batían

PASADO PERFEITO

Eu batín	Nós batimos
Ti batiche	Vos batichedes
El bateu	Eles bateron <i>ou</i> bateno

PASADO MAIS QUE PERFEITO

Eu batéra	Nós batéramos
Ti batéras	Vos batérades
El batéra	Eles bateran

FUTURO IMPERFEITO

Eu baterei	Nós bateremos
Ti baterás	Vos bateré es
El baterá	Eles baterán

FUTURO PERFEITO

Eu teréi	Nós teremos
Ti terás	Vos teredes
El terá	Eles terán

MODO IMPERATIVO

- Bate tí.
 Bata.
 Batede *ou* batei.
 Bátan.

MODO SUBXUNTIVO

PRESENTE

Eu bata	Nós batámos
Ti batas	Vos batádes
El bata	Eles batan

PASADO IMPERFEITO

Eu batera, batería, batese.
 Ti bateras, baterías, bateses.
 El batera, batería, batese.
 Nós batéramos, bateriamos, batésemos.
 Vos batérades, bateríades, batésedes.
 Eles bateran, baterían, batesen.

PASADO PERFEITO

Eu tiña	batido	Nós tiñamos	batido
Ti tiñas		Vos tiñades	
El tiña		Eles tiñan	

PASADO MAIS QUE PERFEITO

Eu tivera, tería, tivese	batido
Ti tiveras, terias, tiveses	
El tivera, teria, tivese	
Nós tivéramos, teríamos, tivésemos	
Vos tivérades, teríades, tivésedes	
Eles tiveran, terían, tivesen	

FUTURO IMPERFEITO

Eu batere	Nós batéremos
Ti bateres	Vos batéredes
El bateré	Eles bateren

FUTURO PERFEITO

Eu tiveré	batido	Nós tivéremos
Ti tiveres		Vos tivéredes
El tiveré		Eles tiveren

MODO INFINTIVO

Impersonal: Bater

PERSONAL

- Bater eu.
 Bateres ti.
 Batermos nós.
 Baterdes vos.
 Bateren eles.

Presente; gerundio: Batendo*Pasado; participio:* Batido

119. Terceira conxugación

FUXIR.—RADICAL, FUX

MODO INDICATIVO

PRESENTE

Eu fuxo	Nós fuximos
Tí fuxes	Vos fuxídes
El fuxe	Eles fuxen

PASADO IMPERFEITO

Eu fuxía	Nós fuxíamos
Tí fuxías	Vos fuxíades
El fuxía	Eles fuxían

PASADO PERFEITO

Eu fuxín	Nós fuximos
Tí fuxiche	Vos fuxichedes
El fuxeu	Eles fuxiron

PASADO MAIS QUE PERFEITO

Eu fuxira	Nós fuxíramos
Tí fuxirás	Vos fuxírades
El fuxira	Eles fuxiran

FUTURO IMPERFEITO

Eu fuxirei	Nós fuxiremos
Tí fuxirás	Vos fuxiredes
El fuxirá	Eles fuxirán

FUTURO PERFEITO

Eu terei fuxido	Nós teremos fuxido
Tí terás fuxido	Vos teredes fuxido
El terá fuxido	Eles terán fuxido

MODO IMPERATIVO

- Fuxe ti.
 Fuxa vostede.
 Fuxide' vos.
 Fuxan vostedes.

MODO SUBXUNTIVO

PRESENTE

Eu fuxa	Nós fuxamos
Ti fuxas	Vos fuxades
El fuxa	Eles fuxan

PASADO IMPERFEITO

Eu fuxira, fuxiría, fuxise.
Ti fuxiras, fuxirías, fuxises.
El fuxira, fuxiría, fuxise.
Nós fuxíramos, fuxiríamos, fuxísemos.
Vos fuxírades, fuxiríades, fuxísedes.
Eles fuxiran, fuxirían, fuxisen

PASADO PERFEITO

Eu tiña fuxido	Nós tiñamos fuxido
Ti tiñas fuxido	Vos tiñades fuxido
El tiña fuxido	Eles tiñan fuxido

PASADO MAIS QUE PERFEITO

Eu tivera, tería, tivese fuxido.
Ti tivera, terías, tiveses fuxido.
El tivera, tería, tivese fuxido.
Nós tivéramos, teríamos, tivésemos fuxido.
Vos tivérades, teríades, tivésedes fuxido.
Eles tiveran, terían, tivesen fuxido.

FUTURO IMPERFEITO

Eu fuxire	Nós fuxiremos
Ti fuxires	Vos fuxiredes
El fuxire	Eles fuxiren

FUTURO PERFEITO

Eu tivese fuxido	Nós tivéremos fuxido
Ti tiveres fuxido	Vos tivéredes fuxido
El tivere fuxido	Eles tiveren fuxido

MODO INFINITO

Impersoal: Fuxir

PERSONAL

Fuxir eu
 Fuxires ti
 Fuxirmos nós
 Fuxirdes vos.
 Fuxiren eles.

Presente; xerundio: Fuxindo*Pasado; participio:* Fuxido

120. Notas

1.ª A conxugación que aquí damos ao futuro mais que perfeito de subxuntivo, é a verdadeira no galego; mais tamén se fai, sobre todo modernamente, cô verbo *haber*, por exemplo: *Eu houbera, habería ou hoube-se falado*. Recomendamos o emprego do verbo *tér* como auxiliar ainda para este tempo.

2.ª No pasado imperfeito e no pasado mais que perfeito do modo indicativo, facemos esdrúxulas as formas da primeira e segunda persoa do plural, así decimos *falábamos, falábades*, etc., en lugar de *falábamos, falabádes*. Todolos antecedentes recollidos, o uso en gran parte do país polos que ben falan, decídenos a facelos esdrúxulos. (*)

3.ª No pasado perfeito dos verbos da segunda conxugación hai unha forma dialectal, usada en terras de Bergantiños e que o bardo Pondal empregou algunas veces, como *batiu, pidiu* en lugar de *bateu, pideu*.

(*) Don Manuel Rodríguez, na gramática da «Crónica Troyana», tamén coloca a tónica na antepenúltima sílaba, e no portugués, que neste da prosodia dos verbos marcha paralelamente con nós, faise o mesmo. Adoptamos a forma esdrúxula neste tempo despois de estudalo ben e de consultalo con persoas peritas na nosa fala.

4.ª Tamén no pasado perfeito da primeira conxugación, no plural da terceira persoa, é forma dialectal *falano* en vez de *falaron*. (*)

5.ª Son formas sincopadas os imperativos *falai*, *corré* en lugar de *falade*, *correde*, que é a forma mais xeneralmente usada polos nosos clásicos, e polo pobo. Tamén fanse as contraícós, que non aconsellamos, *falastes*, *falarés* en vez de *falástedes*, *falaredes*.

6.ª Os verbos da segunda conxugación, que levan *e*, *o* na sílaba radical, e que teñen formas homónimas no presente de indicativo e no imperativo, distínguense entre de si polo son aberto ou pecho que respectivamente se da ás ditas vocás.

Abertas	Pechas
El fende	Fende ti
El hênche	Henché ti
El êrgue	Ergue ti
El acênde	Acende ti
El esparêxe	Esparexe ti
El côrre	Corre ti
El côce	Coce ti
El tôrce	Torce ti
El sôlve	Solve ti
El vêrte	Verte ti

Saco Arce fai observar, ao tratare desta particularidade, que esta pronunciación pecha fai mais garmoso o mandato imperativo, cousa que armoniza cō modo de ser dos galegos, mais incrinado a facer uso do rogo que do mandato asoballante.

7.ª Inda que ao tratarmos do réxime dos verbos falaremos mais longamente do infinito persoal gale-

(*) Esta terminación en *no* é pouco usada, inda que resulta moi eufónica e d'acordo cō xeito especial do noso idioma. Na antiga provincia de Betanzos é onde mais se emprega.

go, que tanta orixinalidade e gracia dá a nosa fala, poremos agora algúns exemplos para o seu uso: «O *falares* dese xeito traiche moitos disgustos». «Deume uns papés para *seren* trocados por outros». «Cando me *falare* xa lle darei resposta». O *estarmos* aquí é de bon agoiro».

Véxase como nestes exemplos non figura o pronomo, sin que por elo deixe de ser crara a locución. Non é, pois, de necesidade nestes casos, nin nos demais tempos do verbo, o uso do pronomo, suposto que, como xa dixemos n-outro lugar (115), as infleisíos do verbo asinalan perfeitamente a persoa, número e tempo.

Verbos auxiliares

121. Tér

MODO INDICATIVO

PRESENTE

Eu teño	Nós temos
Ti têss	Vos tedes
El tén	Eles teñen

PASADO IMPERFEITO

Eu tiña	Nós tiñamos
Ti tiñas	Vos tiñades
El tiña	Eles tiñan

PASADO PERFEITO

Eu tiven	Nós tivemos
Ti tiveche	Vos tivestes ou tivéchedes
El tivo	Eles tiveron

FUTURO IMPERFEITO

Eu terá	Nós teremos
Ti terás	Vos teredes
El terá	Eles terán

MODO SUBXUNTIVO

PRESENTE

Eu teña	Nós teñamos
Ti teñas	Vos teñades
El teña	Eles teñan

PASADO IMPERFEITO

Fu tivera, tería, tivese.
 Ti tiveras, terías, tiveses.
 El tivera, tería, tivese.
 Nós tivéremos, teríamos, tivésemos.
 Vos tivérades, teríades, tivése's.
 Eles tiveran, terían, tivesen.

FUTURO IMPERFEITO

Eu tiver	Nós tivéremos
Ti tiveres	Vos tivéredes
El tiver	Eles tiveren

MODO IMPERATIVO

Ten ti.
 Teña vostede.
 Tende ou tede vos.
 Teñan vostedes.

MODO INFINITIVO

Têr eu	Termos nós
Teres ti	Terdes vos
Tere el	Teren eles

Os verbos derivados de *têr*, como *abstêr*, *contêr*, *detêr*, *entretêr*, *mantêr*, *obtêr*, *retêr*, *sostêr*, conxúgan-se da mesma maneira. Non era preciso decir que estes verbos son somente irregulares.

122. **Haber**

MODO INDICATIVO

PERSONAL

Hei	Habemos
Has	Habedes
Ha	Han

PASADO IMPERFEITO

Habia	Habíamos
Habías	Habiades
Había	Habían

PASADO PERFEITO

Houben.	Houbemos
Houbeche	Houbéstedes
Houbo	Honberón

PASADO MAIS QUE PERFEITO

Houbera	Houbéramos
Houberas	Houbérades
Houbera	Houberan

FUTURO IMPERFEITO

Haberei	Haberemos
Haberás	Haberedes
Haberá	Haberán

MODO IMPERATIVO

(O non ten)

MODO SUBXUNTIVO

PRESENTE

Haxa	Haxamos
Haxas	Haxades
Haxa	Haxan

PASADO IMPERFEITO

Houbera, habiría, houbese.
 Houberas, habirías, houbeses.
 Houbera, habiría, houbese.
 Houbéramos, habiríamos, houbésemos.
 Houbérades, habiriades, houbésedes.
 Houbenan, haberían, houbesen.

FUTURO IMPERFEITO

Houber	Houbéremos
Houberes	Houbéredes
Houben	Houberen

MODO INFINTO

Impersonal: Haber

PERSONAL

Haber eu	Habermos nós
Haberes ti	Haberdes vos
Habere el	Haberem eles

Notas

As formas do pasado imperfeito, o mesmo que as do modo infinito persoal, son pouco usadas.

Este verbo emprégase como auxiliar e como impersonal. Neste derradeiro caso tén o suxeto no prural: *Hai homes, houbo festas, haberá paus*, etc.

123. Ser

MODO INDICATIVO

PRESENTE

Eu son	Nós somos
Ti es	Vos sodes
El é	Eles son

PASADO IMPERFEITO

Eu era	Nós éramos
Ti eras	Vos érades
El era	Eles eran

PASADO PERFEITO

Eu fun	Nós fumós
Ti fuche	Vos fústedes ou fúchedes
El foi	Eles foron ou fono

MODO SUBXUNTIVO

PRESENTE

Eu sía, sea, seia, exa.
 Ti sias, seas, seias, sexas.
 El sea, seia, sexa.
 Nós seamos, seiamos, sexamos.
 Vos seades, seiades, sexades.
 Eles sean, seian, sexan.

PASADO IMPERFEITO

Eu fore, seria, fose.
 Ti foras, serias, foses.
 El fora, seria, fose.
 Nós fóramos, seríamos, fósemos.
 Vos fórades, seríades, fósedes.
 Eles foran, serían, fosen.

FUTURO IMPERFEITO

Eu fore ou for	Nós fóremos
Ti foras	Vos fóredes
El fore ou for	Eles foren

PASADO MAIS QUE PERFEITO

Eu fora	Nós fóramos
Ti foras	Vos fórades
Eu fora	Eles foran

FUTURO IMPERFEITO

Eu serei	Nós seremos
Ti serás	Vos seredes
El será	Eles serán

MODO IMPERATIVO

Sé ti.
 Sea vostede
 Sede vos
 Sean vostedes

MODO INFINITO

Impersoal: Ser

PERSOAL

Ser eu.

Seres ti.

Ser él.

Sermos nós.

Serdes vos.

Seren eles.

*Presente; xerundio: Sendo**Pasado; particípio: Sido*

Notas

No presente de subxuntivo poñemos as catro formas *sía, sea, seja, sexa*; aconsellamos o uso das duas primeiras, e mellor ainda a segunda, *sea*.

Os tempos compostos, como son o futuro imperfeito d'indicativo, o pasado perfeito e o pasado mais que perfeito de subxuntivo fanse da mesma maneira que nos verbos regulares cô auxiliar *tér* e o participio pasado *sido*. Por exemplo: *eu terei sido*, etc.; *eu tiña sido*, etc., *eu tivera, tería, tivese sido*, etc.

Este verbo sirve tamén pra facer a voz pasiva dos demás. Exemplos: *Os tempos son chegados dos bardos das edades*.

Verbos irregulares

124. Ademais dos verbos auxiliares que quedan xa conxugados, hai en galego gran número de irregulares, dos que estudaremos aquí os que teñen uso decotío.

Os verbos monosilábicos *tér, ser, dar, crér, ir, vir* son os mais sinaladamente irregulares.

125. Algús verbos, pol-a dualidade estudiada no número 13, e por asimilación, trocan o primeiro *e-o* en *i* ou en *u* en algús tempos do indicativo, do sub-

xuntivo e no participio, sin que elo sea unha verdadeira irregularidade. Exemplos: *temer* fai os tempos *timía, timín, timiría, timido*; *cocer*, *cucía, cucín, cuciría, cucido*. (*)

Os verbos auxiliares o son tamén de sí mesmos: *haber, habido, ter tido, ser sido*.

126. Cando estes verbos concordan con outros para indicaren a acción verbal, desenvólvense en conjugacíós compostas. Cós verbos *tér* e *haber* fan todos tempos menos o imperativo, v. g.: *hei ou teño de falar; tés ou has de falar*, etc.

127. O verbo auxiliar *ser* fai pasivos os verbos que teñen que ir en participio de pasado, desta maneira:

MODO INDICATIVO

PRESENTE

Eu son amado	Nós somos amados
Ti es amado	Vos sodes amados
El é amado	Eles son amados

MODO SUBXUNTIVO

PRESENTE

Eu sea amado	Nós seamos amados
Ti seas amado	Vos seades amados
El será amado	Eles sean amados

Etc.

128. Estar

MODO INDICATIVO

PRESENTE

Estou	Estamos
Estás	Estades
Está	Están

(*) Volvemos a recordar (11-13) que pode dicirse igualmente *temía, temido, etc.; cocía, cocín, etc.*

PASADO IMPERFEITO

Estaba	Estábamos
Estabas	Estábades
Estaba	Estaban

PASADO PERFEITO

Estiven	Estivemos
Estiveche	Estivéchedes
Estivo	Estiveron

PASADO MAIS QUE PERFEITO

Estivera	Estiverámos
Estiveras	Estiverades
Estivera	Estiveran

FUTURO

Estarei	Estaremos
Estarás	Estaredes
Estará	Estarán

MODO IMPERATIVO

Está	Estade
------	--------

MODO SUBJUNTIVO

PRESENTE

Estea	Esteamos
Esteas	Esteades
Estea	Esteán

PASADO IMPERFEITO

Estivera, estaría, estivese.
 Estiveras, estarías, estiveses.
 Estivera, estaría, estivese.
 Estiverámos, estariamos, estivésemos.
 Estariades, estiverades, estivésedes.
 Estarian, estiveran, estivesen.

FUTURO IMPERFEITO

Estiver	Estivéremos
Estiveres	Estivéredes
Estiver	Estiveren

MODO INFINITO

Impersonal: Estar:

PERSONAL

Estar eu	Estarmos nós
Estares ti	Estardes vos
Estare el	Estaren eles

129. **Facer** **Dicir** **Dar**

MODO INDICATIVO

PRESENTE

Fago	Digo	Dou
fas	dis	das
fai	di	dá
facemos	dicimos	damos
facedes	dicides	dades
fan	din	dan

PASADO IMPERFEITO

Facía	Dicía	Daba
facías	dicías	dabás
facía	dicia	daba
facían	diciámos	dábamos
faciádes	diciádes	dábades
facíamos	dician	daban

PASADO PERFEITO

Fixen	Dixen	Dei
fixeche	dixeche	deche
fixo	dixo	deu
fixemos	dixemos	dimos
fixéstedes	dixéstedes	dístedes
fixeron	dixerón	deron

PASADO MAIS QUE PERFEITO

Fixera	Dixerá	Dera
fixeras, etc.	dixerás, etc.	deras, etc.

FUTURO IMPERFEITO

Facerei ou farei facerás ou farás, etc.	Dicirei ou direi dicirás ou dirás, etc.	Darei darás, etc.
--	--	----------------------

MODO IMPERATIVO

Fai ti faga él face de vos fagan eles	Di ti diga él dicide vos digan eles	Dá ti dea él dade vos dean eles
--	--	--

MODO SUBJUNTIVO

PRESENTE

Faga fagas, etc.	Diga digas, etc.	Dea deas, etc.
---------------------	---------------------	-------------------

PASADO IMPERFEITO

Fixera, faceria ou faría, fixese	Dixeria, dixerías ou dixese	Dera, daría ou dese dería, dixería
Fixeras, facerías ou fixeses, etc.	Dixerias, dixeríais ou dixeses, etc.	Deras, darias ou de- ses, etc.

FUTURO IMPERFEITO

Fixer fixeres, etc.	Dixer dixeres, etc.	Der deres, etc.
------------------------	------------------------	--------------------

MODO INFINITO

IMPERSONAL

Facer	Dicir	Dar
-------	-------	-----

PERSOAL

Facer eu Faceres ti Facere él Facermos nós Facerdes vos Faceren eles	Dicir eu Dicires ti Dicire él Dicirmos nós Dicirdes vos Diciren eles	Dar eu Dares ti Dare él Darmos nós Dardes vos Daren eles
---	---	---

Presente; xerundio:

Facendo	Dicindo	Dando
---------	---------	-------

Pasado; participio:

Feito	Dito	Dado
-------	------	------

130. A terceira persoa do plural do modo infinito non se usa agora.

En algures de Galicia úsase o *g* suave en troques do *c* ou *x* en todolos tempos do verbo *facer* que levan ditas letras: *faguer, faguemos, faguía, figuera,* etc. Aconsellamos o uso da forma clásica *facer* que damos na conxugación.

131. Recomendamos tamén que non confundan, como adoitan moitos escritores, o pasado perfeito de indicativo do verbo *dar*, *dei*, cõ presente do mesmo modo do verbo *dicir*, *din*. Non se pode dicir: *Eu din cartos a meu pai*, por *eu dei cartos*, etc. Co' este exemplo veráse máis craramente o bon emprego: *Meus irmans din que non dei eu nada a meu pai.*

O mesmo que *facer* conxúganse os verbos *afacer, desfacer, refacer, contradafacer*.

Teñen igual conxugación que *dicir* os verbos *desdicir, contradicir, maldicir, predicir*.

132. **Por=poñer Querer Poder**

MODO INDICATIVO

PRESENTE

Poño	Quero	Podo
pos	queres	podes
pon	quér	pode
poñemos	queremos	podemos
pondes=poñedes	queredes	podedes
poñen	queren	poden

PASADO IMPERFEITO

Poñía	Quería	Podía
poñías	querías	podías
poñía	quería	podía
poñíamos	querian	podíamos
poñíades	queríades	podíades
poñían	querían	podían

PASADO PERFEITO

Puxen	Quixen	Puiden
puxeché	quixeché	puidéche
puxo	quixo	púido
puxemos	quixemos	puidemos
puxestes	quixestes	puidestes
puxeron	quíxeron	puideron

PASADO MAIS QUE PERFEITO

Puxera	Quixera	Puidera
pxeras	quixeras	puideras
pxera	quíxera	puidera
pxéramos	quixéramos	puidéramos
pxérades	quixérades	puidérades
pxeran	quíxeran	puideren

FUTURO IMPERFEITO

Porei ou poñerei porás, etc. porá poremos poredes porán	Quererei quererás, etc. quererá queremos queredes querán	Poderei poderás, etc. poderá pudéramos pudérades puderen
--	---	---

MODO IMPERATIVO

Pon	Quere
poña	queira
ponde ou poñede	querede
poñan	queiran

MODO SUBXUNTIVO

PRESENTE

Poña	Queira	Poida
poñas	queiras	poidas
poña	queira	poída
poñamos	queiramos	poídamos
poñades	queirades	poídares
poñan	queiran	poídan

PASADO IMPERFEITO

Puxera, poría, puxese puxeras, etc.	Quixera, querería quixese, etc.	Poidera, podería puidese, etc.
puxera, etc.		
puxéramos		
puxérades		
puixeran		

PASADO PERFEITO

Puxer	Quixer	Poider
pxuxeres	quixeres	poideres
puxer	quixer	poíder
puxéremos	quixéremos	poídéremos
puxéredes	quixéredes	poídéredes
pxuxeren	quixeren	poideren

Presente; xerundio:

Pondo ou poñendo Querendo Podendo

Pasado; participio:

Posto Querido ou quirido Podido

133. O mesmo que o verbo *pôr* ou *poñer* conxúganse os derivados *apor*, *compor*, *dispor*, *repor*, *traspor*, etc.

Este infinitivo en *or* é unha contraición de *oer*, así de *poer* fixose *pôr* para facer mais doce o son.

134. **Saber** **Caber** **Traer**

MODO INDICATIVO

PRESENTE

Sei	Cabo	Traio
sabes	cabes	trâs=traes
sabe	caben	trai
sabemos	cabemos	traemos
sabedes	cabedes	traedes
saben	caben	traen

PASADO IMPERFEITO

Sabia	Cabía	Traía
sabías	cabías	traías
sabíamos, etc.	cabíamos, etc.	traíamos, etc.

PASADO PERFEITO

Souben=soupen	Couben=coupen	Trouxen
soubeche=soupeche	coubeche=coupeche	trouxeche
soubo=soupo	coubó=coupo	trouxo
soubemos=soupemos	coubemos=coupemos	trouxemos
soubéstedes	coubéstedes	trouxéstedes
souberon=souperon	couberon=couperon	trouxeron

PASADO MAIS QUE PERFEITO

Soubera=soupera	Coubera=coupera	Trouxera
souberas, etc.	couberas, etc.	trouxeras, etc.

FUTURO IMPERFEITO

Saberei	Caberei	Traerei
saberás	caberás, etc.	traerás, etc.

MODO IMPERATIVO

Sabe	Cabe	Trai
saiba=seipa	cábea=queipa	traia (*)
sabede	cabede	traede
saiban=seipan	cábean=queipan	traian

(*) De novo repetimos que *traia* debe lerse como *traya*. Cando o *i* non leva acento tén valor de consoante.

MODO SUBXUNTIVO

PRESENTE

Saiba=seipa	Cábea	Traia
saibas, etc.	cábeas, etc.	traias, etc.

Como traer conxúganse os verbos *retraer*, *dis-traer*, *contraer*, *atraer*, etc.

PASADO IMPERFEITO

Soubera, sabiría, etc.	Coubera, etc.	Trouxera, etc.
------------------------	---------------	----------------

FUTURO IMPERFEITO

Souber	Couber	Trouxer
souberes, etc.	couberes, etc.	trouxeres, etc.

MODO INFINITIVO

IMPERSOAL

Saber	Caber	Traer
-------	-------	-------

PERSOAL

Saber eu	Caber eu	Traer eu
saberes ti, etc.	caberes, ti, etc.	traeres ti, etc.

Presente; xerundio:

Sabendo	Cabendo	Traendo
---------	---------	---------

Passado; participio:

Sabido	Cabido	Traido
--------	--------	--------

135. Ir Vir Sair

MODO INDICATIVO

PRESENTE

Vou	Veño	Saio ou sallo
vas	vês	saís
vai	vén	sai
imos	vimos	saímos
ides	vides	saídes
van	veñen	saen

PASADO IMPERFEITO

Iba	Viña	Saía
ibas	viñas	saías
iba	viña	saía
íbamos	víñamos	saíamos
íbades	víñades	saíades
iban	viñan	saian

PASADO PERFEITO

Fun	Viñen	Sain
fuche	viñeche	saíche
foi	veu	saíu ou saeu
fumos	viñemos	saímos
fústes	viñestes	saístes
foron	viñeron	saíron

PASADO MAIS QUE PERFEITO

Fora	Viñera	Saíra
foras	viñeras	saíras
fora	viñera	saíra
fóramos	viñéramos	saíramos
fórades	viñérades	saírades
foran	yiñeran	sairan

FUTURO IMPERFEITO

Irei	Virei	Sairei
irás, etc.	virás	sairás, etc.

MODO IMPERATIVO

Vai	Ven	Sai
vaia	veña	saia
ide	vide	saíde
vaian	veñan	saian

MODO SUBXUNTIVO

PRESENTE

Vaia	Veña	Saia ou salla
vaias	veñas	saias
vaia	veña	saia
vaiamos	veñamos	saiamos
vaiades	veñades	saiades
vaian	veñan	saiam

PASADO IMPERFEITO

Iría	Viñera, viría, etc.	Sairá, sairia, saíse
irías	viñeras, etc.	saíras, etc.
iría	viñera, etc.	saíra, etc.
iríamos	viñéramos	saíramos, etc.
iríades	viñérades	saírades, etc.
irían	viñeran	saíramos, etc.

FUTURO IMPERFEITO

For	Viñer	Sair
foras, etc.	viñeres	saíren, etc.
	viñéremos	
	viñéredes	
	viñeren	

MODO INFINITO

IMPERSOAL

Ir	Vir	Sair
----	-----	------

PERSONAL

Ir eu	Vir	Sair
ires tí	vires	saíres
ire él	vire	saíre
irmos nós	virmos	saímos
irdes vos	virdes	saídes
iren eles	viren	saíren

Presente; xerundio:

Indo	Vindo	Saíndo
------	-------	--------

Pasado; participio:

Ido	Vido	Saído
-----	------	-------

136. Os tempos compostos, que non poñemos aquí, conxúganse cós auxiliares *tér* ou *haber*, sempre prefirindo o primeiro, seguidos do participio.

O verbo *ir* no presente de subxuntivo têm ademais as formas *vaa*, *vaas*, *vaan*, *vaamos*, *vaades*, *vaan*. Non s' estilan polos escritores modernos.

O verbo *vir* têm no presente d' indicativo na segunda e terceira persoa do plural a forma *vindes* ou *vén*, dialectás. E na primeira persoa do pasado perfeito temos que escribir *viñen*, e non *vin* como adoitan algúns, porque a segunda forma é do verbo *ver*.

Os verbos *cair* e *saír* teñen a mesma conxugación.

137. Rexistraremos aquí as irregularidades dos verbos seguintes.

138. Andar

Ind. P. Per. Andive=andei, andiveche, andivo=andou, andivemos, andivéstedes=andivestes, andiveron.

Sub. P. I. Andivera, andaría, andivese = andase, andaras, andiveses=andases.

F. I. Andivere=andiver, andiveres, andivere=andiver, etc.

139. Crêr.

Ind. Pres. Creo, crês, crê, crêmos, crêdes, crên.

P. I. Cría, crías, cría, etc.

P. Per. Crim, criche, crêu, crimos, crêstedes=crêstes, creron.

F. I. Crerei, crerás, creremos, creredes=crerés, crerán.

Imp. Crê, crea, crede, crean.

Sub. Pres. Crea, creas, crea, creamos, creades, crean.

P. I. Crêra, crêria, crêse, crêras, crêrias, crêses, etc.

F. I. Crêr, crêres, etc.

Xerundio. Crêndo.

Part. Crido.

140. **Doer**

Ind. Pres. Doio, does=doies, doe=doi, doemos, doedes, doien=doen.

Sub. Pres. Doia, doias, doia, etc.

141. **Ouir=Ouvir=Ouzar**

Ind. Pres. Oio=ouzo, oies=ois=ôs=ouves=ouces, oie=oi=ouve=ouce, ómos, oien=oucen.

P. I. Oia, ouia=ouvía, oías=ouías=ouvías, etc.

P. Per. Oín=ouír=ouvín, óiche=ouiche=ouviche, oiu=oui=oieu=oeu=ouvín, óimos=ouimos, oístedes=oistes, oiron=ouiron=ouviron.

F. I. Oirei=ouirei, oirás=ouirás, etc.

Imp. Oi ti=oe ti, oia él, oide vos=ouvide vos, oian eles.

Sub. Pres. Oia=ouza, oias=ouzas, etc.

P. I. Oíra=ouvira, oiría=ouríria, oise=ouvise, etc.

F. I. Oír=ouír=ouvir, oíres=ouires=ouvires, etc.

Xer. Oíndo=ouindo=ouvindo, ouzando.

Part. Oido=ouido=ouvido, ouzado.

142. **Rir**

Ind. Pres. Río, ris, ri, rimos, rides, rin.

Sub. Pres. Ría, rias, ría, riamos, riades, rían,

Imp. Ri, ría, ride, rían.

143. **Roer**

Ind. Pres. Roio, roies=roes, roemos, roedes, roien=roen.

Sub. Pres. Roa=roia, roas=roias, etc.

144. Son verbos impersonás aqueles que sómente se usan no infinito e na terceira pessoa do singular dos demais tempos.

Son impersonás os seguintes verbos: *alborexar, amanecer, anoitecer, diluijar, estrelecer, chover, los-tregar, nevar, orvallar, piniscar, saraviar, tronar, ventar, xiari*.

Como inda que se usan na terceira pessoa, o axente non se determina tendo que buscar idealmente al-

gúns, chámense impersonás; v. g.: «Cando deus amaneza irei por ti». «Estrelece a felicidade na noite dos meus pensamentos».

Os verbos *amañecer*, *estrelecer*, *anoitecer* e *alborexar*, tamén se usan na terceira persoa do prural en xiros coma este: «Xa alborexan os días da redención». «Xa estrelecen os luceiros no serán». «Os páxaros anoitecen na silveira».

145. O verbo auxiliar *haber* tamén é impersonal cando se usa para asinalar tempo ou cantidade. Exemplos: «Hai moitos homes na foliada». «Hai cen anos que tal cousa pasou». «Houbo desgracias a vao».

CAPÍTULO VI

DO PARTICIPIO

146. O participio é unha palabra derivada do verbo, que unhas veces tén o senso d' este e outras son verdadeiros calificativos.

147. Poden ser activos ou pasivos: *ameigante* é a persoa ou cousa que ameiga, *ameigado* o que sofreu o efecto de ameigar.

148. Os participios regulares activos fanse coa terminación en *ante*, como *semellante* para a primeira conxugación, e en *ente* para a segunda e terceira, como *merecente*, de merecer, *escrebente* d' *escrebir*.

Os participios regulares pasivos finan en *ado* para a primeira conxugación, como *semellado*, e os da segunda e terceira en *ido*, como *mercedido*.

149. Ademais d' estas terminaciós, hai en galego participios irregulares en *erto*, *esto*, *eito*, *oito*, *to*, *so*, *do*, *o*, que se chaman irregulares. Exemplos: *cuberto*, *comesto*, *ergueito*, *enxoito*, *morto*, *aceso*, *nado*, *tido*, *ceibo*.

Moitos participios teñen a forma regular e mail-a irregular. Pódese decir: *cuberto* ou *cubrido*, *comesto* ou *comido*, *ergueito* ou *erguido*, etc. Outros non teñen mais que a forma irregular como *resolto*, *volto*, *enxoito*, etc.

150. Por consideralo de moito interés poñemos aquí una táboa dos principás participios galegos que teñen as duas formas ou unha sómente:

Verbos	Part. regular	Part. Irregular
Abolir	abolido	
Abranguer	abranguido	
Abrir		aberto
Acender	acendido	
Acudir	acudido	aceso

Verbos	Part. regular	Part. irregular
Afacer		afeito
Afrixir	afrixido	
Antepôr		anteposto
Apracer	apracido	
Arrendear	arrendeado	
Aterse	atido	
Atinguir	atinguido	
Brandir	brandido	
Caber	cabido	
Ceivar	ceibado	ceibo
Cobrir	cubrido	cuberto
Comer	comido	comesto
Competir	competido	
Confesar	confesado	confeso
Compôr		composto
Compracer	compracido	
Coller	collido	colleito
Conquerir	conquerido	
Contêr	contido	
Convencer	convencido	
Cuspir	cuspidô	cuspeito
Decair	decaído	
Decir		dito
Defender	defender	
Depinicar	depinicado	
Depôr		deposito
Desfacer		desfeito
Descompôr		descomposto
Descubrir	descubrido	descuberto
Descrer	descrido	
Despir=espir	espido	
Detêr	detido	
Dispôr=disponer		disposto
Elixir	elixido	eleito
envolver	envolvido	
Enxugar	enxugado	enxoito
Encher	enchido	cheo

Verbos	Part. regular	Part. irregular
Erguer	erguido	ergueito
Escorrir=escurrir	escorrido	escorreito
Fartar	fartado	farto
Fazer		feito
Fedir	fedido	
Ferir	ferido	
Fixar	fixado	fixo
Fritir	fritido	frito
Fuxir	fuxido	
Gastar	gastado	gasto
Impôr		imposto
Imprimir	impresso	impresso
Ir	ido	
Inxirir	inxirido	inxerto
Lucir	lucido	
Manter	mantido	
Matar	matado	morto
Morrer		morto
Nacer=nascer	nacido	nado
Opôr		oposto
Pregar=fechar	pechado	pecho
Por=poñer		posto
Pospôr		posposto
Pracer	pracido	
Propôr=propoñer		proposto
Recair	recaído	
Refazer		refeito
Retêr	retido	
Resolver	resolvido	resolto
Rir	rido	
Romper	rompido	
Saber	sabido	
Sair	saído	
Salvar	salvado	salvo
Secar	secado	seco
Soltar	soltado	solto
Sospeitar	sospeitado	sospeito

Verbos	Part. regular	Part. irregular
Suxitar	suxeitado	suxeito
Surxir	surxido	
Tér	tido	
Tinxir	tinxido	
Torcer	torcido	torto
Toller	tollido	tolleito
Xiar	xiado	
Xuntar	xuntado	xunto

Os verbos *abranguer*, *atinguir*, *tanguer*, teñen etimoloxía contaminada, pois deberan ser *abranxer*, *atinxir*, *tanxer*. Nesta última forma teñen sido usados por algúns escritores, e na lingua portuguesa escribense *abrangeir*, *attingir*, *tanger*. Poden, pois, empregarse as duas formas, e pol-o mesmo os dous partícipios.

CAPÍTULO VII

DO ADVERBIO

151. Levan o nome d' adverbios aquelas palabras indeclinables que sirven para modificar a significación dos verbos, dos adxetivos ou d' outros adverbios.

152. Nas frases: *traballa fortemente, corre moito, dabondo esmorecido, demasiado cedo*, os adverbios *fortemente, moito, dabondo, demasiado*, modifican o senso das palabras ás que se xuntan. O mais corrente é que se xunten cō verbo, pois fan co' este un sennllante oficio que o adxetivo cō sustantivo.

153. Poden ser simples ou compostos: simples son os de unha palabra só, como *cedo, lonxe, hoxe, mañán*; e compostos os de mais d' unha, como *embara (en-boa-hora), noutrora (en-outra-ora), entre lusco e fusco*.

154. De lugar

Abante	Acolá	Enriba
Adiante	Atrás	Embaixo
Acaron	Aquí	Encol
Arrente	Algures	Fora
Arredor	Cabo de	Lonxe
Acá, acó	Cerca	Onde
Ahi	Dentro	Preto
Alí	Derredor	Ningures
Alá, aló	Debaixo	Xunto

155. As formas *eiquí, ehí, elí, atrais*, non se han chan nos documentos e traballos literarios antigos: son xeitos dialectás, principalmente no sur de Galicia.

Acá é mais cerca que *acó*.

Aló é mais lonxe que *alá, acolá, alí*.

Preto é menos cerca que *acaron, arrente*.

156. De tempo

Arastora	Tarde
Agora	Serán (hora do)
Ainda=inda	Sempre
Asemade (enseguida)	Decote
Hoxe=oxe	Decotío
Onte	Xa
Antonte	Nunca
Nantronte (antes d' onte)	Xamais
Mañán=mañá	Antano
Denantes—antes	Outrora
Logo	Noutrora
Despois=depois	Enton=estonces
Cedo	Daquela=enton
Cando	Mentres=mentras
	Namentras

157. *Decote* e *sempre* teñen sinificación semeillante, inda que a primeira tén senso mais absoluto; v. g.: «*Sempre* estou pensando na terra, e quixera dormir nela *decote* o sono da morte».

Axiña é mais axiña que *logo*; v. g.: «¿Cando pensas ir ao traballo?» — «*Logo* irei». — «Non, vai *axiña*, agora mesmo, que os teus fillos non teñen mantenza».

Arastora, que sinifica *neste momento*, é unha palabra feita por aglutinación de *á esta hora*, como *noutrora* ven de *en outra hora*.

Daquela, equivalente a *entón*, é moi usada nas Mariñas de Betanzos e n-unha gran parte da provincia da Cruña.

Ainda e *inda* teñen o mesmo senso, mail-o primeiro úsase como abverbio sempre, e o segundo cando vai en compañía da conxunción *que*. Exemplo: «*Ainda* non no é chegado o tempo da loita, *inda que* os loidadores o desexen..»

158. De cantidad

Moi=mui	Tan
Moito=muito	Tanto
Pouco	Mais
Abondo, d'abondo	Menos
Avau=avao	Siquera=xiquera
Casi	Sômente
Cáxeque (casi-que)	Ademais

159. As variantes *moi=mui*, *moito=muito*, *avao=avau*, obedecen ao principio de vocalización escriptado no número 13.

Os adverbios *mais* e *ademais* trocan o s en l nos casos asinalados no número 24.

160. De medo

Ben	Como	Endeben
Mal	Arrente	Endemal
Así	Arreo	Adrede
Casi	Aheito	Asimesmo

161. Os adxetivos trócanse en adverbios de modo póndolle o sufixo *mente*; v. g.: *boamente*, *malamente*, *agarimosamente*. Algunhas outras palabras admiten tamén tal sufixo como en *mesmamente*, *cuasemente*, inda que non convén abusar destes adverbios. A forma *mentes* (*mesmamentes*, *malamentes*) úsase moi pouco, e dende logo aconsellamos que se desboté o seu emprego por incorreito.

162. D' afirmación

Si	Verdadeiramente
Certo	Abofé = abofellas
Tamén	Ainda = inda mais

De negación e duda

Non	Namais
Tampouco	Quizais
Non mais	Seica=seique

As formas *cecais*, *quizabes*, *cicais*, son bárbaras.

Adverbios compostos

163. Chamamos así aos modos adverbiais de mais d' unha palabra ou tamén á aqueles que se fan con substantivos ou calificativos empregados adverbialmente.

- A feito=aheito
- A miudo=decotío
- De súpeto=sin esperalo
- As veces=de vez en cando
- De camiño=ao mesmo tempo
- De contado=axiña, logo, seguidamente
- De cando en cando
- Entre lusco e fusco
- Ao fin=finalmente
- D' hoxe en diante
- De mañâ=de mañán
- De lonxe
- En algures=en algunha parte
- En ningures=en ningunha parte
- De alén=de alá, de lonxe
- De ningunha sorte=de ningunha maneira
- Pé ante pé=pasenifiñamente
- A feixe=en montón
- A palpadelas=á tentas
- A retesia=á porfía
- As carreiras=con presa
- As pouzas=ás xeiras
- A vultúntun=de calquera maneira
- De man tenta=adrede
- De moca=de valde
- De romplón=d' unha vez
- En riola=en ringleira
- As xeiras=as pouzas
- Pol-a contra
- Cabo de ...=preto de ...
- Pol-a bella=abondosamente, sin medida

CAPÍTULO VIII

DAS PREPOSICIÓS

164. Preposición é unha palabra invariabre que se antepón á outra para asinalar a relación que hai entre esta e certas partes do discurso.

As preposiciós que figuran separadamente na oración chámense propias; e as que se xuntan ás palabras, en calidade de prefixos, facendo unha sómente, improprias.

165. Preposiciós propias

á	deica	para=pra
ante	de	su
baixo	dende=desde	sobre=sober
cara	en	sin
con	entre=entre	según
contra	hasta (*)	tras
descontra	onda	

166. Cando unha preposición vai xuntamente c'un adverbio, forma unha preposición composta da crase das calificadas propias: v. g.: *arredor de*, *despois de*, *conforme á*, *enriba de*, *debaixo de*, *diante de*, *detrás de*, *dentro de*, *tora de*, *preto de*, *acaron de*, *cabo de*, *arrente de*, *preto de*, *preto á*.

167. A preposición *por* troca o *r* final en *l* por razós de eufonía, según xa se dixo no número 40, cando lle siguen os artículos *o*, *a*.

(*) Na «Crónica Troyana» figuran as preposiciós *ata*, *atra*, *fasta*; a primeira mais xeneralmente usada. A preposición *até* é portuguesa sómente, e non debemos empregala porque temos a equivalente no galego.

A preposición *de* sufre elisión do *e* cando lle sigue artículo ou pronomes demostrativos: *do, da, dos, das, deste, daquel,* etc. Tamén se elide o *e* cando lle sigue nome que comence por vocal: *d' Anceis, d' ourente, d' oxe.*

A preposición *en* perde o *e* cando lle sigue artículo ou pronomo demostrativo, xuntándose o *n* coa siguiente palabra: *no, na, nos, nas, naquel, neste, nese,* etc. (*)

A preposición *á* xúntase ao artículo masculino facendo unha dicción: *ao, aos.* Cando lle sigue o artículo femenino a longo que escribimos *â=aa*.

168. A preposición *deica* e unha palabra feita por aglutinación da frase *de aqui á*.

Son formas bárbaras *trais, detrais, hastra, asegun, didiante.*

Preposiciós impropias

169. Hai preposiciós propias que son algunas veces do segundo grupo, ou sea impropias, cando se prefixan ao verbo, exemplos: *agardar, afacerse, encomenzar, deprender, compor, antecoller, entrometerse, sobrelevar, sulagar, traspôr,* etc. Estos verbos levan como prefixos as preposiciós *a, en, de, con, ante, entre, sobre, su, tras.*

170. As inseparabres das palabras son *des, dis, e, in, im, inter, pre, pro, re, sub, hiper, hipo.*

Véxanse os números 57 e 58, onde indicamos o senso d' estas preposiciós, e as variantes que algunas d' elas sufriren na nosa fala.

171. Hai verbos, nomes e calificativos, que conservando a sua sinificación, levan ou non a preposición *á*, como: *garimoso=agarimoso, amora=mora, vespa=avespa, marelo=amarelo, bafar=abafar, sosegar=asosegar, soprar=asoprar, semellar=ase-mellar,* etc.

(*) Véxase o que se di sobre este particular no número 61 ao tratarmos do artículo.

CAPÍTULO IX

DA CONXUNCIÓN

172. A conxunción é outra parte invariabre que têm por obxeto axuntar unhas oraciós ou palabras con outras.

Copulativas

173. Como este nome indica, son as que áxuntan sinxelamente palabras e oraciós.

E — I

174. «Xan e Pedro; as boas almas aman e as cativas odian».

En certas partes de Galicia, dinantes de palabra que comence con vocal, adoitan pronunciar *i*, de maneira que din «Xan *i*-Antón». O uso da conxunción *i* é dialectal. (*)

(*) Como é sabido esta conxunción antigamente escribiase *et*, e despois perdeu o *t*, quedando na forma actual *e*, que é un dos monosílabos atonos. Entendemos que non debe escribirse d' outra maneira, calquera que sea a palabra que lle siga. Pondal, o escritor mais sabido e esgrevio no noso idioma, usou sempre *e*, ainda seguindo palabra que comenzase por vocal. Véxanse estes dous exemplos do grorioso bardo:

«Dos propios acentos
Tiveran vergonza;
De cautivos falaran palabras,
De servos e ilotas.

Deixáran os doces
Acentos xocundos
Por estranas palabras de servos,
Ignaros e escuros.»

Nin

175. Ademais de axuntar tén senso de negación. «*Nin eu nin ti temos d' ir a Sada; Ninguén quer traballar nin siquera deixan que traballen os demais*».

Nas oraciós que comenzañ con *non*, adverbio, e mal costume reemplazalo por *nin*. Estaría mal dito: «*Nin quero que deixes nin que me leves*». En bon galego debe de se dicir: «*Non quero que me deixes nin que me leves*».

Nen é arcaica, e algúns escritores modernos úsanla en lugar de *nin*.

Que

176. Cando este verbo é pronomé axunta un nome á un verbo, cando é connexión une un verbo á outro. O emprego d'esta palabra non ofrece dúbida algúna.

Disxuntivas

177. Estas connexións sirven para unificar a diferencia entre duas cousas ou persoas.

Pertenecen a este grupo *ou*, *xa*, *ben*, *quer*.

Exemplos: «*Pedro ou Francisco irán mañán á feira*», «*Xa veñas tí xa veña teu pai o traballo faráse*». «*Ben tí ou ben teu pai non faltaredes á representación de «Minia»*». «*Quer de día quer de noite faremos o que nos mandou o mestre*».

Xa e *ben* fan tamén o oficio d' adverbios en outros casos.

No galego crásico ténse empregado a connexión *ora*, que sería ben poñela de novo en uso no linguaxe literario, sobre todo porque ainda é corrente entr' o pobo. Esta connexión dí o mesmo que *xa*, e resulta mais eufónica.

Adversativas

178. Sinifican diferencia entre o que se díxo e o que se tén que dicir.

Estas connexións son *ma*, *mas*, *mais*, *pero*, *descasi*, *ecomasi*, *contodo*.

As duas primeiras teñen pouco uso, porque unha é dialectal e outra é más propia do portugués. A forma *pro=pero* é contractiva.

Exemplos: «Eu teño que ir á Sada cando haxa tranvía, *mais* non sei se para entón estarei aquí». «Quero escribir, *pero* non teño papel». «Iremos aló *descasí* queiran ou non». «Moitas dificultades atoparemos; *contodo* compríremos cō noso deber».

Condicionás

179. Sinifican a necesidade de que se faga algúna cousa baixo determinada condición. En galego son: *se, si, conque, como*.

Exemplos: «Se me queres vou contigo». «Si ese home anda, andarei eu tamén». «Estou de mal xenio, *conque* olla o que dis». «Como ti queiras farase o noso traballo».

Véxase nos exemplos postos que *si* empregase sómente cando a palabra que sigue comenza con *e*, *como si ese*, en lugar *se ese*.

Causáles

180. Son aquelas convencións en que s'expresa a razón d' unha cousa. *Pois, porque, que, como, sirven* para este fin, e o seu emprego non ten dúbida.

181. Hai outras convencións, á saber:
De concesión: *Anque, inda que*.
De ilación: *Logo, conque*.
De comparación: *Ca, como ou coma* (despois de *tan*).
De tempo: *Cando, mentras, asemade, desque*.

Algunhas palabras de senso indeterminado pódense calificar d' adverbios convxuntivos, porque en realidade presentan a sinificación d' uns e d' outros; v. g.: *conforme, orasme, ademais*. Outras convencións están compostas de mais d' unha voz, como *descasí=des-que-así; ecomasí=e-como-así; conque=con-que*.

182. Conxuncións compostas

Cô aditamento da conxunción *que* fanse conxuncións compostas, que podemos chamar modismos conxuntivos, como se ve nas seguintes:

Así que	Inxente de que=ademais de que
A fin de que	Mais que
Anque sea	Mais axiña que
Ben que	Non sendo que
Cando que	Onde non
Con tal de que	O pronto que
Deica que	Para que
Despois que	Por canto mais que
De sorte que	Pois que
De maneira que	Por eso
D' outra sorte	Para canto mais que
En canto que	Pol-o moito que
E pois que	
Hasta que	Se non que
Inda que sea	Unha vez que
No intre que	Xa que

CAPÍTULO X

DA INTERXEICIÓN

183. Chámense así ás palabras que de maneira espontánea expresan o efecto que espertan no noso ánimo o que vemos, sentimos, lembramos, ouvimos ou queremos. Endeben, as interxeiciós mais que palabras son oraciós enteiras porque sínifican un só estado da nosa alma, inda que de xeito sintético; e pol-a particularidade de seren expresadas xeneralmente c' unha só voz, poden ir na compañía das demais oraciós sin perxudicar o senso d' elas.

Nas frases: «Ai, do que leva na frente unha estrela,—Ai! do que leva no bico un cantar,» (*) a interxeición *ai* perde o seu carácter de tal acadando a sínificación de *infeliz, infunado, desgraciado*.

A palabra *oh* que precede aos vocativos na declinación, é tamen unha interxeición, e pol-o mesmo podemos dicir que os vocativos non son outra cousa que nomes empregados en senso interxeitivo.

Poremos aquí algunas das principás interxeiciós:

Sínificado

Ai!	Sorpresa, dôr, amenaza.
Arrel	Para azuzar as bestas.
Asús!	Terror, admiración.
Boh!	Desprecio, indiferencia.
Bahl	O mesmo senso que a derradeira.
Canté!	Afirmación, <i>eso é</i> .
Cal	Dúbida, negación.
Ei!	Para dar ánimos.
Gache!	Para escorralentalos gatos.

(*) Curros Enríquez: poesía adicada á morte de Rosalía Castro.

Sinificado

Hala!	Para animar ao traballo.
Hou!	Ademiración, sorpresa, dôr.
Huil	Sorpresa dôrosa, queixa.
Isca!	Para escorrentar as galiñas.
Oh!	Ademiración vocativa.
Olla!	Escoita, atende con cuidado.
Oil	O mesmo senso que <i>huil</i>
Oul	Semellante a <i>oh!</i>
Oxalát	Cubiza de que unha cousa sea.
Oral	Cominación, rogo en ton de burla.
Malia!	Contraición de <i>mal haxa</i> .
Miña xoia!	Para aloumiñar.
Malpocadol	Para demostrar lástima.
Terra a nosa!	Que non hay terra como Galicia.
Tol!	Para detêl-os bois,
Uf!	Demostración de que unha cousa fede
Vaites!	Satisfacción, coincidencia.
Xol	Para detér as bestas.
Zasl	Que unha cousa fixose súpitamente.

TERCEIRA PARTE

SINTÁXIS

184. Esta parte da gramática insina as relacíós que deben de gardar unhas verbas con outras de maneira que cheguen á compôr oraciós que traduzan comenentemente o senso do que se queira dicir.

En todal-as gramáticas divídese esta parte en regular e irregular. A primeira insina a concordanza, réxime e composición; mais como en todal-as falas neo latinas a sintáxis regular é conocida, inda que non s' estude, pois ben se sabe que o artícuo vai primeiro que o nome, o adxetivo xuntamente cō nome, etc., faremos aquí un exame da sintáxis galega, atén-donos ao uso e tradición literaria, e seguindo o orde asinalado no estudo da morfoloxía.

Artículo

185. O artícuo antepõe aos sustantivos ou á outras palabras sustantivadas, concordando co' eles en xénero e número.

Cando os sustantivos levan pronome posesivo, ponse sempre o artícuo, calquera que sea o orde en que vaian: exemplo: *A terra nosa ou a nosa terra; a miña filla ou a filla miña; os meus eidos ou os eidos meus*, etc.

Cando o sustantivo é persoal pode levar ou non o artícuo: *Mañán irá a Betanzos teu irmán, ou mañán irá a Betanzos o teu irmán*.

Se un adxetivo vai dinantes do sustantivo, levan tamén o artícuo, v. g.: *A meiga lua, o rico fidalgo, os bôs homes*.

Tamén se pon artículo cando os verbos van sustantivados. Exemplos: *O andar cansa moito, o beber mata a sede.*

186. En xeneral non s' antepón o artículo á nomes propios. En algures de Galicia lévano, inda que en senso de certa familiaridade ou inferioridade, v. g.: *O Xaniño, a Pastoriza.* (*) Cando os nomes propios son alcumes, tamén levan artículo: *O Escachado púxose bêbedo, o Carruxo non ten sona.*

Levarán asimismo artículo, os nomes das cinco partes do mundo, as naciós, comarcas, ríos e montes, v. g.: *a Europa, a Francia, os Estados Unidos, o Riveiro, o Miño, o Breamo, a Capelada.* Cando os nomes de cidades ou provincias levan artículo é porque foron primitivamente nomes comús. Exemplos: *As Pontes, As Pedras longas, O Porto de Mera, etc.*

187. O artículo indefinido antepõe á sustantivos indeterminados: *Ese é un feito d' un home de ben; vin unha muller que non conoscin; foron uns rapaces os que fuxiron.*

Pónse tamén aos nomes comús: *Un monte, unha leira, uns cadelos;* e aos nomes de moita sona, cando se fai co' eles unha comparanza: *Esa poesía é propia d' un Curros Enríquez; sómente un Feixón podía dicir cousas tan fondas.*

Substantivos e Adxetivos

188. Os sustantivos e adxetivos concertan en xénero e número: *Home bô, mulleres boas.*

Algús adxetivos sómente concertan cô nome en número: *Barco grande, lanchas grandes, home infame, almas infames.*

(*) Certo escritor, n-unha obría teatral que fai pouco saeu do prelo, fala así por boca d' un dos seus persoaxes: «Iste velador ten rubido pol-o ar. Dendes do Salomón hasta o Jesu-Cristo, pasando pol-o Sócrates e o Bismark, acudiron ás nosas invocacións os mais grandes homes da humanidade».

189. O calificativo pódese poñer dinantes ou despois do nome, así se dí *bon home* ou *home bô* (82), *muller feiticeira* ou *feiticeira muller*.

A diferencia de colocación do calificativo dá algunas veces diferente senso á frase: *home probe* é aquel que non tén bés, e *probe home* é unha persoa de pouco valer ou creto; *muller cativa* é a pequena d' estatura, *cativa muller* cando non tén bós procederes.

O adxetivo *medio* concerta sómentes cô sustantivo en xénero: «*medio* neto de viño, e *media* libra de pan».

190. Algunhas veces os sustantivos e adxetivos levan interposto a preposición *de*, donándolle á frase certo senso de gabanza ou mágoa de carácter familiar. «A boa *da* señora Xuana falaba cô coitado *de* Pedro. O bon *do* vellino non puido coa alma *de* can do cacique».

191. Na palabra composta de douis adxetivos, o primeiro mantén sempre a forma invariabre en xénero e número, finando en *o* atono: «Sociedade agrario-mariñán»; «comercio cubano-galego»; «guerra franco-alemana»; «idioma galaico-portugués».

Pronomes

192. O bon uso e colocación dos pronomes na conversa é o que dá mais enxebreira ao galego.

E comenente téñ en conta que os pronomes *me*, *te*, *che*, *lle*, *lles*, *se*, *o*, *a*, *os*, *as*, *nós*, *vos* non deben ir nunca no comienzo da oración: «Meu pai mandou *me* estudar», «Díxome o mestre a verdade», «Quíxen *lle* contar unha historia», «Dixéronvos mentira». Resulta de moi mal gusto dicir nestes casos: «*me* mandou; *me* dixo; *lle* quíxen; *vos* dixerón». Son castellanismos que repunan ao ouvido galego.

193. Pode alterarse a colocación do pronomo en algúns casos, ganando en enxebreira a frase:

a) Cando é frase de negación: «*Que me non queira; o non vin; non se foi nin pensa en se marchar*». Esto resulta mais conforme cō verdadeiro xeito galego que as formas que adoita empregar as xentes das vilas e moitos escritores dicindo: «*Que non me queira; non-o vin; pensa en non marcharse*».

«Algún día fun un xuncras,
Agora, mal pocadiño;
Xa me non queren as nenas
Porque vou acabadíño».

(CANTAR DO POBO).

b) Cando a forma é interrogativa: «*¿Quén o contou? ¿Víchelo? ¿Atopáchelo?*»

c) Cando o verbo leva dinantes unha conxunción: «*Eu non lle contei nada*», «*Tanto a quixen que se cansou*», «*Nin ti escribiche, nin ela o deixaría*». Para esta regra exceptúanse as conxuncións *mais, pero, pois*.

194. Nos casos en que as formas pronominais van dinantes do verbo, é mais corrente poñer entre d' eles outra palabra, v. g.: «*Xa me non queda cousa algúnhha*». «*Corre, meu ruliño, corre, inda que che as pernas cansen*». «*Agora que m' eu hei d' ir, han de choral-as pedriñas*». (*)

195. Cando as formas pronominais van rexidas por un verbo en infinito ou un xerundio precedido d' outro verbo, poden poñerse antes ou despois destes modos verbás: *Quérenos componer ou queren compoñelos; andivo para me roubar ou andivo para roubarme*.

196. Sé o verbo que rixe ao infinito ou xerundio vai precedido d' algúns adxetivos, adverbios ou conxuncións, deben tales pronomes ir dinantes do primeiro verbo ou despois do segundo, á non ser que o infinito leve preposición. Exemplo: *¿Seique os vas levar? ou ¿Seique vas levalos?*

(*) Cantares do pobo.

197. Se o xerundio non antecede inmediatamente á outro verbo obsérvase a primeira regra, como: *Dándome doux mil reás vendo o meu cabalo.* Cando a oración é negativa o pronomé precede ou non ao xerundio, v. g.: *Non me volvendo á casa, ou non volvédome á casa.*

198. Cos verbos auxiliares *tér* e *haber* fórmanse oraciós compostas interpondo a preposición *de*. Neste caso o pronomé o pode ir antes ou despois do verbo principal. Exemplos:

- Hei de o querer
- Terei de o querer
- Hei de querelo
- Terei de querelo

199. O pronomé *se*, cando vai en compañía dos demás, debe colocarse primeiro, non sendo cô caso de dativo *che*, que pode ir dinantes ou despois de *se* v. g.: *Fóisenos o rei, perdéuseme o libro, quixéronsele impôr. Mandáronse che cinco pesos, ou mandánchezese sete ferrados.*

200. O pronomé *te* tén o caso oblícuo *che*, de dativo, coa particularidade que non sempre neste caso se emprega. Usase côs verbos activos mais non côs recíprocos, que estes levan *te* en vez de *che*, v. gr.: *Douche de comer; doute á Deus de boa gana. Fareiche un favor, levareite para a miña casa.* (*)

O emprego da forma *che*, por certo moi poucas veces equivocada polos nosos escritores, sômente a práitica e o bon ouvido o insina. O idioma portugusé tamén a tiña no primeiro período da lingua, segúin vemos no «Cancioneiro do Collegio dos Nobres», mais agora perdérona.

(*) Diccionario galego, de Valladeres, páx. 150.

Poremos algúns casos da nosa literatura neste particular.

Irás ao abrente do día
a yauga fresca catar,
da yauga do paxariño
que saúde che ha de dar.

(ROMANCE DO POBO).

Tribuno de servos,
meus nenos *che* traio;
doente *ch' os* deixo,
devolvemos sanos.

(M. CURROS ENRÍQUEZ).

*¡Quen poidera decirche o que sofro
ao mirarte, esquecido mosteiro!*

(ANTONIO REY SOTO).

201. O pronomo *eu*, cando é término de unha comparanza, trócase en *min*, v. g.: «Xan e mais grande ca *min*», «Coma *min* non hai ninguen que mail-a queira». Non sería correito o decirmos: «Xan e mais grande ca *eu*; coma *eu*, etc.

202. O pronomo posesivo antepónse xeneralmente ao sustantivo. «A *nosa* terra; a *miña* leira; o *meu* libro». Mais tamén e correita a forma: «A terra *nosa*; a leira *miña*; o libro *meu*».

203. Os pronomos demostrativos xúntanse algunas veces ao posesivo en frases como estas: «*Este meu* pensar é triste; *esta miña* muller é unha meiguiña; *aquel meu* cavilar vírame doudo».

204. Os pronomos interrogativos pódense referir á cousas ou persoas, menos *quen* que somente se refere á persoas.

205. Na conversa familiar faise uso d' algunas formas pronominais, que por non seren precisas, chamarémolas pleonásticas. O carácter agarimoso do

noso idioma establece desta maneira unha relación de confianza familiar entre os conversantes.

Esta parte da nosa gramática só pode insinala a práctica, así é que poremos aquí algúns exemplos que poidan servir de norma xeneral.

Ai quen *che* anduriña fora
anduriña da outra banda
que ao meu amor un suspiro
no piquiño lle levara.

(CANTAR DO POBO).

Téñoche un can de palleiro
que de noite anda ceibado
e que lle roí as cunelas
ao trasno mellor prantado.

(MARTÍNEZ FONTENLA).

Bót lle ao pote unha lengua de porco,
para engordar non *che* hai cousa como ela.

(CURROS ENRÍQUEZ).

Nestes casos axiña se ve que o pronomo *che* non facía falla para que a frase estivera completa.

206. Tamén o pronomo *lle* fai xiros pleonásticos, v. g.: *Canséilleme moito*, en vez de *canseime moito*; *Vinlle un niño de carrizo*, en vez de *vin un niño de carrizo*.

En moitas frases pode poñerse indistintamente *che* ou *lle*, v. g.: *Vaiche boa ou vaille boa*; *Tenlle moito que ver ou tenche moito que ver*. Nesta forma pleonástica non é ben determinado se os pronomos *che*, *lle* se refere á quen se fala.

207. Ainda hai outra forma pleonástica que podemos chamar duple, porque leva xuntamente os dous pronomos *che*, *lle*. Exemplos: *Ténchelle moita tema*; *Ouvirónchello contar*.

Verbo

208. **Voces do verbo.**—No seu lugar dixemos xa (116), que inda que o idioma galego non tén voz pasiva ésta faise cō verbo sustantivo e auxiliar *ser* e o participio pasado do verbo que representa a idea principal. Exemplo: «Os lobos matan ás ovellas», na voz pasiva dirase: «As ovellas son mortas polos lobos». En realidade a diferenza entre a voz activa e pasiva consiste na permuta do nominativo; o senso e sempre o mesmo.

No galego literario a forma pasiva nos verbos, empregada na medida comenente, dá certa enxebreza e elegancia ás frases. O gran bardo Eduardo Pondal, no seu popular e simbólico himno a Galicia, di:

«*Os tempos son chegados
dos bards das edades,
que as vosas vaguedades
cumprido fin terán...*»

Na «Crónica Troyana», o moimento literario que está limpo de castelánismos, emprégase decotío esta forma, e algunas veces faise oración de pasiva en que o verbo *ser* tén semellanza, senon igualdade, con *estar*; exemplos: «Cando el recebeu este señorío nós todos *eramos xuntados*». «E todos viron que seu irmão *era morto*.» (*)

209. **Modos e tempos.**—Ao tratar da conxugación dos verbos temos falado d' algunas particularidades que atinguen á esta materia.

Os tempos dos verbos poden sustituirse uns polos outros, segúrn se verá nos exemplos que siguen:

O presente d' indicativo trócase polo futuro en frases como estas: «S' eu cavilo como agora non houbera pasado o que pasou». «O ano que ven é ano en

(*) C. T. parte 1.ª, páx. 253 e 283.

que poremos fin ás nosas augurias». «Cando eu chegare se m' enganas, pesarache».

O imperfeito d' indicativo trócase algunas veces no condicional en casos como estes: «Se foras mais valente, mandábase a guerra». «Nos tempos d' agora coidariáme de non me comprometer».

O futuro adoita tamén suprir ao presente do modo indicativo, como cando, por exemplo, dicimos: «O telégrafo noticiounos o falecimento do pai de Francisco, e á estas horas que tristeza tan grande terán.»

O infinito reemplaza algunas veces ao imperativo, o mesmo na forma negativa que na de afirmación. Exemplos: «Non andar con lerias; non calarse agora; andar axiña que o tempo é ouro; vir cedo»; que é coma se dixéramos: «Non andedes con lerias; non vos caledes agora; andade axiña, etc.

Modo infinito

210. Xa sabemos que os verbos galegos teñen no infinito a forma impersonal como *falar*, *torcer*, *fuxir*, e logo na persoal teñen infleisíos para determinar a persoa e os números singular e plural, como en *falar eu*, *falares ti*, *falare el*, *falarmos nós*, *falardes vos*, *falaren eles*.

A forma impersonal do infinito emprégase cando o verbo se ademite en senso indeterminado, cando vai sustantivado ou cando sirve de complemento direito á outro verbo, sobre todo se non hai entre os dous ninxunha preposición. Exemplos: «O escribir moito cansa os ollos; non é bon axudar aos caciques; andar sempre direitos».

O infinito tén ademais un uso en que se repite o mesmo verbo, producindo frases quer adversativas quer de consecuencia. Unhas veces vai o infinito antes do conxugado, e outras, despois. Exemplos: «Como facer fai o que quer; Como correr corre, inda que non chegará á tempo; O amo fixome facer o tra-

ballo que tí non fixeche; Ela *veume ver* por moito coido que tiven».

211. Outras veces o infinito do verbo fai uso d' auxiliar de sí mesmo, precedendo á un xerundio ou participio pasado, v. g.: «*Vir vindo* que xa comenzou a festa; De *térrido* tempo non pasaría o que me dixeche; De *haber habido* homes non fóramos conqueridos; De *ser sido* certo non se gabaría agora».

212. A forma persoal do infinito, ou sea a conxugabre, debe usarse tendo en conta as regras que imos dar, que se terán en conta para evitar as incorreccións que moitos escritores modernos cometan.

1.º Cando o verbo vai en infinito no comenzo da oración ou párrafo, precedéndolle preposición, adoitá forma persoal. Exemplos: «Ao *falares* conmigo non t' esquezas de quen eu son». «Para *vires* onde á min ven á modiño». «Sin *pidirmos* diñeiro á meu pai nada se pode facer». «Ao *chegaren* á Betanzos mercaron pan».

2.º Cando o infinito está lonxe do primeiro verbo inda que éste leve xa espresa a persoa, debe porse, aquel en persoal, exemplos: ««*Viñeron* das Américas hai moito tempo sin que ninguén soupera nada, e ao *chegaren* á terra puxérонse alegres». Simplificando esta frase non debe pôrse o infinito persoal: «Viñeron de lonxe, e aq *chegar* puxérонse ledos», porque no primeiro verbo, *viñeron*, xa vai a persoa espresa, e repetíndoa despois cometeríase unha redundancia.

3.º O mesmo infinito persoal úsase como suxeto d' algúnhia oración, principalmente de verbo sustantivo, en que figura a persoa de que sé fala, ou se quiere facer lembranza dela. Exemplos: «Foi comenente non llo *falares* tí». «A nós convennos *mercarmos* unha lancha». «Con esta friaxe é fácil *morreren* as galiñas». «O *morreren* meus pais foi causa da nosa emigración». «O *faceren* o que dixeche tróuxonos moitas angurias». Nestes exemplos o infinito fai en realidade de nominativo ou suxeto da oración.

213. Tamén pode ir seguido d' un pronomé afíxo, facendo unha só palabra: «Tiveron moita libertade para *falárense*; Quixerón moitas razós para *convércerense*». Esto tamén pode decirse, pondo dinantes do verbo o pronomé, construcción moi clásica e usada no galego, v. g.: «Quixerón moitas razós para se *convencerem*». «Tiveron moito gusto en se *veren*».

Nestes casos derradeiros pode ir o segundo verbo en infinito impersonal porque no primeiro xa leva comprendida a persoa, e están cerca un do outro, v. g.: «*Tiveron* moitas razós para *convencerse*» ou «para se *convencer*». Debe terse moi en conta esta observación, pois o uso innecesario do infinito persoal fai estrana e pouco agradabre a oración. (*)

214. Volvemos á recordar que as formas personás non queren, nin no infinito conxugabre nin nos demás modos, que vaia espresso o pronomé, pois xa a infleisión do verbo indícaas craramente. Poremos uns exemplos:

Con infinito persoal

- Ao chegares a Betanzos,
visita a Irmanade.
- Ao chegarmos a Betanzos,
falaremos co' el.
- Ao chegardes a Betanzos...
- Ao falare díxome que non
entendía.
- Ao falaren vimos como era
certo...

Sin infinito persoal

- Ao chegar tí á Betanzos,
visita a Irmandade.
- Ao chegar nós á Betanzos,
falaremos co' el.
- Ao chegar vosoutros á
Betanzos.
- Ao falar él díxome que
non entendía.
- Ao falar eles vimos como
era certo...

(*) No momento en que estou escribindo estas liñas, chega ás miñas mans un traballo dramático d' un autor ateigado do mais nobre ideal, pero con gran desconocemento das leisés sintáxicas do noso idioma. Ao describire a escena di: «Emporio, no ban *qu' imos ollarmos*, hai mobles de moito gusto...» Véxase que mal sona no ouvido galego: *qu' imos ollarmos*. A causa está en que no primeiro verbo xa está expresada a persoa e número, e non había necesidade de repetilo no segundo.

Na primeira e terceira persoa do singular (*facer eu, facere el*) cando a craridade da oración o pida, non debemos omitir o pronomé.

215. O mesmo no galego que no portugués, o uso do infinito conxugabre préstase á dúbidas. Cando non se vexa preciso e craro, será preferible poñer o verbo en impersoal na compañía do pronomé. Estudando de vagar o que deixamos dito sobre do seu emprego, axiña se decatará o escritor de que non é difícil a sua aplicación, e deste xeito non privará ao noso idioma d' unha particularidade verdadeiramente comenente. (*)

Formas pleonásticas e verbás

216. Ademais do que xa dixemos ao tratar do modo infinito sobre a repetición d' un mesmo verbo, diremos agora que hai outras construccíós nas que entre os verbos figura un adverbio d' unión, como se ve neste cantar do pobo.

«Eu casar ben me casara,
recear, ben o receo,
esto d' andar perguntando
onde se vende o centeo.»

Outras veces, e mais correntemente, van xuntos un tempo do verbo e un xerundio do mesmo verbo, como: *Indo van, van indo, vir vindo, veñen vindo*, etc.

(*) O infinito persoal está en uso corrente na actualidade entre as xentes do campo, principalmente na segunda persoa do singular (*falares tí*), na primeira e na terceira do plural (*falarmos nós, fa'aren eles*). Quen esto escribe recibiu un día unha carta d' un amigo instruído, que estuvo longos anos na América, dicíndolle: «Ahi le mando unos resguardos provisionales para seren canjeados por los títulos definitivos». Nin escribindo en castelán puido deixar d' empregar o infinito persoal.

217. Forma pleonástica moi orixinal é a xuntanza de dous verbos de senso oposto, empregadas á miúdo no lenguaxe familiar e na poesía, que têm semellanza coa repetición apuntada. Exemplo:

As lixeiras anduriñas
Pra Galicia *vindo van*,
Venien ledas tral-os niños
Que deixaron n' outro vran.

SALVADOR GOLPE.

Obsérvese que o senso d' esta forma está no primeiro verbo; o segundo representa unha idea adxetiva.

218. Tamén se fan formas pleonásticas c' un mesmo verbo, indo a repetición en xerundio. No exemplo que sigue vese craramente este caso e mail-o anterior.

As anduriñas voando
pouco á pouco *fóransen indo*,
e despois *foran tornando*,
e se me deixaron rindo
atopáronme chorando.

FANNY GARRIDO.

Tempos compostos

219. Xa dixemos ao tratar da conxugación do verbo regular *falar*, que o mesmo no futuro imperfeito d' indicativo que nos tempos compostos de subxuntivo, o verbo *tér* é o auxiliar que debe empregarse, sin que por elo se desbote o auxiliar *haber*. Sempre será mais galego o dicirmos: *eu terei amado*, que *eu haberei amado*; nós *tivéramos feito unha casa*, que *nós houbéramos feito unha casa*.

220. Tamén convén que fagamos saber que coas tres formas impersonás do verbo—o participio xerundio e infinito xuntados á certos verbos—fanse tempos

compostos, que teñen o mesmo significado que outros simples dos mesmos verbos. Exemplos: *Xa teño falso*, igual que decir *Xa falei*; *Ando escribindo unha comedia*=escribo *unha comedia*; *hei de sair*, ou *teño de saír ao monte*=*sairei ao monte*.

Nestes tempos compostos o participio é indeclinable, v. g.: *Moitas leiras ten adequirido*; *Tén feito moitas esmolas*, e non *Moitas leiras leva adquiridas*; *Tén feitas moitas esmolas*.

221. O xerundio forma tamén tempos compostos cós verbos *estar*, *andar*, *ir*, *quedar*, v. g.: *Estaba durmindo*; *Imos indo á casa*(*); *Veñan vindo á traballar*, *Podedes ir indo*; *Quedan vendo o mar*.

Os tempos compostos, cós auxiliares *haber* e *tér* cando o verbo principal vai en infinito, levan: o primeiro a preposición *de*, e o segundo a conxunción *que*. Exemplos: *Heiche de contar un conto*; *Teño que comprar un libro*.

O verbo *tér* non leva a preposición *de* mais que na primeira persoa do presente d' indicativo.

O verbo *andar* tamén fai compostos deste xeito: *Xogou, e agora anda á pidir*; *Todolos labradores andan á traballar neste tempo*.

Algunhas particularidades do réxime do verbo

222. Os verbos *aborrecer*, *apetecer*, *odiár*, *mintir* adoitan en galego algunas veces a forma neutra ou intransitiva, v. g.: «A loita entre irmás *aborréceme*». «O xantar á hora de costume *apetécéme*», en lugar de «*Aborrezo* a loita entre irmás; *apetezo* o xantar».

223. Empréganse en galego como intransitivos, en vez da forma refleisiva, os verbos cando a sua acción se refere ao suxeto, v. g.: «O reló xa *parou*». «O fidalgo de Pazos xa *empobreceu*». «A roupa xa

(*) Non debe dicirse en galego *Vamos indo* en lugar de *Imos indo*; a primeira forma é un castelanismo que convén desterrar.

enxoitou. E non debera dicirse: «O fidalgo xa se empobreceu». «O reló xa se parou», etc. Consiguientemente debe de se decir: «Esqueceume canticos homes iban». «A meu sogro aumentáronlle os bés», e non: «Esquecéseme canticos homes iban». «A meu sogro aumentáronselle os bés».

224. Segundo dicimos xa ao falar da preposición á (232), cando o complemento direito do verbo designa nomes xenéricos, cousas ou animás, xúntanse a el sin preposición, como: «Merquei unha leira», «Amo os gatos, e aborrezo as toupas». Tamén van sin preposición cando o complemento é nome d' un pobo: «Eu vin Betanzos», «Deixei a Cruña».

Tamén debe de se decir: «Voume casar», «Vaste cansar», «Vou morrer», «Vou escribir», e non «Voume á casar», etc. Mais se o complemento é un dos pronomes *min*, *ti*, *el*, *nós*, *vos*, etc., debe pôrse a preposición; v. g.: «Querme á min», «Contóuvolo á vos», etc.

Adverbios

225. *E logo*. Cando esta forma s' emprega como adverbio interrogativo, non significa tempo senón o desejo de conocer as consecuencias d' un feito: —«Hoxe manqueime.—¿*E logo?*» Esta resposta quer dicir: «¿Cómo foi eso, de que maneira pasou? Cómame como foi».

Tamén significa *daquela, entón ou estoncés*. Outras veces equivale á *despois*.

226. *Aheito, arreo*. Estes dous adverbios significan que unha cousa faise sin cesar. O primeiro refírese sempre a unha acción d' espacio, o segundo á tempo. «Xan pescaba *aheito*, e despois traballou catro días *arreo* na leira do abade».

Aheito tamén s' escribe *aeito, afeito*, inda que esta última significa tamén *acostumado*, e será comenente usar as duas primeiras formas.

227. *Mesmo*. Este é un adxetivo, que fai usos tamén de pronomé demostrativo e d' adverbio. Como adxetivo e pronomé tén os dos xéneros e os dos números, mais como adverbio é invariábre.

Como adxetivo, pol-a dualidade de vocalización, tén as duas formas *mesmo=mismo*; mais como adverbial sómente debe escribirse *mesmo*.

Ademais de indicar igualdade como na frase «este monte é da *mesma* altura de Breamo», úsase pleonásiticamente acompañando aos pronomes, v. g.: «Eu *mesmo* farei o que me mandache». «Ela *mesma* quixo pregar á Deus».

Igualmente se xunta con algúis adverbios para dar más enerxía á frase: «Hoxe *mesmo* irei á tua casa». «Ali *mesmo* foi onde atopei o libro».

Tén tamén a forma *mesmamente*, moi usada, que sinifica *precisamente*, *indiscutiblemente*, etc., por exemplo: «*Mesmamente* eso era o que eu quiriría». «Chegou *mesmamente* cando el preguntaba por ela».

Cando precede ao verbo adoita sinificar *nin ainda*, *nin siquera*, *certamente*, etc., v. g.: «*Mesmo* quixo que non lle pagara». «*Mesmo* estivo tentado á fuxir». «*Mesmo* entendía o que faláramos».

A ti voa entre ardentes suspiros
Sobre as trémulas alas do vento,
A soildade do meu pensamento
Que decote cravado está en tí.
Por diversos países que eu vaia,
Tí serás miña doce memoria...
Mesmo entrar non quixerá na gloria
sin primeiro pasar por ahí!

FRANCISCO AÑÓN.

228. *Ben*. Este adverbio axúntase cós verbos e adxetivos, coa sinificación de *moito* ou *dabondo*, v. g.: «Escríbeu *ben*; Está *ben* saniño».

Axúntase tamén cós sustantivos e pronomes, perdendo algo da sua natureza d' adverbio pra se con-

vertire en adjetivo, sinificando entón *bastantes* ou *moitos*. Por exemplo: «Ten *ben* cousas para mercar; Xa é *ben* día; Rosendo é *ben* galego».

Algunhas veces non figura o sustantivo, sobreentendéndose, v. g.: «Teñen *ben* onde traballar».

Ben fai tamén as formas *tan ben*, *moi ben*, como: «Gústame *tan ben* o peixe; O leite gústame *moi ben*». Non debe de se confundir *tan ben* con *tamén* adverbio d' afirmación.

229. Algúns adverbios van á miudo na compaña da conxunción *que*, sin modificarse a sua natureza. Exemplos: «Casi *que* me non quer». «Irei á Betanzos *inda que* non queiran os irmans».

O adverbio *inda que* é o verdadeiramente galego. *Anque* é un castelanismo, contraición de *aún que*, por mais que é moi usado ainda polos bôs escritores.

230. *Mais*. Ademais d' adverbio de cantidade, tén senso de conxunción adversativa. «Eu iría ao mitin, *mais* Xurxo non quere».

Outras veces fai uso de copulativa pleonástica, decotío no lenguaxe vulgar: «O miñato e *mail-a* Pomba; Ivan de festa Xan e *mais* Pedro», en lugar de «O miñato e a Pomba, Ivan de festa Xan e Pedro». Na «Crónica Troyana» atópase pouco esta forma pleonástica conxuntiva. (*)

(*) O uso da palabra *mais* como copulativa non é estrana ao idioma portugués, inda que os literatos a non usen. No libro *Cántigas do pobo para as escolas*, seleccionadas por Jaime Cortesão, edición da Renascenza portuguesa, lemos esta cántiga popular, que proba a nosa opinión:

Oh! terra que tudo crías,
Oh! terra que tudo comes,
Oh! terra que has de dar conta
Das mulleres *mais* dos homes.

Preposiciós

Á

231. Esta preposición é a que máis numerosas apreciacións tén no noso idioma, e o bon uso d' ela evita escuridades e anfiboloxías nas oraciós.

Poñeremos aquí algúns casos:

1.º Desina preço das cousas e condicións de contratos. «As noces véndense á duas pesetas o cento». «Xan empresta diñeiro á vinte por cento anual».

2.º Indica distancia, equivalendo á *hasta* algunas veces. «Dende a terra á lua». «Betanzos está á vinte-catro kilómetros da Cruña».

3.º Indica medio, instrumento ou materia, modo, sucesión e orde. «Conquerir á ferro e fogo». «Andar á tentas». «Saíron da chouza un á un». «Os costumes pasan de pais á fillos». «Xuntou moitas pesetas unha á unha e fixose coa leira palmo á palmo».

4.º Antepónese á nomes que se toman como tipos de certas calidades. «Recendía á rosas, e cheiraba á viño».

5.º Indica dirección ou movimiento. «Voa cara á Veigue». «Chegar á lonxe».

6.º Despois do verbo *estar*, significa a aprosimación d' un suceso. «O fillo está á chegar». «O caldo está á ferver». Cando a aición é de presente pónse o verbo en xerundio. «Os fillos están chegando, e o caldo fervendo».

7.º Nos verbos activos ou transitivos determina a relación entre o nominativo e o término da aición do verbo, quer sea dativo quer acusativo. «Amar á Deus e odiar ao demo».

232. Cando o acusativo é nome propio debe levar a preposición só ou xuntamente cós artículos *o*, *a*. «Quero á Xan, amo ao xeneral Freire». Pero cando o acusativo é xenérico, non debe levar preposición. «Amo os paxariños e quero moito as frores».

233. Cando o nome está en dativo é imprescindible a preposición. «Este moimento foi adicado aos mártires de Carral». «Fireume á min, cando iba á Madrí».

As formas á, ao, â, cando poden ser trocadas por para sin perderen a sinificación, son obrigadas.

234. O emprego das preposiciós tén unha grande importancia en todolos idiomas neolatinos, pois co' elas súpresa a declinación dos casos, e dan vida, movemento e craridade á conversa. No galego a importancia é maor, porque as preposiciós e os artículos, pol-a tendencia da fala, fan xuntanzas e contraições nas que se non debe omitir a preposición á, pois ela agrara os casos de dativo e acusativo.

No galego d' outrora, dende a *Crónica Troyana* hasta o Padre Sarmiento, e en moitos escritores modernos, os casos dativo e acusativo escríbennos ao, aos, â, âs, e non ô, ôs, á, as. O mesmo Saco Arce, na sua gramática, di que «en algunas composiciones, cuyos autores creemos son de Santiago, suele decirse *ao rei*, *aos lados*, *aas mulleres*, sin contraer la preposición con el artículo. En Sarmiento se encuentra frecuentemente lo mismo (*). El hiato es sin embargo en tales locuciones bastante notable, á pesar de lo cual serán preferibles siempre que de la contracción pueda resultar oscuridad en la forma».

E agora dicimos nós que o hiato de que fala o señor Saco Arce o non hai (17), porque sendo duas vocás de diferente intensidade fan na nosa lingua un ditongo. Seguindo tal opinión teríamos que desterrar palabras tan enxebres como *peilao*, *avao*, *curmao*, etcétera; e no mesmo castelán, inda non sendo o pe-

(*) Entre os escritores que escribiron ou escriben desta maneira figuran o grorioso bardo Pondal, os notabres e concienzudos literatos Euxenio Carré Aldao e Florencio Vaamonde. Outros mais, no momento d' agora, siguen o mesmo exemplo para ben do noso idioma.

cho, non deberíamos decir *sarao, caos, caoba*, porque levan xuntos *ao*.

De maneira, que por tradición, por comenencia e porque dá craridade á oración, nos casos de acusativo, cando a percise, e no de dativo sempre, debe de se escribir a preposición á acarón do artigo, inda que despois se pronuncie como mellor lle pareza ao leitor.

Ante

235. Esta preposición indica comparecemento ou confrontación. Tén pouco uso non sendo no linguaxe forense. «Comparecen *ante* o xués».

Non debe confundirse esta preposición cô adverbio de lugar *diante*.

Baixo

236. Indica dependenza ou sometimento: «Os galegos están *baixo* o poder do centralismo».

A forma *debaixo* é adverbial.

Cara

237. Indica movimiento e dirección. Algunhas veces vai acompañada da preposición á, e noutros casos pódese trocar unha pol-a outra, ou por *para*.

Exemplos: «Vai *cara* Betanzos». «Sada está *cara* Bañobre». «O enemigo viña *cara á min*». «Vai *cara á* Crendes» é o mesmo que dicir «vai á Crendes» ou «*para* Crendes».

— ¡Fólgomel Así como así
Teño unha deuda contigo
E voua cumplir agora.
— Cantas queiras, veño listo.
— Pois abonda de parola.
— Abonda, o mesmo che digo.
— *Cara á* Soutoverde, Xan.
— *Cara á* onde queiras, Martiño.

M. CURROS ENRÍQUEZ.

Contra

238. Esta preposición indica movimiento, situación, proisimidade, recurso e diversidade, v. g.: «Os mouros veñen *contra* nós». «O hórreo está *contra* o Norte». «Apretoume *contra* seu peito». «Falaba *contra* dos desleigados». «As malvas son boas *contra* as inflamaciós». «A miña casa está *contra* a tua».

Pódese poñer a preposición *de* despois de *contra*. E' o mesmo dicir «viña *contra de* min» que «viña *contra* min». As duas construccíós están consagradas pol-o uso.

A palabra *contra* têm outros usos en que aparece como adxetivo, nome ou xerundio, v. g.: «Non puiden seguir porque achei unha *contra*». «Non penso facer o que quér, pol-o *contra* farei o que á miñ me convíñer». «Son moitas as *contras* con que tropezou no traballo». Neste derradeiro exemplo á voz *contra*, sustantivada, adimite o número prural.

Con

239. O mesmo que a anterior, esta preposición é d' ablativo, e têm as sinificaciós que siguen:

- 1.º Oposición:—«Loitar *con* todos».
- 2.º Compañía:—«Iba *con* ela á festa».
- 3.º Comparación:—«Pouco valían *en comparanza con* elas».
- 4.º Retribución:—«O traballo pagase *con* diñeiro».
- 5.º Contido:—«Un paxe *con* frores».
- 6.º Estado, causa:—«Acoraba *cô lume*».

Conocida a natureza desta preposición fácil é a sua apricación.

Xa dixemos (26-27-58) de que modo se xuntan esta preposición cós artículos, facendo co' eles unha só palabra.

240. Esta preposición fai unha palabra sómente nos casos d' ablativo do pronome da primeira persoa *connosco, convosco* (igual á *con-nós, con-vos*).

E ao mirar as xentís anduriñas
 Cara á terra que deixa ao cruzar,
 —¡Quén pudera dar volta, pensaba,
 ¡Quén pudera convosco voar!

M. CURROS ENRÍQUEZ.

Os ceos me concedan—seguir a miña vida
Convosco divertida—sin mancha e sin luar;
 E vós me rodeando—con bagulliñas quentes
 Dos ollos inocentes—sintades meu finar.

JUAN MANUEL PINTOS.

De

241. Esta preposición, ademáis do uso que tén asinado para o xenitivo e ablativo, tén moitas e variadas aplicaciós, das que as principás son as seguintes:

1.º Sinifica causa, destino ou estado, como en «Contento de têr chegado». «Escola de nenos». «Andar de loito».

2.º Indica materia de que unha cousa está feita, as calidades da feitura e a dimensión, v. g.: «Caldeiro de cobre». «Zocas de repiniques». «Un hórreo de dous metros de alto».

3.º Sinifica posición, mudanza ou participación; exemplos: «Inda vai de pé». «Deixou de ser cacique». «Son compañeiros de mala ralea». «E' o mellor dos galegos».

4.º Usase cando o verbo vai en infinito condicional, v. g.: «De tel-o visto houbéralle falado». «De saber o que sei non lle daría creto».

5.º Adoita xuntarse ao participio de pasado cando éste compón unha oración elíptica, v. g.: «De acabado o traballo cada un foise». «Unha muller, de ofendida, é capás de todo».

6.º A preposición *de* equival algunhas veces á *por*; exemplo: «Imaxe que levo en mí *de* noite vesme arrolar...», que é igual que se dixéramos... «*pol-a* noite vesme arrolar».

7.º Usase tamén sin valor determinado como expletiva. «Triste *de* min, que me non lembrei». «O bon do vello non se deu conta». «A pobre da nai, choraba». «*De* mí para ti direiche que non é certo o que conta a historia».

Dende=Desde

242. Sinifica punto de partida ou comenzo no tempo e no espacio. «*Desde* á Cruña á Sada hai tres légoas». «*Dende* o ano pasado non pillou outro paxaro».

A preposición *desde* adoita tamén contraerse en *des* pero xuntándose neste caso á conxunción *que*, v. g.:

Des que te vin na fiada,
mais craro alumea o sol,
e unha alborada de gloria
levo no meu corazón.

Deica=Hasta=Ata

243. Indican termo de tempo ou de espacio.

«*Deica* mañán, *deica* á Betanzos» é o mesmo que «*hasta* mañán, *hasta* Betanzos».

Nótese que despois de *deica* pode ou non escribirse a preposición á.

A preposición *hasta* tén tamén a sinificación de *además* en algunhas oraciós, e nelas non pode trocarse por *deica*: «Foron á vila meu pai, miña sogra e *hasta* o meu abô». Non sería correito dicir neste caso: *e deica* o meu abô, porque *deica* non sinifica nunca *además*.

Esta diferencia entre as duas preposiciós é lóxica, suposto que *deica* é unha palabra nascida por aglutinación da frase *de-eiqui-á*.

En

244. Corresponde ao grupo das preposiciós d' ablativo, e sinifica:

1.º Relación de lugar en que unha cousa está ou sucede, de tempo e de posición ou estado v. g.: «Viven *en* Sada». «Fíxose *nos* derradeiros días do mes». «Acabei a gramática *en* dous anos». «Púxose *en* frenete de min». «Dorme *na* paz do Señor».

2.º Relación das partes d' unha división, relación de precio e de modo, v. g.: «Os peixes divídense *en* especies». «O gando foi valuado *en* cen onzas». «Faláballe *en* segredo, e ela respondeulle *no* mesmo xeito».

3.º Relación de destino, motivo ou posesión; v. g.: «Loitou *en* favor da terra». «Recibeu unha leira *en* premio das suas virtudes». «A Mariña é rica *en* froitos».

Xa dixemos (58) que a preposición *en*, seguida dos pronomes demostrativos, esribese xuntamente *no*, *na*, *nos*, *nas*, *neste*, *nese*, *naquel*, *nel*. Côs pronomes pódese tamén escribir así: *n-aquel*, *n-este*, *n-el*, etc.

245. Esta preposición têm semellanza coa preposición á en frases como estas: «Andivo de porta *en* porta». «Os negocios van de mal *en* peor». «A mala nova correu de boca *en* boca». Véxase como nestes exemplos a preposición *en* pode trocarse por á non perdendo, senón pol-a contra, o senso verdadeiro.

Entre

246. Esta preposición *entre* sofre pol-a teoría de vocalización (13) o cambio *antre*. Ten as seguintes sinificaciós:

1.º Indica lugar no espacio que separa duas cousas: «O Miño corre *entre* Galicia e Portugal».

2.º Indica a terminación d' unha cousa e o comenza d' outra: «*Entre* lusco e fusco». «*Entre* a noite e o amanecer».

3.º Sinifica mistura ou conxunto: «Atopeino *entre* os galegistas». «Vivía *entre* homes de ben».

Despois d' esta preposición o pronomé *eu* trócase en *min*: «*Entre min e ti* non cabe ninguén».

Onde

247. Denota proximidade, e tén semellanza con *xunto*, *xunto á*, *acarón*, e outros do mesmo senso que poden ser, segúñ o uso na oración, preposiciós ou adverbios.

Exemplos: «Volveuse *onde* debera estar». «Está *xunto de min*». «Tornou *acarón* do lume».

Por

248. Esta preposición é unha das de ablativo.

Algunhas veces equival á *para* como en «Veu *por* me ver e fixo *por* andar canto poido».

Indica reforzo d' afirmación, lugar ou dirección, maneira, forma pasiva, duración, estado, etc., como por exemplo: «Xuro *por* Deus como é certo». «*Por* camiños e congostras non deixa d' andar». «Era temido *por* forte». «Galicia foi amada *polos* seus poetas». «Estivo enteiro *por* dous meses».

Xúntase aos artículos (25) trocando o *r* en *I*: v. g.: «*Pol-o* si ou *pol-o* non». «*Pol-a* terra e *polos* mares».

Para

249. Xa dixemos que *pra* é a contraición de *para*. Sendo preposición de dativo, pode pol-o tanto ir algunhas veces en lugar de á, como nestes casos: «Ollaba *para* o mar». «Trocou o camiño *para* outra banda». «Foise *para* a Cruña».

Indica tamén:

1.º Comparación: «¿Qué importa este libro *para* aquél?»

2.º Dirección: «Foi *para* o palleiro». «Camiña *para* Santiago».

3º. Proporción: «Para o tempo que tén xa se goberna».

4º Destino ou finalidade: «Vivir para ver». «Casas para tollos». «Para gabal-as grorias do seu nome, fora pequena a inspiración d' Homero». (*)

Sobre

250. Esta preposición xúntase aos nomes e á outras palabras que fagan as veces del, seguindolle ou non a preposición *de*: «Quixo estar sobre de todo o mundo». «O enemigo viña sobre min». «Quedou sobre do monte, e logo caeu sobre a eira».

As formas *sobor* e *sober* son dialectás, e non foron usadas no galego culto. (**)

Esto ao pasar vira
A boa Bergantiños;
Fada xentil, garrida,
Dos pasos fuxitivos,
Que en voar se comprace
Sobre dos verdes trigos.

EDUARDO PONDAL.

Sin

251. Esta preposición indica falta, privación e condición: v. g.: «Está sin un carto». «Quedou sin fillos». «Sin amor pol-a patria non hai progreso». «Non temos personalidade sin o propio idioma».

(*) *Soidades*, versos adicados á Colón.

(**) «Querer tomar un cabaleiro mais baixo de liñagen et de siso et de poder que he cada un de vos, e consentides que el haia señorío et poder sobre nós».—Crónica Troyana, parte 1.ª, pax. 253.

«Primeiramente, preguntado sobre dos ditos, costumes e libertades que no dito porto había, dixo que el s' acordaba desde setenta anos a esta parte que alcabala de noso señor el Rei...; e sobre questo facian facer outros arrendamentos».—Acta notarial da Irmandade de Vilanova de Arosa, 2 d' Abril de 1467.

Tras

252. Indica posición, e adoita levar despois a preposición *de*. «Viña *tras de* min». «Andaba *tras da* fortuna».

Pódese tamén usar sin a partícula *de*. «A sorte ven *tras* min». «Non sabemos o que hai *tras* as estrelas».

A forma *detrás* e adverbio de lugar.

Su

253. Indica situación, sendo semellante á *baixo*. Pode ir ou non seguida da preposición *de*. «*Su das* augas». «*Su a terra*».

Usase pouco.

Conxunción

254. Da copulativa *e*, e da forma pleonástica *e más*, xa falamos nos párrafos 174 e 230. De novo insistimos na comenencia de que a conxunción *e* s' empregue en todolos casos. (*)

Como, coma, que, ca

255. *Como* non debe levar despois a preposición á. Debe de se dicir: «quêr aos mariñeiros *como* fillos». e non «quêr aos mariñeiro*s* *como* á fillos».

Coma emprégase como comparativa, sobre todo cando antecede a palabra *tan*, ou sigue a forma oblíqua *min*, ou o pronome *ti*. Exemplos: «Veu *tan* de presa *coma* os demais», «Era longo *coma* *min*». A forma *coma* non é obligada.

(*) «Pero cuando *e* quiere hacer resaltar más las ideas contenidas en los miembros unidos por las conjunciones, y llamar la atención sobre cada una de ellas individualmente, se prefiere la *e* como más propia al efecto por la circunstancia de formar sílaba separada; v. g.: «*N-o ceo* todo é *paz e amor e alegria*». Saco Arce, Gramática Gallega.»

256. As concordâncias *que*, *ca* quedan xa suficientemente espricadas. (80). Recordamos que *ca* debe usarse en lugar de *que* nos casos de comparación: «Mais grande *ca* min; mais leda *ca* ti». Tampouco é obrigada a forma *ca*.

Se non, onde non

257. As duas significam condição negativa. A segunda non admite verbo despois. «Se os galegos traballan con fé farán libre a sua terra, e se non viviremos sempre na escravidão». «Dille á meu irmán que corra, e onde non que se quede».

As demais concordâncias non ofrecen dúvida no seu emprego sintáxico.

ADITAMENTOS

Modismos

258. O idioma galego é moi rico en modismos. Poremos aquí os de uso mais corrente.

Agarrado como unha lapa.—Andar de riola.—Andar aos moquetes.—Andar sin tento.—Alegre como unhas pásquas.—Aquelo foi unha desfeita.—Arde e non fumega.—Arrólase no berce.

Bô com' o pan de comer.—Bonito como un relós.—Botoulle a mala fada.—Boura como n-un faco.—Brando com' a manteiga.—Branco com' o ampo de neve.—Bravo com' as xestas.

Cada terra o seu uso, cada roca seu fuso.—Caeulle unha mala fada.—Calado como un peto.—Can que ladra non traba. Canta que has d' ir á santa.—Comer á pan sabido.—Comer de moca.—Con mais calma que boi de Laíño.—Con mais anos que un carballo vello.—Craro com' a luz do sol.

Dá do que tén.—Dá xenio velos—dá xenio de os ver.—Deu na tema de facer xogos.—De min á ti non ll' o consentía.—Direito como un pino.—Direito como un esteo.—Doce com' o mel.

E fino como lá de gato.—E' lle o vento.—Entre medias de mil coitas.—Enganador coma o pecado.—E' o vento.—Érguese aos touciños.—Ese non sube ao poleiro.—Está levado do demo.—Estar cheo hasta os cumios.—Estar ido.—Estar parvo.—Estar de morros.—E' un férvelle as berzas.—E' un queda ben.

Fago mentes.—Falas con cabeza.—Ferver á cachon.—Fixo boa feira.—Fresco coma unha leituga.—Frío com' a xiada.

Hai que facer xusticia de Ruibeira.—Hoxe arde Troia.

Ir por trancos e barrancos.

Ladra e non traba.

Mais negro que aas de corvo.—Mais xordo que un ingrés.—Mais feo que Tito.—Mais forte que unha noz ferreña.—Mandeino ao rollo.—Medra com' o leite no lume.—Moito lle gusta andar á gambernia.—Morde e non ladra.

Negro como un chamizo.—Non deu unha fala.—Non piou.—Non vale dous beldros.

Pega como n-un centeo verde.—Perdeu os libros.—Píntame ben.—Porfiou os sete porfiares.—Poucas son xa as malas fadas.

Quente como un forno.—Querse ir onde Deus ben lle faga.

Raxa pol-a sua conta.—Regañar os dentes.—Remangar a man.—Rubir ao poleiro.

¿Seique che sabe?—¿Seique tês ganas de contos?—¿Seique tês ganas de lieria?—Sempre anda á quinta pregunta.—Sinte nascer a herba.

Tén mais cravos que unha porta vella.—Tense por fidalgo.—Ti es a porta faxeira—non gardas segredo.

Vaia que ser —Vai como reicíño na cesta.—Vaiche na misa en Conxo.—Val tanto como farrapo de gaita.—Vella candonga.—Viume en calzas pretas.—Vivo coma una charamusca.

Nomes de persoas

259. Nestes nomes convén distinguir entre dos verdadeiros e os familiares. N-un traballo serio non debemos dicir *Farruco*, *Manecho*, *Marica* por Francisco, Manoel, María. Hai que têr en conta que nos traballos literarios se dicimos *doña Marica*, *don Go-recho*, cometemos un ruralismo de mal xeito.

Os nomes que en castelán levan *j* ou *g* diante de *e*, *i*, escribiranse en galego con *x*, exemplos: *Xenaro*, *Xaquín*, *Xavier*, *Anxela*, *Xeromo*, etc.

Poñemos aquí algúis nomes de uso mais corrente:

Forma verdadeira	Forma familiar
Agueda	Adega
Alexandre	Lixandré
Anton	{
Antonio	Tono, Toniño
Anxel	Xilo
Anxela	Xila
Bartolomeu	Bartolo
Bieito	(Benito)
Carme	Carmela
Catarina	Catuxa
Ciprián	Cidran
Domingo	Mingos
Euxenia	Unxía
Francisco	Farruco, Fuco
Fiz	(Félix)
Gregorio	Gorecho, Goros
Hermenexildo	Merexildo
Herminia	Minia
Leocadia	Locaia
Martiño	(Martín)
Maria	Marica, Maruxa
Manoel	Manecho, Nelos, Lelo
Paulos	(Pablo)
Paula	
Queitano=Caitano	
Sabela	(Isabel)
Tereixa	(Teresa)
Xacobe	Xacobo
Xácome (ant.)	Idem
Xacinto	Chinto
Xaquín	
Xeromo	Xerónimo
Xosé	Pepe
Xulián	Xian=Xiao
Xuan=Xoan	Xan
Xurxo	Xorxe

Toponimia

260. Na mitade do século pasado foi encarregada a Guardia civil para que fixese un *Nomenclator* dos pobos e parroquias de Galicia, e d' acordo cós segredarios dos concellos rurás, que vivían en pé da mais andróxena cursilería, traduciron, profanaron, estranxeirizaron a maor parte dos esgrevios nomes dos pobos e lugares da nosa terra. As xentes fixeron, por disgracia, mais caso ao Nomenclator que á tradición que conservaba, e sigue ainda conservando, a verdadeira toponimia galega.

Poñeremos aquí os verdadeiros nomes d' algúns lugares e pobos que forón estranxeirizados:

A Cruña, Arteixo, Arousa, Allons, Ciadela, Cebreiro.—Cabos: *Fisterre, Prioiro, Prioiriño, Turiñán, Vilán.*—*Melide, Ourense, Ordes, O Ferrol, O Barco, O Seixo, Pontesdeume, Ponteceso, Pontearáes, Pontecaldelas, Ponte do Porto, Ponte do Porco, Ribadeu, Rianxo, Sarandós, Salvaterra, Viveiro, Vilanova, Vilaxuan, Vilaboa,* etc.

Tamén algúns nomes de cidades estranxeiras sofrén variación ao pasaren á nosa lingua, como: *Bos Aires, Burdeus, Levrepul, Marrocos, Nova-York, Ourán, Rio Xaneiro,* e outros mais.

Nos comenzaos do século xv os nobres galegos, seguindo unha conduta antipatriota, comenzaron a traducir os seus apelativos á lingua estrana, sin decañárense que ésta era estranxeira xudaizante: Así os *Soutos, Monte Maor, Salvaterra, Rigueiras,* etc., trocáronse nos novos apelativos *Soto, Monte Mayor, Salvatierra, Riguera,* rompendo deste xeito a gloria da sua esgrevia xenealoxia. O mal sigue nestes tempos, e agora temos *Seijo, Queijo, Eijo,* etc., pronunciados guturalmente en castelán, semellando nomes mauritánicos, en vez de *Seixo, Queixo, Eixo,* que resultarían mais eufónicos e doces ao noso ouvido.

Meses, estaciós e días

261. Os nomes dos meses son *Xaneiro, Febreiro, Marzo, Abril, Maio, Xuño, Xullo, Agosto, Setembre, Outubre, Novembre, Decembre*.

Febreiro pódese dicir tamén *Febroeiro*; e os catro últimos meses poden finar en *o*: *Setembro, Outubro, etc.*

O pobo adoita desinar algúns meses pol-a festividade mais saínte:

Xuño=San Xoan.

Xullo=Santiago.

Novembre=San Martiño.

Decembre=Nadal.

Os días da semana desínanse da seguinte maneira: *luns, martes, carta feira, quinta feira, sesta feira, sábado, domingo*.

En algúns escritores temos visto que a *carta, quinta e sesta feira*, súplena coas palabras *mércoles, xoves, vernes*. Estas voces, de xeito íntegramente galego, e conforme coa orixe latina (*Mercurii, Jovis, Vénéris dies*) poñen d'acordo os nomes dos días da semana coa maoría dos idiomas neolatinos, como son o castelán, catalán-provenzal, francés, italiano e picardo.

As estaciós do ano chámense en galego: *primavera = primadeira; verao = vrao = vran; outono e inverno*.

Denominación dos ventos

262. As principás denominaciós dos ventos son como sigue:

Primeiro cuadrante: Norte.—NNE: Nornordeste.—NE: Nordeste.—ENE: Lesnordeste.—E: Leste.

Segundo cuadrante: Sul—Sur.—SSE: Sursueste.—SE: Sueste.—ESE: Sesueste.—E: Leste.

Terceiro cuadrante: Sur.—SSO: Sursudoeste.—SO: Sudoeste.—OSO: Oessuroeste.—O: Oeste.

Coarto cuadrante: Norte.—NNO: Nornoroeste.—NO: Noroeste.—ONO: Oesnoroeste.—O: Oeste.

Corisco: golpe d' auga fría con vento ou sarbia, que pasa axiña, como acontece no mes de Marzo.

Vento famento: que ven da banda do Leste.

Vento mareiro: a bris de pol-a mañan cedo, que ven do mar.

Nordesio: vento forte e frío do Norte.

Vento serán: bris do anoitecer.

Terral: vento da terra.

Travesío: vento do Oeste.

Vento soao=soan: vento da banda d' onde nasce o sol.

Vendabal: de NO ao SO.

Os terreos incrinados cara onde sae o sol, chámense *solío*; e os incrinados ao poente, *abicedo*.

Castelanismos

263. Poremos aquí algúns dos mais usados na nosa fala cós equivalentes en galego.

Castelanismo	Galego	Castelanismo	Galego
Acostar	Deitar	Auntamento	Concello
Aer	Onte	Azoutar	Apouvigar
Aguantar	Termar	Abater	
Aire	Ar	Billete	Boleto
Aires	Ares	Borda	Courel
Alcanzar	Aadar	Brillo	Céntilación
Alimento	Mantenza	Camarote da	Tilla
Alcendido	Aceso	lancha	
Alfiler	Alfinete	Campana	Sino
Alisar	Adoar	Campanilla	Campaíña
Alquilar	Alugar	Candil	Candelo
A non ser	Agás	Cascabel	Axóuxere
Atascar	Atuar	Cascada	Fervenza
Ataúde	Cadaleito	Codo	Cóbado

Castelanismo	Galego	Castelanismo	Galego
Colmillo	Colmelo	Nacimiento	Nascimento
Colmea	Abellariza	Neste mo- mento	{ Arastora
Conexal	Rexidor	O caso é...	
Conexo	Coello	Olvidar	Esquecer
Cosecha	Coseita	Ombrigo	Embigo
Convenente	Comenente	Outro lado	Outra banda
Craridade	Craror	Parexa	Parella
Darsé conta	Decatarse	Partixa	Partilla
Dedicar	Adicar	Peine	Pieite
Dentadura	Dentamia	Peinar	Pieitar
Descanso	Pouso	Periódico	{ Xornal Boletín
Desembocá- dura do río	Foz	Peñasco	
Deuda	Débeda	Perla	Côn
Dios	Deus	Polvo	Pérola
Eclipse	Cris	Promo	Chumbo (ant.)
Encontrar	{ Atopar Hachar	Recheo	Ateigado
Escepto		Regra	{ Régoa (ant.) Rella
Estuario	Esteiro	Rol, lista	
Fogar	Lar	Sarten	Ceifa
Gallego	Galego	Sello	Tixola
Gando va- cuno	{ Armentio Sarabia	Sentido	Selo
Granizo		Sobreiro	Senso
Ingles	Brillas	Sonido	Chapeu
Interviñir	Intervir	Solo	Son
Laico	Leigo	{ Soio, soilo	Chan
Lexano	Lonxano		Sô, para todol- os xéneros e números
Lexos	Lonxe	Soplar	Suflar (ant.)
Liña (en)	Ringla	Sortixa	Anelo
Liña recta	Liña	Tartamudo	Tatexo
Lombris	Lombriga	Taboleiro	Taboeiro
Mala	Maa (ant.)	Tocar (música)	Tanxer = tan- guer
Maeso	Mestre		
Montón	Morea		

Castelanismo	Galego	Castelanismo	Galego
Tenebras	Trebas	Venganza	Vinga = vin-
Tixeira	Tesoura		ganza
Urce=brezo	Uz	Viñedo	Pampillal
Usureiro	Valuro	Virxen	Virxe
Vado	Vao	Xastre	Álfayate (ant.)
Vaina	Baíña	Xermen	Xerme = xér-
Vid	{ Vidra (pola da cepa)	Xuventude	molo
		Zumo	Mocedade
			Celme

Nota

Facemos constar que os idiomas castelán e galego —e o mesmo pasa cós demais idiomas ibéricos— teñen entre de sí palabras comuns ou d' escritura igual; que non poden chamarse castelanismos ao seren empregadas por nós. Rexistrar todas estas voces é traballo de moito proveito para as nosas letras, que a Academia Galega está facendo, inda que non sabemos cando terá fin por falla de diñeiro para a imprentación.

Empregar en galego palabras como *andar, amar, correr, río, verde, negro*, etc., non son castelanismos. Estas voces pertêncen, por herdo nobilísimo, aos idiomas peninsulares. Mais se decimos *nebra, hinoxo, granizo, lexos, troncho*, en vez de *brétema, fiuncho, sarabia, lonxe, cañoto*, cometemos o pecado do castelanismo, porque desbotamos, sin necesidade, palabras sinxelamente nosas por outras alleas.

MÓSTRAS LITERARIAS^(*)

História de Galicia

Reseñados xa os sucesos principás que tiveron lugar no chan galego, e dedicada unha lembranza, inda que humilde, aos nosos héroes e grandes homes, estábamos ao cabo da tarefa que gustosos nos impuxéramos, mais ¡haberíamos de deixar esquecidos aos que, na nosa fala, cantaron nosas glorias ou choraron nosas desditas, facéndo-a revivir no mundo das letras como dinos continuadores da obra do Rei Sabio? Por eso cuidamos que o *Resume da História de Galicia* debería ir seguido de un *Resume da historia da literatura galega*, adicando á este obxeto o presente libro como compremento de aquel traballo e seguindo o mesmo sistema de concisión para a unidade do conxunto.

Non se sabe de certo cal fose o primeiro idioma de Galicia. Poida que fose o celta. Os romaos, ao conquistar o país, impuxeron como oficial a sua lingua, e os escritores galegos como Idacio, Orosio e outros, escribiron os seus libros en latín; pero o pobo tiña un idioma diferente do que os dominaba, e aquel idioma foise corrompendo, latinizando. Chegou un día no que o latín só era comprendido dos sacerdotes e dos eruditos; e os poetas, que non podían facerse entender do pobo nun linguaxe que éste desconocía, tiveron necesidade de usar o galego nas suas producções.

(*) A historia e desenvolvemento das nosas letras pode estudearse na interesante obra «Literatura Gallega» (2.ª edición, Barcelona, 1911) do ilustre escritor D. Euxenio Carré Aldao.

O primeiro traballo que aparece no noso idioma é o poema *A perda de Hespaña*, que algúin dí que é apócrifo; e despois, o poema *Ouroana*, de Gonzalo Hermigues; as poesías de Egas Muñis, o *Canto do Figueiral*, de Guesto Ansures, e unha cántiga do conde francés Rimbaldo de Vaqueiras.

O galego como idioma moito propio para a lírica, pónse de moda e alcanza o mais alto grado de esprendor nos séculos XII e XIII, cando a influencia literaria dos trovadores provenzás chegara á Galicia por medio dos pelegríns que viñan a visital-o sepulcro de Santiago e polos cabaleiros que formaban o lucido cortexo do conde Ramón de Borgoña, pai do derradeiro rei de Galicia. Así se sabe que tiveron unha brillante prériade de poetas, cando corrían para o noso país os días mais gloriosos da sua historia, e os nomes de Payo Gómez Charino, Airas Nuñes, Joan Zorro, Bernal de Bonaval, Martín Codas, Estebo Coello, Abril Péres, Pai da Cana, Pero Annes Mariño, Pero Meogo, Joan Romeu e outros moitos, iñorados centos de anos, son hoxe honrados como merescen dende a descuberta do *Cancioneiro da Vaticana*; pois hai cántigas de algús d'estes trovadores galaico-portugueses que son de gran mérito.

Os versos dos poetas do *Cancioneiro* citado son doces, sentidos e melancólicos, e neles domina a nota persoal.

FLORENCIO VAAMONDE

(Do *Resumo da «Historia de Galicia»*, A Cruña, 1898.)

Discurso académico

O primeiro que todos debemos procurar que non s' esqueza, se queremos sostén a nosa característica, é a lingua propia, que é a nosa alma, digan o que queiran os que non ven nela a persoalidade que siña-

la. Que é así témolo nos pobos conqueridores que imponen aos vencidos a lingua que eles falan para extinguila-sua nacionalidade. Nada pode vencer o poder da fala materna. D' elo tedes un exemplo na muller forte dos Libros santos, na madre dos Macabeos, que vendo, pol-o temor, cal a fé dos seus fillos s' esvaía, eshörtaos á perseverar na sua relixión, e fálalles enton na fala ben amada, na fala que escoitaran dende o berce e acompañaba os agarímos da nai, na fala que era d' eles e a dos seus.

E se hai lingua no mundo da que poídan envaneçerense os homes, e a lingua galega, a nosa melosiña e meiga fala, insistiuibre pára expresar todolos afecotos da alma pol-o seu sentimento e pol-a sua dozura. Ela foi lingua de reises e trovadores, e cando ainda os demais romances españoles andaban no balbuceo, a nosa servía xa para encher toda a Península cô seu lirismo, e o mesmo Rei Sabio era a única, a exclusiva que achaba dina para entoar cánticos e gabar á Santísima Virxe, Madre de Deus.

Mail-a mala fada que preside os destinos da nosa terra ainda se non dá por vencida.

Así axudan moitos dos nosos á perpetual-a mala sona do noso país. Cal se non tivéramos d' abondo côs mentireiros aldraxes dos alleos, temos que lles axuntar aqueles da casa, que se estreven á escribir na nosa lingua aquello de que terían vergonza ao decilo n-outra calesquer.

Faise perciso, por eso, enmendal-o rumbo. Que todos aqueles que se sintan inspirados pol-a raiola que baixa dos ceos sobre dos escollidos á lles bicar as almas, se queren ser tidos, en boa hora, por verdadeiros poetas da sua terra e da sua raza, teñan nas obras da nosa gran cantora, e nas dos nosos poetas mais groriosos, dos precursores, seus «Libros de horas», pondo n-eles todal-as suas devociós.

Seia a labor d' eles obra meritoria e loabre, traceria delicada d' orfebre, non basto traballo de rústico forxador; e seian as suas rimas cal sutís e aéreos encaixes feitos pol-as meigas mans das fadas, e non groseira trama de gordos riaños de tecelá campesina.

EUXENIO CARRÉ ALDAO

(D' un discurso na Academia Galega,
na recepción de Evaristo Martelo Paumán. Xunio, 1921.)

Xogos florales de Galicia

**Celebrados por primeira vez na cidade de Tuy
o 24 de Xunio de 1891**

DISCURSO DO PRESIDENTE

MIÑAS DONAS; MEUS SEÑORES:

Se n-outros tempos me tiveran dito que había de chegar este día, se me dixeran que había de ser o que dende a cima da vella acrópolis de Tyde, había de gritar *hossanna!* eu o non crería. Mais por eso foi: e vede como pasado o noso deserto, xa sona pra nós, lonxe, moi lonxe, o balbordo das olas do mar Roxo; xa temos as táboas da nosa lei e froreceu a vara d' Araon; xa saímos *da casa de servidume, no mes da nova colleita;* xa estamos ao pe do xardín, e as nosas tendas levántanse baixo o ceo da terra prometida.

O noso idioma! O que falaron nosos pais e imos esquecendo, o que falan os aldeans e nos achamos á punto de non entendelo; aquel en que cantaron reises e trovadores; o que, fillo maor da patria galega, nol-a conservou e conserva com' un don da providencia; o que ainda têm nos nosos labres as dozuras

eternas e acentos que van ao corazón; o que agora oídes coma se fose un himno relixioso; o fermoso, o nobre idioma que d' outro lado de ese río é lengoa oficial que serve a mais de vinte millions de homes e tén unha literatura representada polos nomes grioriosos de Camoens e Vieira, de Garret e d' Herculano; o galego, en fin, que nos da dereito á enteira poseión da terra en que fomos nados, que nos dí que pois somos un pobo distinto, debemos selo; que nos promete o porvir que procuramos, e nos da a certeza de que tén de ser fecundo en ben pra nós todos.

Nel, como en vaso sagrado en que s' axuntan todolos recendos, háchanse os principaes elementos da nosa nacionalidade, de novo negada e ainda mais escarnecida.

Aquí nesta terra con límites naturaes, con raza, con lingoa e historia propia; aquí onde é tan perseverante a fidelidade con que gardamos os recordos do que podemos chamar o noso paraíso, aquí, señores, non importan nin poñen medo asásperas palabras dos que se dín nosos amos. E que teñan en conta que canto mais sofridos fomos, mais direito temos á non seguir sofrindo; tanto mais fixemos o que lles pracen, tanto mais direito temos á facel-o que nos práz; que tanto en fin habedes gritado, que é xa hora qu' a nosa voz pase por enriba da vosa.

Dito esto, calemos xa, e non pensemos senon no que nos compre. Abramos as nosas almas aos novos pensamentos e deixemos chegar o aire que trae as mudanzas certas. Pensemos que non en valde temos en Galicia os restos d' aquel celeste guerreiro, enemigo da xente de Mahoma. Homes europeos, homes de Cristo, a victoria está por nós. Homes do Korán, os semitas que inda erran como sombras polas terras d' España, só importan porque son un perigo e un estorbo.

MANUEL MURGUÍA

O Verbo

Nos tempos en que Zoroastro recibía no ceo do deus Ormuzd «a palabra de vida»,—seis mil anos dinantes do nacemento de noso señor Xesucristo—, había unha comarca fermosa e farturenta, nomeada Anthorque, que lindaba coas augas do mar Caspio. En ningures, non sendo no occidente da Iberia, podía acharse terra mais deleitosa.

As saudades pol-os eidos nativos comenzaron á xurdir nas almas dos anthorqueses, que vagaban pol-o paradiso dos persas.

—Señor,—dixéronlle unha vez á Ormuzd,—o ceo que nos donástedes non pode ser mellor; mais nós temos lembranzas feridoras pol-a doce e doada terra d' Anthorque. ¿Por qué, oh deus, non nos facedes a mercede d'axeitar un corruncho d'este ceo de maneira que teña os arboredos vizosos, as campiñas ridentes, as augas espellantes e quedas d'aquelhas meigas terras nas que quedaron os nosos corpos mortás?

E Ormuzd víu que aquello era bô. Mandou chamar ao arquitecto celeste, e fixo un ceo aparte para os anthorqueses.

—Oh, meu deus Ormuzd,—dixolle o porteiro maor,—, podente é a vosa voluntade, que comprida será. Mais pol-o que toca a min, terei unha grave dificultade. Como ese lugar e tan feiticeiro, todal-as almas qu'entren no ceo cobizaranno. ¿De qué xeito hei de compoñerme para que non entren nel más que as almas dos anthorqueses?

E Ormuzd respondeulle:

—Unha señal divina teñen as almas: *o verbo*, palabra de vida e d'actividade que eisistía antes da auga, do ceo, da terra e de todol-os animás. El distingue as criaturas. Quen non fale o anthorquéns non entrará no seu paraiso.

Quedou convencido o porteiro.

Un día petaron na porta do ceo.
 —¿Quén chama?
 —Un anthorqués que quér entrar na parte do ceo
 que lle corresponde.
 —Ti non es anthorqués porque falas o zendo.
 —Eu son nado en Anthorque.
 —Pois fala enton na tua lingua.
 —A non adeprendín porque era fala de sudras.
 —Pois daquela non entrarás. A sinal divina do
 verbo nativo non brila no teu espíritu.
 —¿E á donde teño d' ir enton?
 —Ao inferno, que no ceo non poden ser admitidos
 os deleigados que faltan á lei d' Ormuzd.

ASIEUMEDRE.

A carón da natureza

E no intre en que a terra, para se durmir, vaille
 virando as costas á luz e o fume das tellas, mesto
 e leitoso, vaise esparexendo no fondo do val. Non é
 cousa do outro mundo pintal-o que ven os ollos, que
 serán comedos polos vermes; pero na paisaxe hai
 mais cousas que fitar, pois n-aqué'l muíño cantareiro
 dos namorados dánse o pimeiro bico e n-aqué'l pazo
 do castiñeiro seco oubelan os cans.

* *

Dende o adro d' unha eirexa ollámol-o val afun-
 dido na choiva. A auga que cai á fio aplaca o fume
 azul contra as tellas brillantes d' unha chouza. Os
 camiños están cubertos de lama, e un vendedor de
 cobertores pasa cabaleiro na sua besta ferrada.
 Velahí o cadro d' un pintor; pero ainda hai mais na
 paisaxe, pois tocan a morto no campanario da eirexa,
 e o son é tan amargurado coma se batesen a campá

coa mesma cabeza do morto, e non adeviñamos en cal casa do lugar hai desgracia, porque todas, todas, están tristes.

* * *

Noite de luar. Na veira d' unna encrucillada de leenda un cruceiro tén arrentes de sí a mesa de pedra onde pousan os mortos para lle botaren o responso; por antre os piñeiros amóstrase a ría maína; a lua está pendurada da ponla d' un pino. O pintor tén de evocar algo mais que unha visión, pois na mesa de pedra do cruceiro, aquela mesma tardíña, pousaron o corpo morto d' un rapaz que veu do servicio; por aquela congostra vai un estudiante de crego cavilando ná moza do pano roxo que lle roubou a vocación. E ao lonxe cantan un alalá.

* * *

Mañanciña de domingo. Os montes de lonxe teñen azures de Patinir; as xestas e os toxos poñen as suas motiñas marelás na diviña sinfonía verde da paisaxe. Moitas cousas mais tén a paisaxe para un artista, pois n-unha ponla d' aquela maceira o melro de Guerrra Xunqueiro, «lucidio e xovial» ainda, agarda pol-o abade da aldea para lle dare os «bons días»; choveu onte; as campás da eirexa repinican unha muiñeira, e pol-os carreiros das veigas d' acolá em-baixo as formiguiñas negras e roxas veñen á misa.

* * *

O tempo engalanou c' unha tona de ouro e prata o vello castelo feudal; os esclavos do fisco sachan o millo nas leiras; antre os salgueiros sombrizos do fondo do val avistas a fouce do río. O sol bate no lombo da terra. Todo está disposto para pintar, porque todo é regalía dos ollos; pero na paisaxe hai

mais. Hoxe é víspera de San Xuan, arrecende á colo de nai, cantan os grilos, e o vento morno trainos de lonxe o son d' un bombardino. Mañán lavarémonos con herbas arrecendentes.

* * *

Anoitecía. A silueta negra d' un pino dibuxábase no azul escuro do ceo. Todos sabedes que na primavera os pinos botan milleiros de velas, collendo eisí o aspeito de candieiros xigantes. ¡Cantas veces sentimos desexos de acender as velas dos pinos! Pois ben; pero do meu pino acertou a pasal-o Viático aldeán (o crego, dous rapaces, catro mulleriñas que van rezando) e ioh miragrel o irmán pino sentindo o momento religioso, en homenaxe á sagrada forma, acendeu as suas velas, que estiveron acesas namentras ó Viático non se perdeu na revolta do camiño.

* * *

En día de Nadal, ollando unha paisaxe, que imitaba un Nacemento, decateime de que hai mais fermosa sura nas froliñas dos campos que nas froles de xardín. As froliñas ventureiras que nacen nos campos parecen creadas pol-o Bosco ou por Breughel o vello, namentras que as froles foulentas de xardin semellan encoiros manteigosos de Rubens. Dende entón eu quixera ser un ventureiro das letras.

ALFONSO R. CASTELAO

1926.

* * *

Unha vez tiven un cravo
 Cravado no corazón
 E non m' acordo xa s' era aquel cravo
 D' ouro, de ferro, ou d' amor.
 Soyo sei que me fixo un mal tan fondo,
 Que tanto m' atormentou,
 Qu' en día e noite sin cesar choraba
 Cal chorou Magdalena na pasión.
 —Señor, que todo o podes,
 Pidinlle unha vez á Dios,
 Daime valor para arrincar d' un golpe.
 Cravo de tal condición.
 E deumo Dios e arrinqueino,
 Mais... ¿quen pensara?.. Despois
 Xa non sentim mais tormentos
 Nin soupen o que era dôr
 Soupen só, que non sei que me faltaba
 En donde o cravo faltou,
 E seica, seica tiven soídades
 D' aquela pena.. ¡Bon Dios!
 Este barro mortal qu' envolve o espirto
 ¡Quen o entenderá, Señor!..

ROSALÍA CASTRO
Ano 1880

* * *

Xa chegáran os días
 Que os bardos anunciáran,
 Das grandes largacías
 As brétemas escuras s' alongáran
 Ven a madurezade
 Vora miés verdecente...
 ¡Galegos, espertade,
 Baruda e forte xente;
 Vosa fouce afiade
 Como agudo crecente,

Vosa fouce famosa,
 Vosa fouce robusta e fulxente!
 Diante de vos ondea
 A barda d' ouro ardente
 Segade a vosa herdade...
 ¡Ai d' aquel que non sea valente!
 Segade, galegos, con forza, segade.

EDUARDO PONDAL
 Ano 1910

Na morte de Rosalía

Do mar pol-a orela
 Eu vina pasar,
 Na frente unha estrela,
 No bico un cantar;
 E vina tan sola
 Na noite sin fin,
 ¡Qu' inda recei pol-a pobre da tola
 Eu que non teño quen rece por mí!
 A musa dos pobos
 Que vin pasar eu,
 Comesta dos lobos,
 Comesta morreu...
 Os ósos son d' ela
 Que vades gardar.
 ¡Ai, dos que levan na frente unha estrela!
 ¡Ai, dos que levan no bico un cantar!

M. CURROS ENRÍQUEZ

Adiós a Galicia

As lixeiras anduriñas
 pra Galicia vindo vanj,'
 venén ledas tral-os niños
 dos amores d' outro vran.
 Deixan lonxe n-outras praias
 os recordos d' un amor,

e aquí atopan amor novo,
doces bicos, craro sol.

¡Quen poidera tel-as alas
que elas tefien pra voar!
S' así fora non sintira
tanta pena por marchar.

Eu cal elas deixo a terra
dos recordos da niñez;
deixo a patria dos amores
sin esp' ranzas de volver.

Mais Galicia, se un mal fado
separarme fai de ti,
levo o corpo poil-a yalma
toda enteira deixo aquí.

¡Adios casa, soutos, ríos,
veigas d' ouro, craro soll..
¡Adios berce dos amores!..
¡Hasta sempre... voume, ¡adios!

SALEVADOR GOLPE

¡Ela!

¡Non foi, non foi a lua,
non foi a diosa m̄eiga,
albo cisne de néve,
vago craror das vívidas estrelas

¡Non foi, non foi a lua!

¡Foi ela, foi ela!

Non foron as aladas
melancólicas lêndas,
sereas como os lagos,
com' os lumiares da verdade eterna;

Non foron os delirios,

¡Foi ela, foi ela!

Foi ela. Era unha onda,
do río, mansa e leda,
leve como o voar das anduriñas,
fonda com' os currunchos da concencia.

Eu ben a vin, tiña o mirar d' esfinxe,
 tiña a altivez de reina,
 era feita de bágoas,
 era feita de brétemas,

O rio, maino, maino,
 iba bicando as follas da ribeira,
 furtando en cada bico un amoroso
 agarimo da terra;
 iba como quen palpa,
 quedíñamente, á cegas.
 baixando pol-os seos
 do seu leito de pelras.

.....

Eu vivia nas sombras,
 eu vivia nas trebas,
 y-ela, que todo o abarca,
 espíritu sin beiras,
 río que chega ao mar, mar que s' estende:
 ¡ela!
 monte azul do hourizonte en que amorosos
 se bican ceo e terra,
 ¡ela rachou a noite, e na miñ' alma
 fixo lucir unha alborada eterna!
 D' enton aos meus sentidos
 todo fala d' amor: a branca area
 da praya rumorosa;
 o canto da muiñeira;
 o menhir solitario,
 pobre, inórrado asceta
 no seu sudario envolto
 de grama e de malezas;
 a milagreira fonte
 d' auga pura que reza
 c' o seu run-run eterno
 y-os seus beizos de pedra...

Zoar dos piñeiraes,
arrulos da arboreda,
zongue-zongue dos ventos
entr' os brazos titáns da carballeira...
¡Non túchedes vosoutros!
¡Foi ela, foi ela!

URBANO GONZALEZ VARELA

A Cruña, 1897.

Meus irmáns!

Follíña murcha no vento
revoando sin parar,
eco de copra lexana
que resoa no pinal,
estrela tola que á tombos
pol-o ceo adiante vai...
¡como vós, vou pol-o mundo
sin saber onde irei dar!

Raiola de sol que morre
nas verdes augas do mar,
xiron de brétema escura
que cobre o frolido val,
verso doente de salmo
que chora fondo penar...
¡raiola, xiron e verso,
todos sodes meus irmáns!

RAMÓN CABANILLAS

Ruada

Canta ben, bergantiñán.
que os tempos na nosa terra
para ruadas están.

O tamboril e a muñeira
ben nos din a corte nosa;
¡non a vexa quén non queira!

Rapazas hai como estrelas,
xuventú nos peitos fortes...

¡Quén pensa en penas entre elas!

¿Pesa o fol...? guindal-o fora;
¿A gaita rise? pois...! rise,
Anque semella que chora!

E se non rí, xa rirá;
que o día ven tras da noite
e o teu día chegará.

Din as historias alleas
que son más fortes os brazos
dos escravos, que as cadeas.

¿As armas tedes no chan?
Ben; bailade; hai mans de ferro
para collelas mañan.

EVARISTO MARTELO PAUMAN

Torres de Vimianzo, 1886.

Cantares do pobo

Miña nai, miña naiciña.
Como a miña nai ningunha,
Que me quenceu a cariña
Cô calorciño da sua.

Cría ti o teu filliño,
Dalle da tua tetiña.
Que n'hai leite nin cariño
Com' o da propia naiciña.

Miña nai como é tan pobre,
Cando non têm que me dar,
Encheme a cara de bicos
E despois rompe a chorar.

A moza que é caladiña
E non di mal de ninguén,
Canto mais baixiño mira
Tantos más amigos têm.

¡Qué noite aquela, neníña,
 Qué noite aquela de vran!
 ¡Ti contando nas estrelas
 Y-eu as pedriñas do chan!

O meu corazón che mando
 C' unha chave pra o abrir,
 Nin eu teño mais que darche
 Nin ti mais que me pidir.

Viva quen nos arrandea
 Viva quen nos fai o son,
 Viva quen ha de dormir
 En par do meu corazón.

Unha mazán bermelliña
 Picada d' un reiseñor;
 Quen a picou que a roia,
 Que lle levou ó mellor.

Os fillos da miña filla
 Todos meus netiños son;
 Os fillos da miña nora
 Quizais sí, ou quizais non.

Tamén a folla do millo
 Tén a sua picardía,
 Recolle o orvallo de noite
 Para beber pol-o día.

O cura foi ao muíño
 E levou o fol mais grande,
 Porque a criada non pode
 Mentrás o neno non ande.

Danme peras ao almorzo,
 Ao xantar peras me dan;
 Danme peras á merenda,
 De noite, peras sin pan.

Felices os que se deitan
 Sin ansias en que pensar;
 Érguense, porque despertan,
 E saben que han de xantar.

Vocabulario galego-castelán

A

- A.** Articulo *la*.
Á. Preposición á.
Â. À la.
Aa. Ala para volar.
Aba. Falda.
Ababa. Amapola. V. *mapolá*.
Abada. Regazada.
Abade. Abad.
Abadengo. Abacial.
Abafado. Apestado, abatido.
Abafallos. Desdén, desprecio.
Abafante. Sofocante.
Abafar. Sofocar, apestar, abatir.
Abaixamento. Rebajamiento, humillamiento.
Abaixar. Doblegar, abatir, humillar.
Abaixarse. Inclinarse, humillarse, rebajarse.
Abaixo. Abajo.
Abalar. Mecer, mover, oscilar. V. *abanear, arrolar*.
Abanar. Abanicar.
Abandallarse. Abandonarse, viciarse.
Abanear. V. *abalar*.
Abano. Abanico.
Abanqueiro. Cascada, V. *Fervenza*.

- Abardar.** Cerrar un terreno provisionalmente.
A barullo. En gran cantidad, sin orden.
Abastado. Abastecido.
Abastar. Abastecer.
Abátega. Lluvia torrencial
Abater. Abatir, derribar, deprimir.
Abatimiento. Abatimiento.
Abeacas. Orejas del arado
Abelaira. Avellana. V. *abeleira*.
Abella. Abeja.
Abellariza. Colmenar.
Abelloar. Molestar, agujonear.
Abellón. Abeja silvestre.
Abendizoar. Bendecir.
Abenzoar. Lo mismo que *abendizoar*.
Abermellar. Enrojecer.
Abertal. Monte público.
Abesullar. Estar a la mira
Abicedo. Terreno que da al poniente.
Abierta. Pequeño canal para regar prados o huertas
Abó, aboa. Abuelo, abuela
Aboenza. Abolengo.
Abofé, abofellas. En veredad.
Abollo. Aborto.
Abondar. Bastar.
Abondo (d'). Bastante en abundancia.

- Abocallar.** Revolcar.
Aborrallar. Manchar con ceniza.
Aborrecer. Odiar.
Abotoar. Abotonar.
Abourar. Perseguir.
Abrandar. Ablandar. V. amolecer.
Abranguer. Coger alguna cosa que está a nuestro alcance.
Abrente. Amanecer.
Abrilantar. Abrillantar.
Abrollar. Brotar las plantas.
Abroillo. Abrojo.
Abronxar. Aturdir, ensordecer.
Abruñeiro. Ciruelo silvestre.
Absterse. Abstenerse.
Abufarse. Atufarse.
Aburacar. Horadar. V. furar.
Aburar. Quemar.
Aburbullar. Aburbujar.
Aburte. Buitre.
Acabación. Acción y efecto de acabar.
Acachoar. Hervir a borbotones.
Aadar. Alcanzar.
Acadarmar. Alcanzar, coger lo que huye.
Acaer. Asentar bien una cosa.
Acaescer. Acaecer.
Acalar. Acollar.
Acalmar. Calmar, apaciguar.
Acalear. Comprimir, apretar.
- Acamar.** Encamar.
A canchapernas. A horcachadas.
Acanear. Lo mismo que abanejar.
Acarón. Junto, cerca, arrimado.
Acaríñar. Acariciar.
Acea. Aceña, molino.
Acedar. Agriar, avinagrar.
Aceiro. Acero.
Aceiteira. Aceitera.
Aceitona. Aceituna.
Acenar. Hacer señas para que uno se aleje o acerque.
Acender. Encender.
Aceno. Seña, ademán.
Aceso. Encendido.
Acibeche. Azabache.
Acibre. Acíbar.
Acidume. Sabor ácido, desabrimiento.
Acima. Encima, arriba.
Acirrar. Azuzar. V. encirrar.
Acó. Aquí.
Acochar. Cubrir el cuerpo con la ropa de la cama.
Acoitar. Afligir, apenar.
Acoitelar. Acuchillar.
Acolá. Acullá.
Acolleito. Acogido.
Acolller. Acoger.
Acollido. Lo mismo que acolleito.
Acompangar. Compaginar, coordinar.
Aconchegar. Juntar, unir.
Aconsellar. Aconsejar.
Acontecer. Suceder una cosa.

Acorar. Afligir, sofocar, acongojar.	Ademais. Además.
Acordanza. Acuerdo, memoria.	Ademirar. Admirar.
Acordar. Hacer memoria, despertar.	Ademitir. Admitir.
Acordo. Acuerdo.	Adeprender. Aprender.
Acoro. Ahogo, sofocación.	Adequirir. Adquirir.
Acorrer. Socorrer, amparar.	Adestrar. Adiestrar.
Acorro. Socorro, amparo.	Adeus. Adiós.
Acostumar. Acostumbrar. V. <i>afacer y adoitar</i> .	Adiantamento. Anticipación.
Acougar. Aquietar, sosegar.	Adiantar. Adelantar.
Acougo. Sosiego, descanso.	Adiante. Adelante.
Acoutar. Acotar.	Adianto. Adelanto, mejora
Acreditar. Creer, dar crédito.	Adicación. Dedicatoria.
Acrescentar. Aumentar, acrecer.	Adival. Sogar para guiar los bueyes.
Acugular. Coronar una medida.	Adivertir. Divertir, recrear
Acugulo. Colmo.	Adiviñar. Adivinar.
Acurrunchar. Arrinconar.	Adoar. Perfeccionar, pulir.
Acurutar. Amontonar formando <i>curuto</i> .	Adoecer. Enfermar, rabiar
Acusancia. Acusación.	Adoentar. Lo mismo que <i>ad. ecer</i> .
Acha. Raja de madera.	Adoitado. Habitual.
Achádego. Hallazgo.	Adoitar. Acostumbrar.
Achafallar. Hacer algo toscamente.	Adoito. Como de costumbre.
Achanar. Allanar, aplanar	Adoudar. Enloquecer.
Achar. Allanar, encontrar, descubrir.	Adormentar. Adormecer.
Achegar. Allegar, acercar, arrimar.	Adozar. Endulzar.
Adágara. Adarga.	Adro. Atrio.
Adaxe. Fortuna, suerte.	Adrede. Exprofeso, de intento.
Adega. Lugar donde se guarda el vino.	Adubar. Adobar.
	Aduciar. Contar por doceñas.
	Adxudicar. Adjudicar.
	Adxuntar. Adjuntar.
	Aeito. Conforme salga, sin escoger.
	Afacerse. Acostumbrarse.
	Afagar. Halagar.
	Afastar. Apartar, alejar.
	Afeito. Acostumbrado.

- Afeizoar.** Aficionar.
Afellas. V. *abofé*.
Afemiado. Afeminado.
Aferir. Contrastar.
Aferollar. Aherrojar, prender.
Afervoar. Escitar, acalarar.
Afiar. Afilar.
Afillado. Ahijado.
Afincado. Ahincado, firme
Afincar. Ahincar.
Afinco. Ahinco.
Afirmanza. Firmeza.
Afitar. Apuntar.
Afiuzar. Inspirar confianza a otro.
Afociñar. Caer de narices.
Afogar. Ahogar.
Afogo. Ahogo, aflicción.
Afora. Afuera.
Aforcar. Ahorcar.
Aformigar. Hormiguear.
Aforrar. Ahorrar.
Aforrón. El que ahorra.
Afreitas. Avena.
Afronta. Afrenta.
Afumar. Ahumar.
Afundir. Hundir.
Afuracar. Horadar. V. *furrar*.
Agachar. Esconder, ocultar.
Aganchar. Trepar, subir.
Agardar. Aguardar.
Agarimar. Amparar, proteger, abrigar, acariciar.
Agarimo. Amparo, abrigo, protección.
Agás. Excepto, sinó, a excepción.
Agasallar. Agasajar.
- Agoirar.** Agorar.
Agoiro. Agüero.
Agora. Ahora.
Agorentar. Confortar.
Agra. Extensión grande de terreno que pertenece a varios.
Agro. Lo mismo que *agra*.
Agulla Ahuja.
Agulleiro. Alfiletero.
Águia. Aguila.
Aguiar. Lugar donde hay águilas.
Aguillada. Aguijada.
Agurgullar. Borbollar, hacer borbotones el agua.
Ainda. Aún, todavía.
Ainda mais. Aún más.
Aira. Lugar donde se trilla el trigo. V. *eira*.
Aixada. Azada. V. *eixada*.
Alá. Allá, allí. V. *acolá*.
Alalá. Canto popular gallego.
Alampar. Relampaguear, llamear.
Alar. Izar con cuerdas.
Alaranxado. Anaranjado.
Alayar. Doler una herida. V. *magoar, layar*.
Alaxa. Alhaja. V. *xoia*.
Albariza. Colmena. V. *abellariza*.
Albeiro. Albo, blanco.
Albexar. Blanquear.
Albor. Primera luz del día.
Alborada. Música al rayar el día.
Alborexar. Alborear.
Alcabaleiro. El que cobra las alcabadas.
Alcayota. Alcahueta.

- Alcender.** V. *acender*.
Alciprés. Ciprés.
Alcolve. Semillero.
Alcumar. Poner motez o apodos.
Alcume. Apodo.
Alcuña. Alcurnia.
Aldean. Aldeano.
Aldraxar. Ultrajar, vilipendiar.
Aldraxe. Ultraje.
Aledar. Causar alegría.
Alegrias. Livianos, pulmones, bofes.
Aleixado. Lesionado, alejado.
Aleivar. Lesionar. V. *alon-xar*.
Alende. Allende.
Alen-mar. Ultramar.
Aleantar. Respirar.
Aletexar. Alentar, mover las alas sin volar.
Alfaiar. Amueblar.
Alfaiate. Sastre.
Alfandiga. Aduana.
Alferga. Dedal.
Alfinete. Alfiler.
Alfolín. Almacén de sal.
Alforxa. Alforja.
Alfoz. Arrabal, tierra llana.
Algar. Cueva, caberna. V. *furna*.
Algueirada. Travesura.
Algueirar. Vocear, gritar, decir sandeces.
Algueireiro. Alborotador, embusterio.
Alguén. Alguien.
Algún, algunha. Algún, alguna.
Algures. En alguna parte.
- Alí.** Allí.
Aliás. De otro modo, excepto.
Alicerce. Cimiento, base, apoyo.
Alifante. Elefante.
Alifaz. Enfermedad, mala nota.
Alimaría. Alimaña, animal.
Aliñar. Alinear.
Aligeirar. Aligerar.
Almallo. Novillo.
Almea. Almena.
Almibre. Almíbar.
Almiral. Almirante.
Almoeda. Almoneda.
Almoiña. Huerta amurallada.
Almorzo. Almuerzo.
Aló. Allá, a lo lejos.
Alodio. Posesión sin carga alguna.
Alombado. Cargado de espaldas.
Alongado. Alargado.
Alongar. Alargar, extender.
Aloumiñar. Acariciar.
Aloumiño. Caricia, mimó.
Aloxar. Alojar.
Alpeiro. Montañoso, escarpado.
Alpendre. Cobertizo.
Alporizar. Erizar, irritar.
Alquitarar. Destilar, alambicar.
Alteiro. Alto. V. *outo*.
Alteiroso. Altivo, orgulloso.
Altor. Altura.
Aluado. Lunático, influenciado por la luna.

- Alucar.** Acechar, espiar,
V. axexar.
- Alugar.** Alquilar, arrendar
- Alugo.** Alquiler.
- Alumar.** Alumbrar. *V. alum-
mear.*
- Alume.** Alumbre.
- Alumear.** *V. alumbrar.*
- Alumiñar.** Inspirar, per-
suadir.
- Albeiro.** Mojón, poste, pie-
dra.
- Alxofre.** Aljófar.
- Alzadeiro.** Vasar, estante
en la cocina para platos,
etcétera.
- Amaciар.** Suavizar, sere-
narse.
- Amadurar.** Hacer madurar
- Amainar.** Aplacar, dismi-
nuir.
- Amalado.** Enfermo.
- Amañar.** Arreglar, dispo-
ner, preparar con cui-
dado.
- Amaño.** Trampa, arreglo.
- Amarelo.** Amarillo.
- Amargurar.** Llenar de
amargura.
- Amartelar.** Amartillar.
- Ambente.** Ambiente.
- Amboade.** Lugar donde se
fabrican tinajas.
- Ameigar.** Embrujar.
- Amenedo.** Grupo de ame-
neiros.
- Ameneiro.** Aliso.
- Amenta.** Menta.
- Amigo.** Amigo, querido.
- Amilladoiro.** Monte de pie-
dras que los devotos de
- un santo depositan en un
lugar.
- Aminguar.** Amenguar.
- Amoado.** Caldo para hacer
filloas.
- Amoblar.** Amueblar.
- Amocar.** Fastidiar.
- Amodo.** Despacio, con cui-
dado.
- Amolegar.** Abollar, ablan-
dar.
- Amontoar.** Poner en mon-
tón.
- Amora.** Zarzamora.
- Amore.** Amor. *V. namoro.*
- Amorear.** Amontonar, ha-
cer moreas.
- Amoreira.** Morera.
- Amornar.** Calentar lige-
ramente.
- Amornecer.** Lo mismo que
amornar.
- Amorriñado.** Abatido,
triste, débil.
- Amortallar.** Amortajar.
- Amostrar.** Exhibir, hacer
ver.
- Amouroar.** Cerrar y ase-
gurar puertas y ventanas.
- Amuar.** Poner de mal hu-
mor.
- Amúo.** Mal humor, enfado.
- Anaco.** Pedazo, trozo pe-
queño.
- Anada.** Cosecha anual.
- Ancas.** Grupa.
- Anceio.** Ansia, anhelo. *V.
arela.*
- Áncora.** Ancla.
- Ancorar.** Anclar.
- Andacio.** Epidemia.
- Andaina.** Caminata.

- Andorga.** Panza, vientre.
Andrómena. Mentira, patraña.
Anduriña. Golondrina.
Aneiro. Arbol que da fruta un año si y otro no.
Anelo. Sortija.
Angunir. Cansar, *mal de ojo*.
Angueira. Tarea, trabajo.
Anguía. Anguila.
Anguria. Angustia, abatimiento.
Anguiar. Angustiar.
Animalía. Animal irracional.
Aninovo. Año nuevo.
Aniñar. Anidar.
Ano. Ano.
Anoitecer. Anochecer.
Anordestar. Inclinarse al Noroeste.
Anta. Piedra para acotar el terreno.
Antano. Antaño.
Antepeito. Antepecho. V. *peitoril*.
Antepor. Anteponer.
Antergo. Anciano.
Antigo. Antiguo.
Antollar. Antojar.
Antollo. Antojo.
Antonte. Anteayer.
Antre. Entre.
Antroido. Antruejo, Carnaval.
Antronte. Antes de anteayer.
Anxo. Angel.
Anzol. Anzuelo.
Año. Cordero.
Ao. Al.
- Aonde.** A donde
Apadriñar. Apadrinar.
Apaixoar. Apasionar.
Apalpar. Palpar.
Apandar. Aguantar, sufrir.
Apañar. Recoger lo diseminado.
Apareciería. Convenio para un negocio mutuo.
Aparellar. Aparejar.
Aparello. Aparejo.
Aparvado. Abobado.
Apasar. Apacentar.
Apauliñar. Excomulgar.
Apear. Deslindar, medir tierras.
Aperta. Apretón de cariño.
Apertadoiro. Cinto.
Apertar. Apretar.
Apisoar. Apisonar,
Apodrecer. Pudrir.
Apoltroarse. Hacerse perrezoso.
Após. En pos, detrás, en seguimiento.
Apóstolo. Apóstol.
Apoucar. Disminuir, humillarse.
Apoupar. Popar, ofender, deprimir.
Apousar. Reposar, deseansar.
Apouso. Descanso.
Apouvigar. Azotar, abatir los vientos con fuerza.
Apreixar. Agarrar, abarcar, abrazar.
Apreta. V. *aperta*.
Aprisoar. Aprisionar.
A prol. En provecho, a beneficio.
Aproveitar. Aprovechar.

- Apupar.** Abuchear.
Aquecer. Calentar, Estar una cosa bien apropiada.
Aquecimiento, Calentamiento.
Aquentar. Calentar.
Aquil. Lo mismo que *aquel*.
Aquiñoar. Dividir en quinones.
Ar. Aire.
Aramio. Alambre.
Arañeira. Telaraña.
Arastora. En la hora presente.
Arbore. Arbol.
Arboredo. Arboleda.
Arca. Cofre. Dolmen, mamoá.
Arcanxo. Arcangel.
Arcebispo. Arzobispo.
Arco da vella. Arco iris.
Ardencia. Ardor, valentía.
Ardente. Ardiente.
Ardentia. Ola muy crecida
Ardidamente. Intrepidamente.
Ardido. Denodado, osado.
Ardigó. Arido, estéril.
Ardora. Fosforescencia en el mar.
Área. Arena.
Areal. Arena'.
Arela. Ansia, deseo.
Arelar. Ansiar.
Areoso. Arenoso.
Aretes. Arillos o pendientes.
Argadelo. Devanadera.
Argallada. Embuste.
Argollar. Mentir, inventar, embollar, Engañar.
Aridade. Aridez.
- Armeiro.** Armero.
Armental. Igual que *armiento*.
Armentío. Conjunto de ganado.
Arneiro. Costra en las peñas del mar.
Arnela. Raigon, raíz de los molares.
Aro. Arco. Pato marino.
Arquivar. Archivar.
Arquivo. Archivo.
Arrabuñar. Arañar.
Arraiar. Raiar, brillar, resplandecer.
Arrán. Rana.
Arrandeá. Mecer, columpiar.
Arranxar. Arreglar.
Arrapiñar. Arrebatar, hurtar.
Arrebolar. Pasar el rasero (rebola) por los granos al medirlos.
Arrecadar. Reunir, recoger, alcanzar.
Arrecender. Lo mismo que *recender*. Olor agradable.
Arrecendo. Lo mismo que *recendo*.
Arreconchegar. Reunir, juntar.
Arrechegar. Acercar, aproximar.
Arredar. Separar, apartar.
Arredor. Alrededor, entorno.
Arreiga. Arraigar.
Arrempujar. Empujar.
Arremuiñar. Arremolinar.
Arrentar. Cercenar.

- Arreo.** Continuamente seguido.
- Arrepañar.** Juntar y recoger sin dejar nada.
- Arrepiar.** Temblar, escalar, friar.
- Arrequecer.** Rendir, producir el fruto más de lo que se esperaba.
- Arquentar.** Agregar algo a lo ya reunido. V. *requantar*.
- Arrichar.** Animarse, atreverse, decidirse.
- Arriscar.** Arriesgar.
- Arrolar.** Arrullar.
- Arrolo.** Canción de cuna. Arrullo.
- Arroubamento.** Arroamiento.
- Arroubar.** Robar.
- Arroutada.** Rapto, arrabato.
- Arruallo.** Orgullo, altanería.
- Arteixo.** Articulación, nudillo de los dedos.
- Artello.** Tobillo.
- Aruñar.** Arañar.
- Asadoiro.** Asador.
- Asalloso.** Alegre, hermoso.
- Asañar.** Irritar, incomodar.
- Asaño.** Furia, resentimiento.
- Asasinar.** Asesinar.
- Asemade.** Una vez, por fin, como iba diciendo, tan pronto.
- Asemellar.** Lo mismo que *semellar*.
- Asenllar.** Agenciar, procurar una cosa.
- Asentadoiro.** Asiento.
- Aseñar.** Señalar, dar señal de un contrato.
- Asf logo.** En verdad que sí.
- Así mesmo.** Así mismo, también.
- Asinalar.** Señalar.
- Asinar.** Firmar.
- Asisado.** Juicioso.
- Asneira.** Borricada, sandería.
- Asoante.** Asonante.
- Asoballador.** Avasallador, humillante.
- Asoballar.** Avallasar, vejar.
- Asobiar.** Silbar.
- Asobio.** Silbido.
- Asolagar.** Sumergir.
- Asomade.** Una vez, al cabo, de una sola vez.
- Asomar.** Hacer sombra.
- Asomellar.** Asemejar.
- Asosegar.** Sosegar, reposar.
- Aste.** Palo de una bandera.
- Asubiente.** Sibilante, que silba.
- Asubien.** Silben.
- Asubío.** Silbido.
- Ata.** Hasta.
- Atafegar.** Tapar, cubrir.
- Atallar.** Atajar.
- Ateigar.** Atestar, llenar.
- Atercerse.** Aterirse.
- Aterrecer.** Amedrantar, atemorizar.
- Atinguir.** Lo mismo que *atinxir*. Foun, conseguir, comprender.
- Atolado.** Alocado.
- Atopar.** Hallar.

- Atraente.** Atrayente.
Atranco. Estorbo.
Atrapallar. Confundir, desordenar, embollar.
Atrevimiento. Atrevimiento.
Atristar. Entristecer.
Atroar. Atronar, aturdir.
Atuar. Atascar, obstruir.
Atullar. Guardar en la *tulla*.
Aturuxar. Lanzar *aturuxos*.
Aturuxo. Grito entusiasta en fiestas.
Auga. Agua.
Augacento. Aguado.
Augardente. Aguardiente.
Aunar. Ayunar.
Automóvele. Automóvil.
Avantar. Ayanzar.
Avea. Avena.
Aveal. Campo de avena.
Avelá. Avellana.
Avelaira. Insecto coleóptero.
Avelaneira. Avellano.
Aveledo. Campo de avellanos.
Aveleira. Avellano.
Avellentar. Avejentar.
Aventurar. Arriesgar, aportar.
Avenza. Hacienda. Ganado lanar.
Avergoñar. Avergonzar.
Aviado. Ataviado.
Aviltar. Envilecer, degradar.
Avinzar. Concertar, pactar.
Aviñeira. Marisco seme-
- jante a la vieira, pero más pequeño.
Avir. Avenir.
Aviventar. Resucitar, vigorizar.
Avolumar. Aumentar.
Axe. Desaire, ofensa.
Axeitado. Arreglado, adaptado.
Axeitar. Adaptar, arreglar, similar.
Axear. Vigilar, observar disimuladamente.
Axexo. Acecho, vigilancia.
Axil. Agil.
Axiña. En seguida, pronto.
Asionllar. Arrodillar.
Axóuxere. Cascabel.
Axudar. Ayudar.
Axuntamento. Ayuntamiento. V. *Concello*.
Axuntar. Juntar, reunir.
Axusta. Ajustar.
Aza. Ala, flanco, lado. V. *Aa*.
Azaro. Desgracia imprevista.
Azo. Animo, aliento, fuerza.
Azougar. Azogar.
Azouta. Azote.
Azoutar. Azotar.
Azucré. Azúcar. V. *zucré*.

B

- Babadoiro.** Babero.
Baballar. Babear.
Babeco. Babieca, idiota.
Babión. Necio, indolente.
Bacallao. Bacalao.
Bacelo. Vara de vid que da fruto.

Bacía. Artesa pequeña para amasar.	Balea. Ballena.
Bacoeira. Holgazana.	Baleiro. Vacío.
Bácoro. Lechoncillo.	Balir. Balar.
Badal. Badajo.	Baltar. Cepa.
Badameco. Vade, cartapacio.	Baloca. Patata temprana.
Badía. Bahía.	Balor. Moho.
Baduar. Hablar ncedades, alborotar.	Balorecer. Enmohecer.
Baesta. Ballesta.	Balorento. Mohoso.
Baesteiro. Ballestero.	Balrovento. Barlovento.
Bafar. Bahear, desdeñar.	Baltroteiro. Tramposo, zafio.
Bafarada. Vaharada.	Baluce. Pepitas de oro en los ríos.
Bafío. Olor a humedad.	Baluma. Balumba.
Bafó. Aliento, respiración, aire caliente de los pulmones.	Balume. Hierba que se guarda seca. Heno.
Bagazo. Orujo.	Baluro. Hechicero.
Bago. Fruto de varias plantas. Grano de las uvas.	Baluto. En vano, inútilmente.
Bágoa. Lágrima.	Bambear. Columpiar.
Bagulla. Igual que <i>bágoa</i> .	Bambeeira. Mecedora.
Bailadoiro. Lugar donde se baila. V. <i>turreiro</i> .	Ban. Habitación en el <i>sobrado</i> .
Bañía. Vaina, funda de cuero.	Bancada. Hileras de bancos, principalmente en las embarcaciones.
Baxar. Bajar.	Bandalleiro. Desaseado, roto, desvergonzado.
Baixada. Bajada.	Bandallo. Pedazo de paño viejo y roto.
Baixamar. Bajamar.	Bandear. Flamear, ondear.
Baixío. Bajo, banco de arena o rocas en el mar.	Bandeira. Bandera.
Balado. Vallado.	Bandoleiro. Bandolero.
Balbor. Fragor, ruído confuso y lejano.	Bandullo. La tripa grande del cerdo.
Balbordo. Vocerío, tumulto.	Baña. Grasa.
Baldeiro. Vacío.	Bao. Aporrillo, copiosamente. V. <i>Avaú</i> .
Baldío. Terreno sin cultivar	Barafunda. Baraúnda.
Baldreu. Persona sucia y descuidada.	Baralla. Baraja.
Baldrocas. Torpe, desmadrado.	Barallante. Charlatán.
	Barallar. Barajar.

Barallocas. Informal, charlatán.	Bazo. Empañado, opaco.
Baranda. Balaustrada, antepecho del balcón o escalera.	Bébeda. Peonza.
Barateza. Baratura.	Bébedo. Borracho.
Baraxa. V. <i>baralla</i> .	Beche. Matarife.
Barballoar. Charlatanear.	Beilar. Bailar.
Barbeiro. Barbero.	Beira. Orilla, margen de un río o mar.
Barbeito. Barbecho.	Beiramar. Orillamar.
Barboleta. Mariposa. V. <i>volvoreta</i> .	Beixar. Besar. V. <i>bicar</i> .
Barburiña. Pera así llamada.	Beixo. Beso. V. <i>bico</i> .
Barcádiga. La carga de una barca.	Beizo. Labio.
Barcal. Barreño.	Beldade. Beldad.
Barcia. Planicie. Sitio donde nace el agua.	Beleza. Belleza.
Barda. Sembrado de trigo ya maduro	Belido. Bello.
Bardo. Antiguo poeta celta, que tenía carácter sacerdotal.	Beliscar. Pellizcar.
Baril. Bueno, gentil, fuerte.	Belisco. Peñizco.
Barileza. Gentileza.	Belo. Bello V. <i>belido</i> .
Barqueiro. Barquero.	Belvis. Terraza, mirador.
Barra. Parra.	Ben. Bien.
Barral. Barrizal.	Benamado. Bien amado.
Barredo. Taller de alfarero.	Benfeitor. Bienhechor.
Barrento. Barroso.	Bénia. Bien haya.
Barroco. Monte de barro o pizarra.	Benquerencia. Cariño, afecto.
Barrufeiro. Caballo de mal aspecto.	Bens. Bienes, riqueza. V. <i>bés</i>
Barudo. Fuerte, varonil.	Bento. Bendito.
Barullo. Ruído, alboroto.	Benvido. Bienvenido.
Basoira. Escoba.	Benzon. Bendición.
Bastida. Trinchera, defensa	Beo. Manivela, manubrio.
Batalada. Campanada.	Berce. Cuna.
Batelada. Carga de batel.	Bergallán. Desidioso, holgazán.
Bater. Batir.	Bergantiñán. Natural de Bergantiños.
	Bermello. Bermejo, rojo.
	Berrar. Gritar, regañar.
	Berro. Grito.
	Berza. Col.
	Bés. V. <i>bens</i> .
	Besadoiro. Arado de cu-chillas.
	Besta. Bestia.

- Besteiro.** Ballestero.
Bexato. Milano.
Bica. Torta de harina.
Bicar. Besar. V. *beixar*.
Bico. Beso.
Bicheiro. Bichero.
Bichuchía. Llovizna menuda.
Bido. Abedul.
Bidueiro. Igual que *bido*.
Biduido. Bosque de bidueiros.
Bieito. Bendito.
Bífero. Planta que da frutos dos veces en el año.
Bigode. Bigote.
Billa. Grifo de salida.
Biqueira. Punta de la bota.
Bisabó. Bisabuelo.
Bisaboa. Bisabuela.
Bisarma. Pegueña hoz con una punta al lado opuesto.
Bisbarra. Comarca.
Biscoito. Bizcocho.
Bismar. Bajar, atar, compimir una parte del cuerpo.
Bisneto. Biznieto.
Bispado. Obispado.
Bispo. Obispo.
Bo, Boa. Bueno, buena.
Bobiné. Pañuelo blanco de encajes para las fiestas.
Bocelo. Portillo, abertura en las *sebes*.
Bode. Obeso, pellejo inflado.
Boedo. Terreno pantanoso.
Boente. Bonancible.
Bofe. Pulmón.
Boh! Usase con expresión de indiferencia.

Boi. Buey.
Boiro Niebla. V. *brétema*.
Bola. Torta de pan. V. *bica*.
Bolecho. Rechoncho.
Boletín. Periódico.
Boleto. Contraseña o entrada para el teatro.
Boligar. Bullir, agitarse.
Borboleta. Mariposa. V. *volvoreta*.
Borbotar. Nacer o hervir el agua.
Borco. Boca abajo.
Bordel. Lupanar.
Borra. Heces.
Borralla. Rescoldo.
Bosco. Bosque.
Botar. Echar, arrojar, lanzar.
Bouga. Fama, rumor.
Boullon. Borbotón.
Bradar. Clamar, gritar.
Bragas Calzones.
Bramir. Bramar.
Brancor. Blancura.
Brandariz. Faro.
Brandón. Blandón.
Brandura. Blandura.
Branquezar. Blanquear.
Braña. Terreno pantanoso. V. *boedo*.
Bravádigo. Sitio donde se cría varas de castaño para arcos.
Bravío. Olor de los animales.
Brégolas. Desaliniado.
Breixa. Cascada. V. *fervenza*.
Brétema. Niebla, nieblina.
Bretemoso. Nebuloso.
Brexo. Terreno sin cultivar.

Brigante. Bribón.
Brilante. Brillante.
Brilar. Brillar.
Brincar. Jugar, retozar.
Brincos. Pendientes.
Bris. Brisa.
Broa. Pan de maíz.
Brodio. Caldo mal confec-
cionado.
Broma. Gusano que come
la madera.
Bruar. Rugir, bramar.
Bruido Ruido.
Bruir. Zumbar. V. *Bruar*.
Brume. Pus, postema.
Bruxa. Bruja.
Bucear. Nadar bajo el
agua.
Buceta. Pequeña embar-
cación.
Bueiro. Tubo para salida
de aguas.
Bufar. Resoplar.
Bufarda. Ventana que dá
al tejado.
Bufarra. Tragaluz.
Bugallo Agalla. Excrecen-
cia que se forma en las
hojas del roble.
Buguina. Caracol marino
que los marineros tocan.
Buligar. Bullir, agitarse.
Bulir. Hacer las cosas a
prisa.
Bulleiro. Tremedal, pan-
tano.
Bulso. Bolsillo.
Buño. Especie de junco.
Burata. Hoyo, foso.
Burdelo. Casa de rameras.
Burel. Paño grueso de lana.

Burga. Manantial de agua
caliente.
Búsola. Brújula.
Buxaina. Trompo.
Buxeu. Tablajero.
Buxo. Boj.

C

Cabala. Caballa, pez.
Cabaleiro. Caballero.
Cabalo. Caballo.
Cabana. Cabaña.
Cábaza. Calabaza.
Cabazo. Hórreo rústico
para guardar fruto.
Cabe. Junto á...
Caboeiro. Albacea.
Cabeleira. Cabellera.
Cabelo. Cabello.
Cabezal. Almohada.
Cabezaleiro. El mayor lle-
vador de una tierra afo-
rada.
Cabo de... Junto á...
Cabreiro. Cabrero.
Cabuxeiro. Rencoroso.
Cacarexar. Carear.
Cacha. Nalga.
Cachafullada. Trastes vie-
jos.
Cachear. Registrar.
Cachela. Fogata.
Cachelo. Pedazo de patata.
Cachizas. Afícos.
Cacho. Pedazo.
Cachola. Cabeza del cerdo.
Cachón. Borbollón. Her-
vor.
Cachopa. Cepo.
Cadaleito. Ataúd.

- Cadavre.** Cadáver.
Cadea. Cadena.
Cadeira. Cadera, silla.
Cadela. Perra.
Cadexo. Madeja pequeña.
Cadillo. Cordón umbilical.
Cadoiro. Cascada. V. *ferenza*.
Cadrar. Coincidir una cosa con otra.
Cadril. Cadera, anca.
Caeira. Calera.
Cafaría. Cafrería.
Cágado. Renacuajo.
Cagarría. Diarrea.
Caiar. Calear.
Caimbra. Arcada.
Caír. Caer.
Caixa. Caja.
Caixeiro. Cajero.
Cal. Cual.
Calada. Silencio.
Calamidade. Calamidad.
Calar. Callar.
Calcañar. Talón.
Caldas. Aguas naturales calientes.
Caldeirada. Guisado de diferentes pescados.
Caleira. Mina de piedra caliza.
Calexón. Callejón.
Cáligo. Oscuridad producida por la niebla.
Callado. Cuajado.
Callar. Cuajar.
Callón. Cuajazón.
Caloñar. Calumniar.
Calquer-a. Cualquier, cualquiera.
Calunia. Calumnia.
Calzas. Pantalón.

Calzón. Pantalón corto.
Camarñas. Fruto del espino.
Camarón. Quisquilla.
Cambado. Estevado.
Camballeira. V. *Grama-lleira*.
Cambar. Arquear, curvar.
Cambuceiro. Embustero.
Camelo. Camello.
Camiñar. Caminar.
Camiño. Camino.
Camoesa. Variedad de manzana.
Campa. Sepultura, piedra sepulcral.
Campá. Campana. V. *sino*.
Campaña. Campanilla.
Campelo Campillo.
Camposa. Campo de secano.
Can. Perro.
Cana. Caña de huerta.
Canaval. Cañaveral.
Cancela Cancilla.
Cancro. Cáncer.
Cancha. Abertura entre las dos piernas separadas.
Candal. Alto y delgado.
Candea. Vela. Flor del castaño.
Candelo. Candil.
Candieiro. Lámpara de aceite.
Cando. Cuando.
Candonga. Mujer de mala vida.
Caneiro. Pequeño canal en el río.
Cangar. Cargar.
Canle. Canal para conducir aguas.

Cano. Caño.	Carrexar. Acarrear.
Canso. Cansado.	Carriza. Musgo.
Canté! Así es, no cabe duda.	Cartafol. Cartapacio.
Cántiga. Cantar, copla.	Cartorio. Archivo de documentos.
Canzón. Canción.	Caruncho. Carcoma.
Cañizo. Pesqueras de agua dulce.	Cas. Contracción de <i>con as</i> .
Cañoto. Troncho.	Casal. Casa solariega. Granja.
Capela. Capilla.	Casca. Corteza.
Capelán. Capellán.	Cascallo. Cascajo.
Capoeira. Gallinero.	Cascuda. Cucaracha.
Carambulla. Hueso de fruta.	Casoiro. Casamiento.
Carantoña. Mueca, cara fea.	Casqueiro. Ripia.
Caravel. Clavel.	Castañas. Castañuelas.
Caravilla. Clavija.	Castela. Castilla.
Carballeira. Robleda.	Castelán. Castellano.
Carballo. Roble.	Castelo. Castillo.
Carballal. Lo mismo que carballeira.	Castiñeiro. Castaño.
Carcere. Cárcel.	Castro. Fortaleza celta en la cumbre de los montes.
Cardeal. Cardenal.	Catar. Inquirir, procurar, buscar.
Cardeña. Especie de hoz larga.	Cativo. Malo, pequeño.
Cargadoiro. Cargadero.	Caurel. Lo mismo que <i>courel</i> . Borda de las embarcaciones.
Caridoso. Caritativo.	Cavado. Cóncavo.
Carís. Gesto, rostro.	Cáveira. Calavera.
Carneiro. Carnero.	Cear. Cenar.
Caroca. Mentira.	Cecembre. Menta, hierba buena.
Caron. Junto, cerca. <i>A caron do lar</i> , cerca de la lumbre.	Cedo. Temprano.
Carozo. Corazón de las frutas, y parte leñosa de las mazorcas.	Cegoña. Cigüeña.
Caspír. Plañir, llorar, dolerse.	Ceivar. Soltar.
Carral. Camino de carro.	Ceibo. Suelto, libre.
Carraxe. Coraje, cólera.	Cela. Celda.
Carregar. Cargar.	Celeiro. Cueva, bodega.
	Cella. Ceja.
	Celme. Substancia, jugo.
	Cencia. Ciencia.
	Ceno. Cieno.

Centeo. Centeno. V. orgo.	Cociña. Cocina.
Centilación. Brillo.	Cochar. Tapar, abrigar.
Centilar. Centellear, brillar.	Cócho. Puerco.
Ceo. Cielo.	Codelo. Mendrugo.
Cerdeira. Cerezo.	Codeso. Pequeño arbusto. V. <i>xesta</i> .
Cereixa. Cereza.	
Cerna. La parte más dura del tronco de un árbol.	
Cerralleiro. Cerrajero.	Codia. Corteza.
Cerrizo. Espina dorsal.	Coello. Conejo.
Cerume. Cera de los oídos	Coengo. Canónigo.
Ciar. Remar hacia atrás.	Coidar. Creer, entender, pensar.
Cibeira. Cebadera, comedera.	Coiro. Cuero.
Cicel. Cincel.	Coita. Aflicción, angustia.
Cidra. Sidra.	Coitelo. Cuchillo.
Cimo. Cima, cumbre. V. <i>cume</i> .	Coleira. Collera.
Cinguir. Ceñir, rodear, ajustar.	Colete. Chaleco.
Cinza. Ceniza.	Coliga. Nuca.
Cío. Celo.	Colleita. Cosecha.
Circio. Recto, derecho, tenso.	Coller. Coger.
Cirolas. Calzones de lienzo	Colmea. Colmena. V. <i>cobo</i>
Ciscar. Desparramar, defecar.	Colo. Cuello, regazo.
Ciumes. Celos.	Coma. Como.
Clangor. Sonido de trompetas.	Cómaro. Pequeño ribazo.
Clarencia. Claridad.	Comenencia. Conveniencia.
Claridade. Lo mismo que <i>clarencia</i> .	Comenente. Conveniente.
Cóbado. Codo.	Comenzó. Comienzo, principio.
Cobiza. Ambición, deseo violento.	Comezar. Principiar.
Cobizar. Ambicionar.	Compangar. Compaginar.
Cobra. Culebra.	Compañía. Compañía.
Cóbrega. Lo mismo que <i>cobra</i> .	Comparanza. Comparación.
Coca. Tarasca.	Compoñer. Componer.
	Compór. Lo mismo que <i>compoñer</i> .
	Con. Peñasco.
	Concello. Concejo, Ayuntamiento.
	Concencia. Conciencia.
	Cónchega. Concha. V. <i>cuncha</i> .

Conego. Canónigo. V. <i>coengo</i> .	Corte. Cuadra.
Congostra. Camino de carro entre muros o ribazos	Cortexo. Comitiva.
Connosco. Forma de ablativo con nosotros.	Cortiña. Tierra labradía cerrada.
Conoscer. Conocer. V. <i>conñecer</i> .	Cortiza. Corcho.
Consello. Consejo.	Coruscar. Fulgurar.
Consogro. Consuegro.	Cós. Cintura. V. <i>van</i> .
Conta. Cuenta.	Côs. Con los.
Contentamiento. Satisfacción.	Cosperir. Desbastar.
Conter. Contener.	Costas. Espaldas.
Contido. Contenido.	Costumar. Acostumbrar.
Conto. Cuento, narración.	Costume. Costumbre.
Contraír. Contraer.	Cotarelo. Picacho, colina.
Contravir. Contravenir.	Cote (de). Siempre absolutamente.
Conversa. Conversación.	Cotelo. Juanete.
Convir. Convenir.	Cotío (de). V. <i>decote</i> .
Convosco. Con vosotros.	Cotón. Algodón.
Conxote. Muslo.	Cotovía. Alondra.
Coñecer. Conocer. Igual a <i>conocer</i> .	Couce. Cabo, contera, pataña.
Côr. Color.	Courel. Borda de las embarcaciones.
Côrar. Colorear.	Coutar. Acotar.
Coraxe. Coraje.	Couto. Coto.
Corda. Cuerda.	Cova. Cueva.
Cordeiro. Cordelero.	Covil. Madriguera.
Cordo. Cuerdo.	Cóxegas. Cosquillas.
Corga. V. <i>Congostra</i> .	Crarear. Clarear.
Corgo. Estanque para curtir lino.	Crarexar. Lo mismo que <i>crarear</i> .
Corisco. Aguacero impenitioso y frío.	Crevar. Quebrar, romper.
Cornecho. Angulo, rincón.	Crecha. Guedeja. V. <i>guedella</i> .
Corno. Cuerno.	Crego. Clérigo.
Coroa. Corona.	Crênsa. Creencia.
Coroza. Capa de paja.	Crêr. Creer.
Corredoira. Camino de carro.	Crescer. Crecer.
Corruncho. V. <i>cornecho</i> .	Creto. Crédito, fama.
	Crianza. Urbanidad, educación.
	Cridar. Gritar.

Cris. Eclipse.
Cristaño. Cristalino.
Croa. Corona. *V. coroa.*
Crocar. Abollar.
Croque. Coscorrón.
Croio. Piedra, cuarzo.
Crudel. Cruel.
Cu. Culo.
Cuase. Casi.
Cubela. Caja de la cerradura.
Cugular. Colmar, llenar, rebosar.
Cugulo. Colmo.
Cullerada. Cucharada.
Cume. Cumbre.
Cumio. Igual que *cume*.
Cumprido. Cumplido, cortés.
Cunca. Taza.
Cuncha. Concha.
Cunqueiro. Vasar.
Curmán. Primo.
Curro. Corral.
Curtiña. Pequeña huerta cerrada.
Curuto. Cúspide.
Curuxa. Lechuza.
Cuspe. Saliva.
Cuspideira. Escupidera.
Cuspir. Salivar.
Cuxo. Ternero.

CH

Chá. Llano, plano.
Chafallar. Chapucear.
Chafulleiro. Chapucero.
Chaga. Llaga.
Chama. Llama.
Culler. Cuchara.

Chamar. Llamar.
Chamizo. Leño medio quemado.
Chamerro. Pelado.
Chan. Suelo, terreno plano.
Chanco. Zueco.
Chanqueiro. Zoquero.
Chao. Lo mismo que *chan*.
Chapeu. Sombrero.
Chapuceiro. Chapucero.
Charamusca. Chispa.
Charuto. Cigarro.
Chave. Llave.
Chavello. Colmillo.
Che. Acusativo del pronombre *te*.
Chea. Llena.
Chegar. Llegar.
Cheirar. Exhalar olor. *V. recender*.
Cheirume. Mal olor.
Chiar. Gorjear, piar.
Chilrear. Trinar, gorjear.
Chío. Trino.
Chisca. Pizca.
Chispa. Rayo, centella.
Choca. Hueca.
Choco. Huevo que no produce pollo.
Choer. Cerrar una heredad.
Choqueiro. Mascarón, espartajo.
Chorar. Llorar.
Chorima. Flor del tojo.
Choupar. Hacer ruído con el remo en el mar.
Chousa. Pequeña heredad cercada.
Choutar. Retozar.
Chouto. Salto. *V. brinco*.
Chover. Llover.
Choya. Corneja.

Choyo. Negocio.
Chuchar. Chupar.
Chufar. Alabar, ensalzar.
Chufón. Casamentero.
Chumbada. Plomada.
Chumbo. Plomo.
Churrusqueiro. Gracioso, chistoso.
Chuscar. Cerrar nn ojo con disimulo.
Chuvia. Lluvia.
Chuviscar. Lloviznar.

D

Da. De la.
Dalí. De allí.
Danar. Dañar.
Daquela. Entonces. V. *entón*.
Data. Fecha.
Debalar. Disminuir, desceder.
Debalo. Decrecimiento.
Debecer. Ansiar.
Débeda. Deuda.
Debesa. Dehesa.
Debellar. Desgranar.
Decatarse. Percatarse, darse cuenta.
Decorrer. Transcurrir.
Decote. Siempre, continuamente.
Decotío A diario, de continuo.
Defeso. Prohibido.
Degarar. V. *debecer*.
Degoirador. De impaciencia devoradora.
Degolar. Degollar.
Degoro. Anhelo, ansiar.

Degredo. Decreto.
Deica. Hasta.
Deitar. Acostar.
Demais. Demás.
Demo. Diablo.
Denantes. Antes.
Dende. Desde.
Denosiña. Comadrejo.
Dentamal. Dentadura.
Depenar. Desplumar.
Dependurar. Colgar, suspender.
Depenicar. Comer grano a grano.
Depór. Deponer.
Deprender. Aprender.
Dereito. Derecho.
Derradeiro. El último.
Derrear. Derrengar.
Derrubar. Derribar.
Dés. Desde. V. *dende*.
Desabofar. Desahogar.
Desalgar. Desalar.
Desatuar. Desatascar.
Descamiñar. Descaminar.
Descarregar.
Descasí. Sin embargo.
Descer. Descender, bajar.
Descinguir. Descenir.
Descomasí. Así como así.
Descompor. Descomponer
Desconocimento. Desconocimiento.
Desdouro. Desdoro.
Desfeita. Ruina, derrota.
Desgabar. Deprimir, desdenar.
Desquedellar. Desgrefiar.
Desleigado. Desleal, descastado.
Deslouvar. Despreciar, vituperar.

Desparecer. Desaparecer.
Despeito. Despecho.
Despenuxar. Despeluzar.
Despido. Desnudo. V. *esrido*.
Despois. Después.
Desprezar. Despreciar.
Desque. Desde que.
Destecer. Destejerse.
Desvairar. Desvariar.
Detér. Detener.
Envaidar. Envanecer.
Deus. Dios.
Deusa. Diosa.
Develar. Derivar. Bajar al mar.
Devandito. Antedicho, sobre dicho.
Devesa. Dehesa.
Diante. Delante.
Diaño. Demonio. V. *demo*.
Dicir. Decir.
Dimpois. Después. V. *despois*.
Dino. Digno.
Diñeiro. Dinero.
Dipinigar. Dipinigar, lo mismo que *depinigar*.
Direito. Directo, derecho.
Disfroitar. Disfrutar.
Dispôr. Disponer.
Dita. Dicha, fortuna.
Ditoso. Dichoso.
Divindade. Divinidades.
Doa. Cuenta de un collar.
Doado. Proporcionado, propio, mañoso.
Doar. Donar.
Doca. Pereza. V. *Preguiza*.
Doce. Dulce.
Doente. Doliente, enfermo.
Doenza. Dolencia.

Doer. Doler.
Domear. Dominar.
Dona. Señora, dama, dueña.
Doncela. Doncella.
Dondo. Suave, blando, delicado.
Donicela. Comadreja.
Dono. Dueño.
Dôrido. Dolorido.
Dormentar. Dormitar.
Dorna. Embarcación pequeña.
Doudo. Loco, falto de juicio.
Dourar. Dorar.
Dozura. Dulzura.
Duas. Dos eu femenino.
Dibida. Duda.
Dubidar. Dudar.
Ducia. Docena.
Durmir. Dormir.

E

E. Y. Conjunción copulativa
Edade. Edad.
Edoso. Anciano.
Edra. Hiedra.
Efeito. Efecto.
Egrexio. Egregio. V. *egrevio*.
Eido. Terreno que rodea la casa donde se vivió.
Eiquí. Aquí.
Eira. Terreno para majar.
Eirexa. Iglesias. V. *igrexa*.
Eis. He aquí.
Eisento. Exento, libre.
Eito. Tomar las cosas sin escogerlas. A *eito*, todo seguido.

- Eixada.** Azada.
Eixido. Ejido.
Eixo. Ejr.
Ela. Ella.
Eleitor. Elector.
Elixir. Elegir.
Elmo. Yelmo.
Elo. Ello.
Embaixo. Abajo, debajo.
Embalar. Acunar. V. *arrollar*.
Embalo. Balanceo.
Embazar. Empañar.
Embebedar. Emborrachar.
Embelecer. Embellecer.
Embevecer. Embelesar.
Embigo. Ombrigo.
Embora. En buena hora.
Emborcar. Volcar.
Embranquecer. Emblanquecer.
Embruxar. V. *Ameigar*.
Emergullar. Emerger. V. *mergullar*.
Empallada. Pienso con paja.
Emparellar. Aparejar.
Empenar. Alabearse, combinar.
Empetar. Ahuchar.
Empezo. Principio. V. *encomenzo*.
Empoar. Empolvar.
Emporiso. Sin embargo.
Emplegar. Emplear.
Empreguizar. Emperezar.
Emprentar. Imprimir.
Enantes. Antes.
Encadear. Encadenar.
Encamiñar. Encaminar.
Encantamento. Encanto.
Encarcerar. Encarcelar.
- Encarregar.** Encargar.
Encascar. Teñir las redes o velas con cáscara de pino.
Encetar. Empezar. Cortar el primer pedazo de pan.
Encirrar. Azuzar, excitar, irritar.
En col. Sobre, encima, acerca de.
Encoller. Encoger.
Encomendar. Encargar a otra persona de alguna cosa.
Encomenzar. Comenzar. V. *encetar*.
Encosta. Declive, ladera.
Encruar. Encrucijar.
Encrucillada. Encrucijada.
Encurtar. Acortar.
Enchente. Abundancia.
Encher. Llenar.
Endeben. Afortunadamente, por suerte.
Endemal. Por desgracia.
Endeusar. Endiosar.
Endiañar. Endiablar.
Endireitar. Enderezar.
Endoudecer. Perder el juicio.
Endozar. Endulzar.
Enfariñar. Enharinar.
Enfeitar. Adornar, ataviar.
Enfeitizar. Hechizar, cautivar.
Engadir. Adicionar, aumentar.
Engado. Cebo.
Engaiolar. Enjaular. Engañar gratamente a una persona.
Enganar. Engañar.

- Engrovía.** Desfiladero.
Engruñarse. Encogerse.
Enlabiar. Suducir.
Enlevar. Arrobar, encantar.
Enlevo. Embeleso, encanto.
Enmagrecer. Adelgazar.
Enoxar. Enojar.
Enqueirar. Chamuscar una vara.
Enredada. Pasa tiempo.
Enriba. Encima.
Enrugar. Arrugar.
Ensanguentar. Ensangrentar.
Ensexo. Oportunidad, ocasión.
Ensino. Enseñanza.
Ensoño. Ensueño.
Entalar. Apretar, comprimir; parálisis por efecto del frío.
Entangarañado. Tullido, deformé.
Entergo. Juicioso, serio.
Enton. Entonces.
Entramontres. Entretan-to. V. *námentres*.
Entrave. Freno.
Entreter. Entretener.
Entrevar. Paralizar. V. *to-ller*.
Entullar. Llenar, amontonar.
Envellecer. Envejecer.
Envexar. Envidiar.
Enxabroar. Enjabonar.
Enxame. Enjambre.
Enxebre. Puro, limpio, genuinamente gallego.
Enxel. Fino, de poco cuerpo.
Enxerga. Jergón.
- Enxergar.** Endilgar, discursear de cualquier modo.
Exxertar. Ingertar. Lo mismo que *inxerir*.
Enxiva. Encia.
Enxoitar. Enjugar.
Enxoito. Enjuto.
Enxurrada. Arroyo de aguas llovedizas.
Enzoufar. Ensuciar, tiznar.
Erguer. Ergir, levantar.
Ermida. Ermita.
Erte! Arriba, levántate.
Esbagullar. Llorar, lloriquear.
Esbarar. Resbalar.
Esbardallar. Despotricular.
Esborrallar. Desmoronar, deshacer.
Esbrillado. Herniado.
Esbrugar. Deshojar.
Escachar. Hender, romper.
Escada. Escalera de mano.
Escadrillar. Descaderar, derrengar.
Escagallar. Esparcir, separar.
Escaleira. Escalera.
Escanchar. Abrir las piernas.
Escano. Escaño.
Escarabollo. Escarabajo.
Escismar. Pensar tenazmente.
Escoar. Escurrir.
Escoitar. Escuchar.
Escola. Escuela.
Escolante. Maestro de escuela.
Escolmar. Seleccionar, elegir.

- Econsolar.** Desconsolar.
Econsolo. Desconsuelo.
Econxurar. Desconjurar.
Escordar. Dislocar.
Esfamear. Hambrear.
Esfarrapar. Desharrapar, rasgar.
Esfiañar. Deshiladar.
Esfiar. Deshilar.
Esfolar. Desollar.
Esfolla. Quitar las hojas á una planta.
Esfangullar. Desmigajar.
Esfregar. Frotar, fricciónar.
Esfuracar. Horadar.
Esganar. Estrangular, ahogar.
Esgazar. Desgajar.
Esgolar. Degollar.
Esgrevio. Noble, digno, elevado.
Esguedellar. Desgreñar.
Esguello. De reojo, de sossayo.
Esguío. Vestido sin soltura, sin gracia.
Escoorrentar. Ahuyentar, espantar.
Escravitude. Esclavitud.
Esculcar. Espiar, atalayar.
Escuma. Espuma.
Escumar. Espumiar.
Escuro. Oscuro.
Esligar. Tener mucha sed.
Eslombarse. Encorvarse.
Esmagarse. Estrujar, pisar.
Esmendrellar. Estropear, deshacer.
Esmigallar. Desmigajar.
- Esmiolar.** Hacer saltar los sesos.
Esmola. Limosna.
Esmorecer. Desfallecer.
Esnaquizar. Despedazar en pequeños trozos.
Esoutro. Ese otro.
Espadela. Espadillada.
Espallar. Esparcir.
Espantallo. Espantajo.
Espareixer. Esparcir.
Esparxer. Lo mismo que espareixer.
Espaventar. Asustar, espantar.
Espellar. Espejar.
Espello. Espejo.
Espelunca. Caverna, gruta.
Espernear. Patalear.
Espertar. Despertar.
Espeto. Pincho.
Espir. Desnudar.
Esplandecer. Resplandecer.
Espoñer. Exponer.
Epor. Lo mismo que espoñer.
Espora. Espuela.
Esprendor. Esplendor.
Esquecer. Olvidar.
Esquecimento. Olvido.
Esqueiro. Escalera en un ribazo.
Esquerda. Izquierda.
Esquifo. Escaso.
Esquivo. Aspero, desagradable.
Estadea. Fantasma mortuorio, transparente, blanco.
Estaleiro. Astillero.

Estantio. Estupefacto, atónito.
Estarrecer. Horrorizado.
Esteiro. Estuario.
Esteo. Puntal, columna.
Esterio. Estéril.
Esterqueira. Estercolera.
Estiza. Sarna.
Estocar. Jurar, maldecir.
Estomballar. Maltratar.
Estonces. V. enton.
Estornela. Billarda.
Estoupar. Reventar, estallar, explotar.
Estourar. Detonar.
Estrada. Carretera.
Estranxeiro. Extranjero.
Estrar. Alfombrar, extender.
Estreitar. Estrechar.
Estrela. Estrella.
Estrelecer. Momento en que aparecen las primeras estrellas.
Estrepia. Trébedes.
Estricar. Estirar los dedos estallándolos.
Estripar. Destripar.
Estourar. Retumbar.
Estronicio. ESTRUENDO.
Estruma. Escrófula.
Estrumar. Estercolar.
Estrume. Estíercol mezclado con materias vegetales
Estudar. Estudiar.
Estudo. Estudio.
Esvair. Desvanecer.
Eu. Yó.
Evanxeo. Evangelio.
Exempro. Ejemplo.
Exido. Ejido.

F

Faba. Haba.
Faca. Cuchillo marinero.
Face. Rostro.
Faceira. Carrillo, mejilla.
Facenda. Hacienda.
Facer. Hacer.
Faco. Jaco.
Facha. Trazo, aspecto de una persona.
Fachenda. Presunción, vanidad.
Facho. Antorcha en el alto de un monte.
Fachuqueiro. Embrollón.
Fada. Hada, hechicera.
Fadar. Vaticinar, encantar.
Fado. Hado.
Faguer. V. *facer*.
Faisca. Chispa.
Fáiscar. Lanzar chispas.
Fala. Habla, idioma.
Faladuría. Murmuración.
Falangueiro. Cariñoso, bien hablado.
Falar. Hablar.
Falescer. Fallecer, morir.
Falla. Falta, defecto.
Fame. Hambre.
Famento. Hambriento.
Fanar. Mutilar, cortar, cenar.
Farangulla. Migaja. V. *frangulla*.
Fardel. Morral.
Farelo. Salvado.
Fariña. Harina.
Fariñento. Harinoso.
Farrapo. Harapo.
Fartar. Hartar.
Fartura. Abundancia.

- Fastío.** Hastio.
Fatelo. Sayo sin botones.
Fato. Grupo, corrillo.
Fazaña. Hazaña.
Fazulas. Mejillas. V. *facea*.
Feble. Débil, flaco.
Febre. Fiebre.
Fechar. Cerrar. V. *pechar*.
Fedento. Hediondo.
Feder. Heder.
Fedor. Hedor.
Feira. Feria.
Feitio. Hechura, forma.
Feitizo. Hechizo.
Feitura. Hechura.
Feixe. Haz.
Fel. Hiel.
Feluxe. Hollin.
Femia. Hembra.
Fendecha. Hendidura.
Fender. Hender.
Fenestra. Ventana.
Feno. Heno.
Fento. Helecho. V. *fieito*.
Ferir. Herir.
Fermento. Levadura.
Fermosear. Hermosear.
Ferramenta. Herramienta.
Ferreña. Sonaja.
Ferrete. Aguijón.
Ferro. Hierro.
Ferrollo. Cerrojo.
Ferruxé. Herrumbre.
Ferruxento. Herrumbroso.
Fertuna. Fortuna.
Fervedoira. Hervidura.
Fervenza. Ebullición, salto de agua.
Ferver. Hervir.
Festa. Fiesta.
Fía. Hila, hebra.
- Fiada.** Reunión de hilanderas.
Fiar. Hilar.
Fiara. Taza de madera para achicar las embarcaciones.
Fibela. Hebilla.
Ficar. Quedar una cosa en su sitio.
Fidalgo. Hidalgo, fino.
Fieital. Conjunto de *fieitos*.
Fieito. Helecho. V. *fento*.
Figueira. Higuera.
Filgueira. V. *fieital*.
Fillo. Hijo.
Finamento. Acabamiento.
Finar. Fallecer, tener fin una cosa.
Fincar. Hincar.
Finchado. Presuntuoso.
Findo. Terminado.
Fío. Hilo.
Fionlo. Hinojo. V. *fiuncho*
Fisga. Arpón.
Fita. Cinta.
Fitar. Clavar la mirada.
Fite á fite. Hito en hito.
Fiuncho. Hinojo. V. *fionlo*
Flama. Llama.
Fleque. Fleco.
Focíño. Hocico.
Fogaxe. Fogosidad, brío.
Fogo. Fuego.
Foguete. Cohete.
Fol. Costal, saco de pellejo.
Folerpas. Copos de nieve.
Folga. Huelga.
Folgazán. Holgazán.
Folgo. Huelgo, aliento.
Foliada. Fiesta en el campo.
Folión. Gran fiesta.

Folla. Hoja.	Freira. Monja.
Folladelata. Hojalata.	Freire. Monje. Caballero de orden militar.
Follato. Hojarasca.	Freixa. Catarata. V. <i>fervenza</i> .
Folloso. Frondoso.	Fremento. Tembloroso, estremecido.
Foncho. Hueco, presumido	Fremer. Temblar.
Fondo. Hondo.	Friaxe. Frialdad.
Fondura. Honduras.	Frieira. Sabañón.
Fonte. Fuente.	Friento. Friolento.
Fontenla. Manantial.	Fritir. Freir.
Forca. Horca.	Frixir. Lo mismo que <i>fritir</i> .
Forcada. Horquilla.	Froita. Fruta.
Formento. Levadura.	Froito. Fruto.
Formiga. Hormiga.	Fronte. Frente.
Formigueiro. Hormiguero	Frór. Flor.
Formoso. V. <i>fermoso</i> .	Fiorescer. Florecer.
Fornalla. Horno grande.	Frórido. Florida.
Fornecer. Proveer, abastecer.	Frouma. Pinocha V. <i>penica</i>
Fornelo. Hornillo.	Frouseira. Pepita de oro o plata.
Forno. Horno.	Fruír. Fluír.
Forte. Fuerte.	Fuciño. Hocico.
Forteza. Fortaleza, vigor.	Fuchicada. Bagatela.
Forza. Fuerza.	Fulan. Fulano.
Fosco. Hosco, sombrío.	Fulxir. Fulgurar.
Fouce. Hoz.	Fume. Humo.
Foz. Desembocadura del río.	Fumegar. Humear.
Frade. Fraile.	Fundo. Hondo.
Fraga. Dehesa, matorral.	Fungar. Refunfuñar, ganguear, rumor de los pinos
Fraguedo. Peñascal.	Fungueiro. Estadojo.
Frangulla. Migaja.	Fumil. Embudo.
Fraxente. Quebrable.	Furado. Agujero.
Fraxir. Partir, quebrar.	Furar. Horadar.
Franza. Las ramas más altas.	Furna. Caverna. Gruta en las peñas marinas.
Fraternidade. Fraternidad.	Furtadela. Hurto de poca importancia.
Frebra. Hebra, fibra.	Furtar. Hurtar.
Frebe. Fiebre.	Fusco. Obscuro, sombrío.
Freguesía. Feligresía, parroquia.	
Frei. V. <i>frade</i> .	

Fuso. Huso.
Fuxida. Huida.
Fuxir. Huir.

G

Gabanza. Alabanza.
Gabela. Tributo.
Gadaño. Hoz con mango largo.
Gado. Ganado. V. *gando*.
Gadoupa. Garra.
Gafar. Contagiar, mala suerte.
Gaiola. Jaula.
Gaiteiro. Gaitero.
Gaivota. Gaviota.
Galaico. Gallego.
Galdrumeiro. El que no repara en comer.
Galego. Gallego.
Galgar. Saltar, transponer.
Galicián. Galiciano, gallego.
Galiña. Gallina.
Galiza (ant.) Galicia.
Galo. Gallo.
Gamela. Chalana.
Gándara. Monte bajo, inculto y llano.
Gando. V. *gado*.
Gañar. Ganar, adquirir.
Garatuxa. Zalamería.
Garda. Guardia.
Garela. Perdiz en celo, cierta clase de col.
Garelo. Mozo de Betanzos.
Garfo. Tenedor, garfío.
Gargallada. Carcajada.
Garimoso. Cariñoso. Lo mismo que *agarimoso*.
Garimo. Lo mismo que *agarimo*.

Garrido. Galán, airoso.
Garular. Charlar, graznar las aves.
Gavela. Gavilla, haz.
Gávia. Zanja, cuneta.
Gayola. Lo mismo que *gaiola*.
Golfe. Alga marina.
Golpe. Zorro. V. *raposo*.
Gomitar. Vomitar.
Gordor. Grosor, espesor.
Gorgullo. Gorgojo.
Gornir. Guarnecer, equipar.
Gorxa. Garganta.
Goxo. Cesto de varas.
Gradicela. Rejilla.
Gramalleira. Cremallera.
Gran. Grano. V. *grao*.
Grandor. Tamaño.
Granxa. Granja.
Grao. V. *gran*.
Grego. Griego.
Grelo. Retoño de navo.
Grelar. Germinar.
Gridar. Gritar.
Grido. Grito. V. *berro*.
Grilón. Eslabón de la cadena.
Gris. Brisa.
Groso. Grueso.
Groulo. Sorbo, trago.
Guedella. Gudeja.
Guímaro Vivo, pillo, aprovechado.
Guindar. Colgar.
Gurgullar. Borbollar.

H

Habilidad. Habilidad.
Hastra. Hasta. V. *ata* y *deica*.

Harripiar. Horripilar.	Illa. Isla.
Hedra. Hiedra.	Imaxe. Imagen.
Hedras. Várices.	Imitanza. Imitación.
Hencher. Henchir, llenar.	Imperfeito. Imperfecto.
Herba. Hierba.	Impersoal. Impersonal.
Herdade. Heredad.	Impiedoso. Impío.
Herdo. Herencia.	Impoñer. Imponer.
Heroi. Heroe.	Impor. Lo mismo que <i>impoñer</i> .
Hético. Tísico.	Imposto. Impuesto.
Hino. Himno.	Imprensa. Imprenta.
Hirmán. Hermano. V. <i>irmán</i> .	Imprentar. Imprimir.
Hirto. Rígido, áspero.	Incerto. Incierto.
Ho. Hombre, en forma contractiva.	Inda. Aún, todavía.
Home. Hombre.	Indispor. Indisponer.
Homenaxe. Hemenaje.	Inferno. Infierno.
Homildanza. Humildad.	Infindo. Infinito, eterno.
Homildoso. Humilde.	Inmorrencia. Inmortalidad.
Honte. Ayer. V. <i>onte</i> .	Inmorrente. Inmortal.
Hórreo. Granero.	Inquedanza. Inquietud.
Horta. Huerta.	Inquedo. Inquieto.
Hortelán. Hortelano	Insinar. Enseñar.
Hóspede. Huésped.	Insino. Enseñanza.
Hoste. Hueste.	Ínsua. Isla formada por un río.
Hoxe. Hoy.	Intervir. Intervenir.
Hucha. Arca.	Intre. Interín.
Hula? hulo? ¿En donde está?	Invernía. Estación invernal.
Humedade. Humedad.	Inverno. Invierno.
Husmar. Humear.	Inxeitar. Inyectar.
 I	
Ichó. Trampa para cazar perdices.	Inxente. Ingenio, muy grande.
Idade. Lo mismo que <i>edade</i>	Inxerir. Ingerir, injertar.
Idoiro. Pasajero.	Inxerto. Injerto.
Igrexa. Iglesia.	Inxuriar. Iujuriar. V. <i>aldraxar</i> .
Igualdade. Igualdad.	Inzar. Multiplicar, reproducir.
Il. El.	Inzo. Multiplicación de animales y plantas.

Iña. Aún. V. *aínda*.
Iñoto. Ignoto.
Irexia. Iglesia. V. *igrexa*.
Irmán. Hermano.
Irmandade. Hermandad.
Isca! Interjección para espantar las gallinas.
Ise, isa, iso. Ese, esa, eso.
Isolamento. Aislamiento.
Ispir. Desnudar. V. *despir*.
Iste, ista, isto. Estz, esta, esto.

L

Lâ. Lana.
Labareda. Llamarada.
Labazada. Bofetada.
Laberca. Calandria.
Laberco. Malicioso, pillo.
Labor. Trabajo, quehacer.
Laboura. Trabajo, em presa.
Labrego. Labriego.
Lacazán. Holgazán.
Lacón. Brazuelo del cerdo.
Ladaíña. Letanía, rogativa.
Ladra. Ladrona.
Ladroeira. Ladronera.
Laga. Remanso de un río.
Lagoa. Laguna, pantano.
Laido. Quejido. V. *queixume*.
Lama. Lodo.
Lamacento. Enlodazado.
Lamáchega. Babosa. V. *lesma*.
Lamber. Lamer.
Lambetar. Comer golasinas.

Lambón. Goloso.
Lameira. Lodazal.
Lameiro. Prado.
Lamigueiro. Alamo blanco
Lampada. Lámpara.
Lampantín. Granuja, pillo.
Lampo. Relámpago. V. *lóstrego*.
Lan. Lana. V. *lâ*.
Lancha. Embarcación de vela.
Landán. Mozo tallado.
Landra. Bellota.
Langrán. Lo mismo que *landán*.
Lanzal. Esbelto, gentil, alto.
Lar. Hogar.
Larada. Hoguera grande en el *lar*.
Laranxa. Naranja.
Larchán. Holgazán.
Lareira. Piedra del *lar*.
Largació. Espacioso, dilatado.
Larpada. Golosina.
Larpeiro. Goloso.
Later. Latir.
Latexar. Latir, palpitar, agitarse.
Latoeiro. Hojalatero.
Laudar. Alabar, elogiar.
Laudo. Alabanza.
Lavado. Desvergonzado.
Laxe. Losa, peña alisada.
Lealdade. Lealtad.
Lebre. Liebre.
Lecer. Gusto, gana, humor para obrar.
Ledicia. Alegría.
Ledo. Alegre, placentero.
Legoeiro. Peón caminero.

Legume. Legumbre.	Lobicán. Perro, producto del cruce de perra y lobo.
Lei. Ley.	
Leigo. Lego.	Logo. Luego.
Leira. Heredad labrantia.	Loiro. Rubio, dorado. V. roxo.
Leite. Leche.	
Leito. Lecho, cama.	Loita. Lucha, pelea.
Leituga. Lecl uga.	Loitar. Luchar.
Leixar. Dejar. V. <i>deixar</i> .	Loito. Luto.
Lembrar. Recordar.	Lomba. Prominencia.
Leme. Timón.	Lombo. Espalda.
Lênda. Leyenda.	Lombriga. Lombriz.
Lene. Suave, blando, leve.	Longal. Dilatado, extenso.
Lentura. Humedad, sudor.	Longo. Largo.
Lér. Leer.	Longura. Largor, larguezza
Lercha. Descarada, desvergonzada.	Lonxano. Lejano.
Leria. Charla, conversación.	Lonxe. Lejos.
Lesma. Babosa. V. <i>lemá-chega</i> .	Lostregar. Relampaguear.
Lesta. Juncia, grama.	Lóstrego. Relámpago.
Leste Este, Oriente.	Louco. Loco. V. <i>tolo</i> .
Levar. Llevar.	Loucura. Locura.
Levedar. Fermentar.	Loureiro. Lourel.
Lévedo. Fermentado.	Lourido. Pálido.
Lida. Lucha, pelea.	Louro. Rubio.
Lidador. Lidiador.	Lombanza. Alabanza. V. <i>gabanza</i> .
Limiar. Umbral,	Louvor. Elogio.
Limoeiro. Limonero.	Lua. Luna.
Limpar. Limpiar.	Luar. Luz de Luna.
Lindura. Lindeza.	Luceiro. Lucero.
Lingua. Lengua, idioma.	Lubre. Bosque de los celtas
Linguaxe. Lenguaje.	Lufada. Ráfaga.
Liña. Hebra, cordel, líneaz.	Luír. Ludir, frotar, desgastar.
Liñaxe. Linaje.	Lume. Lumbre.
Liño. Lino.	Lumerada. Hoguera.
Liorta. Algarabía, pelea.	Lumia. Ramera.
Liscar. Largar, marchar.	Lumioso. Luminoso.
Livián. Ligero.	Lurpia. Bruja, mala mujer.
Lixar. Manchar, ensuciar.	Luz. Luz.
Lixugar. Ensuciar, manchar.	Lus. Lunes.
	Lusco e fusco (entre) Anochecer.

Luxar. Manchar.
Luxo. Lujo.
Luzada. Claridad.

M

Mâ. Mala.
Maceira. Manzano.
Maciñeira. Lo mismo que *maceira*.
Mácio. Blando. *V. mol*.
Machado. Hacha.
Madia. Mediano, regular.
Madurazón. Maduración.
Madurecer. Madurar.
Mágooa. Aflicción, dolor.
Magoar. Lastimar, afligir.
Mai. Madre. *V. nai*.
Maimiño. Meñique.
Maino. Tranquilo, suave.
Mainzo. Maíz.
Mais. Más.
Mala. Maleta.
Malafada. Infortunio, desventura.
Maldizoar. Maldecir.
Malenconía. Melancolía.
Malfadado. Malhadado.
Malfadar. Maleficiar.
Malfado. Vaticinio, mala suerte.
Malfeitor. Malhechor.
Malferir. Malherir.
Mália. A pesar.
Mallar. Majar.
Mallo. Instrumento con que se maja.
Malpocado. Infeliz, cuitado.
Malquerer. Odiar.
Mamai. Mamá. *V. nanai*.

Mámoa. Túmulo celta de tierra.
Man. Mano.
Mancar. Lisiar, lastimar.
Manciñeiro. Curandero.
Maneira. Manera. *V. xeito*.
Mangailón. Grándullón.
Mangra. Helada que estropaea las plantas.
Maniño. Estéril, inculto.
Mansedume. Mansedumbre.
Manteiga. Manteca.
Mantelo. Delantal en paño
Mantenza. Sustento, alimento.
Manter. Sustentar, alimentar.
Mantimento. Alimento.
Manxar. Comer.
Mañá. Mañana.
Mao. Malo.
Maor. Mayor, igual que *mór*.
Maorádego. Mayorazgo.
Maquia. Maquila.
Mareira. Temporal en el mar.
Margurado. Amargo.
Maridar. Casar, unir.
Mariña. Territorio próximo al mar.
Mariño. Marino.
Mármore. Mármol.
Marroa. Vaca estéril.
Martelo. Martillo.
Marzial. De Marzo.
Marzoa. Majuelo.
Mato. Matorral.
Maturar. Madurar.
Maxinar. Imaginar.
Mazán. Manzana.

Meda. Almiar con haces de trigo.	Mesto. Espeso, denso.
Medo. Miedo.	Mestre. Maestro.
Medoñento. Propenso al miedo; que causa miedo.	Mestura. Mezcla.
Medorra. V. <i>mámoa</i> .	Mesturar. Mezclar.
Medrar. Crecer, aumentar.	Meu. Mío.
Meia. Media.	Mexer. Mover, agitar.
Meiciña. Medecina.	Mexiriqueiro. Melindroso
Meiga. Bruja, mujer encantada, hermosa.	Migalla Migaja. V. <i>trangulla</i> .
Meigallo. Hechizo, encantamiento.	Milagre. Milagro.
Meiguería. Brujería.	Milicroque. Digital.
Meiguice. Lo mismo que <i>meiguería</i> .	Milleiras. Campo de maíz.
Meixela. Mejilla.	Millo. Mijo.
Mel. Miel.	Mingua. Mengua.
Melanconía. Melancolía.	Minoridade. Menor de edad.
Mélido. Melifluo.	Miña. Mía.
Mellor. Mejor.	Miñato. Milano.
Mellorar. Mejorar.	Miñoca. Lombriz de tierra.
Melosíño. Meloso.	Miolo. Cerebros, migra.
Melro. Mirlo.	Mirrar. Marchitar. V. <i>murchar</i> .
Memiño. Menique.	Mistura. Conjunto de cosas diferentes.
Memorar. Recordar.	Misturar. Mezclar.
Menciña. V. <i>meiciña</i> .	Miudo. Menudo.
Meniña. Pupila, niña del ojo.	Moa. Muela. Piedra de afilar.
Meniño. Niño. V. <i>neno</i> .	Moble. Mueble.
Mentireiro. Mentiroso.	Moceiro. Mujeriego.
Mentres. Mientras.	Moeda. Moneda.
Mera. Niebla. V. <i>brétema</i> .	Moer. Molér.
Mercar. Comprar.	Moi. Muy.
Merecente. Mercedor.	Moimento. Monumento.
Merescer. Merecer.	Moiño. Molino.
Mergullar. Zambullir, sumergir.	Moito. Mucho.
Merlo. Mirlo.	Mol. Blando.
Mese. Mies.	Molete. Pan de trigo.
Mesmo. Mismo.	Molime. Broza.
Mester. Menester.	Monicroque. Monigote.
	Monllo. Manojo de paja.
	Montesío. Montañés.

Môr. Mayor.
Morango. Fresa.
Morcego. Murciélagos.
Morea. Montón.
Morgado. Mayorazgo.
Morno. Tibio.
Morodo. Mora, fruto de morera.
Morriña. Nostalgia. V. *saudade*.
Morte. Muerte.
Mosteiro. Monasterio.
Moucho. Mochuelo.
Mouro. Moreno, oscuro.
Moxena. Pavesa.
Murchar. Marchitar.
Muiñeira. Baile gallego.
Moiño. Molino.
Muliebre. Mujeril.
Muller. Mujer.
Mundo. Molido.
Munxit. Ordeñar.
Murchar. Marchitar.
Muxica. Chispa, pavesa.
Muxir. Lo mismo que *munxir*.

N

Na. En la.
Nacencia. Nacimiento.
Nacre. Nácar.
Nadal. Navidad.
Nai. Madre. V. *mai*.
Namais. Nada más.
Namentres. Entretanto.
Namorar. Enamorar.
Nanai. Mamá.
Nantronte. Anteayer.
Nascenza. Lo mismo que *nacencia*.
Nascer. Nacer.

Nascimento. Nacimiento.
Natureza. Naturaleza.
Nazón. Nación.
Néboa. Niebla.
Neboeiros. Lo mismo que *néboa*.
Negror. Negrura.
Nele. En el.
Nemigo. Enemigo.
Nen. Ni. V. *nin*.
Neno. Niño.
Nese. En ese.
Néspora. Avispa vulgar.
Neste. En este.
Neto. Nieto.
Neve. Nieve.
Nidio. Limpio, claro.
Nin. Lo mismo que *nen*.
Ninguen. Nadie.
Ningures. Ninguna parte.
Niño. Nido.
No, na. En el, en la.
Nô. Nudo.
Nogueira. Nogal.
Noite. Noche.
Noitebra. Tiniebla.
Noitébrego. Noctámbulo.
Noitecer. Anochecer.
Noivo. Novio.
Nome. Nombre.
Nomear. Nombrar.
Non. Nô.
Noncuranza. Descuido.
Nora. Nuera.
Noraboa. Enhorabuena.
Nordés. Nordeste.
Nos. En los.
Nós. Nosotros.
Nosco. Con nosotros.
Noso. Nuestro.
Nosoutros. Nosotros. V. *nós*.

Noutro. En otro.	Orela. Orilla, margen.
Noutrora. En otro tiempo.	Orella. Oreja.
Nova. Nueva, noticia.	Orfo. Huérfano.
Novelo. Ovillo.	Orgo. Organo.
Novo. Nuevo.	Orixé. Origen.
Noxar. Enojar,	Ornear. Rebuznar.
Noxento. Asqueroso, molesto.	Orreo. Granero. V. <i>cabazo</i>
Noxo. Asco, molestia.	Orvallar. Lloviznar.
Noz. Nuez.	Oseodo. Osario.
Nubeiro. Duende, angel malo.	Oseira. Osamenta.
Nudez. Desnudez.	Oso. Hueso.
Número. Número.	Ou. O.
Nume. Númen.	Oubear. Aullar.
Nnmerazón. Numeración.	Ouga. Hola! Eh!
Nun. En un.	Ouir. Oír. V. <i>ouvir</i> .
Nunha. En una.	Oupar. Aupar.

O

Obedencia. Obediencia.	Ourensán. Orensano.
Obedescer. Obedecer.	Ouricela. Líquen.
Obradoiro. Obrador, taller	Ourive. Platero.
Obriga. Obligación, contrato.	Ourizo. Erizo.
Oco. Hueco, vacío.	Ourizó. Orzuelo.
Ofegar. Anhelar, respirar con dificultad.	Ouro. Oro.
Ogano. Hogaño.	Ousadía. Osadía.
Ola. Olla.	Ousar. Osar.
Olido. Olfato, olor.	Outear. Otear.
Oliveira. Olivo.	Outeiro. Otero.
Ollar. Mirar.	Outo. Alto, elevado.
Oollo. Ojo.	Outono. Otoño.
Onda. Ola del mar.	Outor. Altor, elevación.
Onde. Donde.	Outro. Otro.
Onte. Ayer.	Outrora. Otrora.
Opôr. Oponer.	Outubre. Octubre.
Ora. Ahora, ya.	Ouvido. Oído.
Orasme. Ahora.	Ouvir. Oír.
Orde. Orden.	Ouzar. Lo mismo que <i>ouvir</i> .
	Ovella. Oveja.
	Ovo. Huevo.
	Oxalá! Ojalá!

P

Pabío. Pábilo.
Pacencia. Paciencia.
Padescer. Padecer.
Padriño. Padrino.
Padroeiro. Patrono.
Pagán. Pagano.
Pai. Padre.
Pailán. Paleto.
Paisán. Paisano.
Paisaxe. Paisaje.
Paletilla. Omoplato.
Palicar. Charlar.
Palique. Charla.
Palla. Paja.
Palleiro. Pajar.
Palleta. Lengüeta de instrumentos musicales.
Palloza. Choza.
Palmeira. Palmera.
Palpebra. Párpado.
Pampillal. Campo donde se da la viña.
Pampo. Atónico, pasmado.
Pandar. Alabear, combar, perder.
Pandeirada. Baile y canción acompañada de *pandeiro*.
Pandeiro. Pandero.
Pandorca. Mujer gruesa y fea.
Pano. Paño, tela de lana.
Pantasma. Fantasma.
Pao. Palo. V. *pau*.
Papanduxa. Manzana asada.
Papas. Sopa de maíz.
Papo. Buche.
Papoula. Amapola.
Papuxa. Reyezuelo.

Parabens. Enhorabuena.
Paradiso. Paraíso.
Paradoiro. Paradero.
Parafusar. Atornillar.
Paraxismar. Embaucar.
Pardal. Gorrión.
Pardiña. Coto, Dehesa. V. *chousa*.
Parede. Pared.
Parella. Pareja.
Parenta. Parienta, esposa.
Parescer. Parecer.
Parideira. Paridera, embra fecunda.
Paridoiro. Parto.
Parola. Palabra, conversación.
Parrulo. Pato.
Parrumeira. Chimenea del horno.
Partilla. Partija.
Parva. Refeción en ayunas.
Parvo. Necio, ignorante.
Pasadoiro. Pasarela.
Pascer. Apacentar.
Pasenião. Despacio.
Papallás. Codorniz.
Pastoriza. Pastizal.
Pataca. Patata.
Patache. Embarcación pequeña de dos palos.
Patareo. Descansillo en la escalera.
Patela. Cesta muy larga.
Patexo. Cangrejo para el abono.
Patín. Escalera exterior de piedra.
Patriano. Patriota.
Patuleía. Grupo de gente bulliosa.
Pau. Palo.

Pauliña. Excomunión.
Paxaro. Pájaro.
Paxe. Cesto de varas.
Pazo. Palacio. Casa solaria.
Pé. Pié.
Pecoreiro. Pastor de ovejas.
Pearchar. Cerrar.
Pedralume. Alumbre.
Pega. Pica urraca.
Pegureiro. Pastor. V. *pecoreiro*.
Peite. Peine. V. *pieite*.
Peito. Pecho.
Peitoril. Brocal, antepecho.
Peixeiro. El que vende peces.
Peixota. Merluza.
Pela. Monda, piel.
Pelar. Mondar.
Pelengrin. Peregrino.
Pelexa. Pelleja.
Peliscar. Pellizcar.
Pelouro. Guija.
Pena. Roca, peñasco.
Pendello. Cobertizo.
Pendurar. Colgar.
Penedía. Peñascal.
Penica. Hoja del Pino.
Penínsua. Península.
Pente. Peine. V. *pieite*.
Peñorar. Pignorar.
Pequeno. Pequeño.
Percura. Búsqueda.
Percuro. Cuidado.
Perda. Pérdida.
Perdoar. Perdonar.
Pereira. Peral.
Perete. El Diablo.
Pergameo. Pergamino.
Perguiza. Pereza.

Perigo. Peligro.
Perna. Pierna.
Pérola. Perla.
Persoa. Persona.
Persoal. Persoal.
Pértega. Vara.
Pertencer. Pertenecer.
Perto. Cerca.
Pesadelo. Pesadilla.
Pesadume. Pesadumbre.
Pescudar. Preguntar, indagar.
Petar. Golpear, llamar.
Peteiro. Pico del ave.
Peto. Ave trepadora.
Petouto. Piedra grande sin labrar.
Petrucio. Patrón de la casa.
Pexegueiro. Arbol que da el pécsico.
Pezoña. Ponzoña.
Pía. Pila para agua.
Pícaro. Niño, pequeño.
Picouto. Picacho.
Pieite. Peine. V. *pente*.
Pinal. Pinar. V. *piñeiral*.
Pinga. Gota.
Pingar. Gotear.
Pingueira. Gotera.
Piniscar. Despuntar, llovinzar.
Píntega. Salamandra.
Piñeiral. Pinar.
Piñeiro. Pino.
Piollo. Piojo.
Pionro. Codeso. V. *xesta*.
Piquer. Con tal que. El caso es.
Pirifol. Perifollo.
Pita. Gallina nueva.
Piteira. Pollera.
Pitelo. Astilla.

- Plebeu.** Plebeyo.
Pó. Polvo.
Pobo. Pueblo.
Podente. Poderoso.
Podre. Podrido.
Podredume. Podredumbre.
Poeirento. Polvoriento.
Poente. Poniente.
Pois. Pues.
Pola. Rama.
Poleiro. Gallinero.
Polo. Pollo.
Poma. Panoja.
Pomba. Paloma.
Pombeiro. Pálmamar.
Ponte. Puente.
Poñer. Poner. Lo mismo que *pôr*.
Porcatarse. Hacerse cargo. V. *decatarse*.
Porco. Puerco.
Porta. Puerta.
Portelo. Portillo.
Porto. Puerto.
Porvir. Porvenir.
Pos. Despúes, detrás.
Pospôr. Posponer.
Postreiro. Postrero.
Pouco. Poco.
Pouquedad. Escasez, cortedad.
Pousa. Reposo.
Pousada. Hospedaje.
Pousadoiro. Poyo.
Pousar. Posar.
Pouta. Garra, zarpa.
Poza. Charca.
Pracer. Placer.
Praia. Playa.
Pranto. Llanto.
Prata. Plata.

Prebe. Caldo de los guisos.
Prédica. Plática, sermón.
Pregar. Rogar, predicar.
Pregoeiro. Pregonero.
Preguiza. Pereza.
Prelo. Prensa tipográfica.
Presa. Puñado, porción.
Presunto. Jamón. V. *xamón*.
Preto. Cerca, junto a. V. *perto*.
Prigo. Pliegue.
Prisoeiro. Prisionero.
Pixel. Peregil.
Probe. Pobre.
Procura. Busca, indagación.
Procurar. Buscar, inquirir.
Proer. Prurito, comezón.
Proído. Picazón, cosquilleo.
Prol. Provecho, lucro.
Propôr. Proponer.
Promo. Plomo. V. *chumbo*.
Pronome. Pronombre.
Pucha. Gorra.
Puir. Pulir.
Pular. Saltar, latir.
Pulo. Salto.
Punxente. Pungente.
Puxigo. Postigo.

Q

- Quebra.** Quiebra. V. *fenda*.
Quecer. Entrar en calor. V. *quencer*.
Quedo. Sosegado, quieto.
Queimar. Quemar.
Queimo. Escozor.
Queiroa. Cisto, jara.

- Queixa.** Queja. V. *laío*.
Queixo. Queso, barbilla.
Queixume. Queja, lamento, rumor.
Quella, Quenlle. Canal, paso entre dos montes.
Quen. Quien.
Quencer. Calentar. Lo mismo que *quentar*.
Quenquer. Quienquiera.
Quentar. Lo mismo que *quencer*.
Quente. Caliente.
Quentura. Calor.
Quer. O, ya.
Querencia. Cariño, inclinación.
Querendoso. Cariñoso, amoroso.
Querquenado. En cuclillas.
Quietude. Guietud. V. *acougo*.
Quimeria. Pendencia, riña
Quino. Cerdo.
Quinteiro. Corral, casa de labor.
Quiñón. Parte que corresponde en un reparto,
Quiñoeiro. El que lleva un *quiñón*.
Quiroteca. Guante,
Quitar. Librar, separar.
Quizais. Acaso quizás.

R

- Rá.** Rana.
Rabear. Rabiar.
Rabeco. Forbo, fiero.
Rabenar. Cercenar, cortar

- Rabeno.** Sátiro, inmoral.
Rabiza. Hoja tierna del navo.
Rabuñar. V. *aruñar*.
Rachar. Romper, rasgar.
Racheira. Fogarada.
Rafa. Miseria.
Rafado. Raído.
Raína. Reina.
Raiola. Rayo de sol.
Ramalleira. Ramaje.
Ramallo. Rama.
Ran. V. *rá*.
Rancor. Rencor.
Randar. Cansar.
Randea. Columpio.
Randear. Columpiar.
Rañar. Rascar con las uñas.
Rañoso. Mezquino, avaro.
Rapar. Rasar, raspar, pelar.
Rapariga. Moza joven.
Rapás. Joven, muchacho.
Rapeta. Aparejo de pescar.
Raposeiro. Astuto, taimado, zorro.
Raposo. Zorro. V. *golpe*.
Raspiñar. Raspar, hurtar.
Rateira. Ratonera.
Rateiro. Cazador de ratones.
Rato. Ratón.
Raxeira. Rayo de sol entre nubes.
Reaxir. Reaccionar.
Rebaixar. Rebajar.
Rebo. Cascajo.
Reboredo. Robledal.
Rebuldar. Retozar, saltar.
Rebulir. Moverse, agitarse.
Recachar. Arremangar.
Recadar. Acadar. Alcanzar, coger.

- Recanto.** Rincón, lugar apartado.
Receio. Recelo.
Recendente. Adorífero, oloroso.
Recender. Oler bien una cosa.
Receo. Lo mismo que *receío*.
Receso. Lugar apartado.
Recolleita. Recolección.
Recolher. Recoger.
Reconto. Recuento.
Recordanza. V. *lembranza*.
Recuar. Regular.
Recuncar. Repetir.
Recuncho. Ricón. V. *cuncho*.
Rechear. Rellenar.
Recho. Tieso.
Rede. Red.
Rédea. Rienda.
Redor. Rededor, contorno.
Refacer. Rehacer.
Refolgar. Resollar.
Refregar. Restregar.
Refugallo. Desecho, residuo.
Regaña. Grieta.
Rego. Surco, cauce.
Regueifa. Pan de harina y huevo. Fiesta llamada así.
Regueiro. Canal, reguero.
Reiseñor. Ruiseñor.
Reixa. Reja.
Relembraar. Recordar.
Relente. Rocío.
Rella. Reja.
Relón. Salvado.
Reloucar. Brincar de alegría.
Relumar. Relumbrar.
Relva. Hierva corta.
Remexer. Revolver.
Remoñar. Remolinar.
Remorso. Remordimiento.
Ren. Nada.
Renascencia. Renacimiento.
Renda. Renta.
Render. Rendir, vencer, dar fruto.
Renome. Renombre, fama.
Renque. Fila, orden.
Rente. Junto, inmediato. V. *A carón*.
Renxer. Rechinar, chirriar.
Repeito. Repecho.
Repinicar. Repicar las campanas.
Repolo. Repollo.
Repoñer. Reponer.
Repôr. Lo mismo que *reponer*.
Repousar. Reposar.
Requecer. Tomar calor las materias vegetales.
Reseso. Seco, viejo, duro.
Resgatar. Rescatar.
Recio. Rocio.
Resposta. Respuesta.
Resteva. Campo de trigo segado.
Retêr. Retener.
Retesia. Disputa, porfía.
Retranca. Zorrería, astucia.
Revellido. Envejecido.
Revirar. Volver do revés.
Revoltar. Revolucionar.
Rixer. Regir.
Rexo. Robusto, fuerte.
Rexouba. Jarana, alegría.
Rexurdimento. Resurgimiento.

Rexurdir. Resurgir, resucitar.	Rueiro. Grupo de casas.
Riba. Cima, encina.	Rufo. Sano, robusto.
Ribeira. Ribera, orilla.	Ruin. Malo, que vale poco.
Ribeirana. Muiñeira así llamada.	Rula. Tórtola.
Ridente. Risueño.	Rumo. Rumbo.
Rifar. Reñir, disputar.	Runfar. Ostentación de alguna cosa.
Ril. Rifión.	Rustrir. Freir.
Rillar. Roer.	
Rin. Lo mismo que <i>ril</i> .	
Ringleira. Hilera.	
Riola Grupo de personas en desorden.	S
Riquilarios. Perendengues	Saba. Sábana.
Rir. Reir.	Sabencia. Sabiduría.
Risco. Riesgo. Trazo, rasguño.	Saboroso. Sabroso.
Rixo. Rígido, duro, frío.	Sabugo. Médula del saúco.
Rizón. Ancla pequeña de cuatro brazos.	Sabugueiro. Saúco.
Rocha. Roca.	Sachar. Cavar, escardar.
Rodicio. Rodeznos.	Saír. Salir.
Rogo. Ruego, súplica, petición.	Saíña. Salina.
Roiben. Arrebol.	Salaoio. Suspiro.
Rolda. Ronda, patrulla.	Salgar. Salar.
Rolo. Rodillo.	Salgueiro. Sauce.
Romaxe. Romería.	Salmoira. Salmuera.
Roncón. Parte de la gaita.	Saloucar. Sollozar.
Ronzel. Estela.	San. Sano.
Roseira. Rosal.	Sandeu. ant. Sandio.
Rosmar. Regañar, masculilar.	Sangue. Sangre.
Rosto. Rostro, cara.	Sanguento. Sangriento.
Rouco. Ronco.	Saravia. Granizo.
Rouxinol. V. <i>reiseñor</i> .	Saraviar. Granizar.
Roxo. Rubio, rojo.	Sardiña. Sardina.
Rua. Calle.	Sarego. Solera, umbral.
Ruar. Andar de tuna.	Sarillar. Devanar las mareas.
Rubir. Subir, ascender.	Sartego. Sepulcro, tumba.
Rudicio. Rodezno, turbina.	Saudade. Añoranza. V. <i>morriña</i> .
	Saude. Salud.
	Saudoso. Nostálgico.
	Saúdo. Saludo.
	Seara. Campo de trigo.

- Sebe.** Vallado, seto.
Sécola. Patrana, disculpa.
Século. Siglo.
Sede. Sed.
Sedento. Sedento.
Sega. Siega.
Segredario. Secretario.
Segredo. Secreto.
Seguinte. Siguiente.
Seguranza. Seguridad.
Seica. Acaso, quizás.
Seique. Lo mismo que *seica*.
Seitura Sazón de los frutos.
Seiva. Savia.
Seixo. Cuarzo.
Selo. Sello, estampa.
Sella. Herrada, vasija de madera.
Semade. Vez. Repetición de un acto.
Semear. Semejar.
Semellar. Semejar.
Semente. Semilla.
Sementeira. Siembra.
Sempre. Siempre.
Sen. ant. Sin.
Senon. Sinó.
Senra. Heredad.
Senreira. Antipatía.
Senso. Sentido, juicio.
Seo. Seno.
Sequeiro. Terreno de secano.
Serán. Tarde.
Serea. Sirena.
Serodio. Tardío.
Serpé. Serpiente.
Servidume. Servidumbre.
Setembre. Septiembre.
Seu. Suyo.
Silandeiro. Callandito.
- Silveira.** Zarzal.
Sinal. Señal, marca.
Sinar. Signar.
Sineiro. Campanero.
Sinistro. Siniestro.
Sino. Campana, signo.
Sinxelamente. Sencillamente.
Sinxelo. Sencillo.
Siquera. Siquiera.
Sirin. Suerino, pájaro.
Siso Seso, juicio.
So. Sub.
Sô, soa. Solo, sola.
Soallas. Sonajas.
Soallo. Piso. *V. sobrado*.
Soán. Solano.
Soar. Sonar.
Soberba. Soberbia.
Sobexar. Sobrar.
Sobexo. Sobra.
Sobor. Lo mismo que *sobre*.
Sobrado. Piso. *V. soallo*.
Sobral. Terreno plantado de alcornoques.
Sobranceiría. Superioridad, dominio.
Sobrancella. Ceja.
Sobreira. Alcornoque.
Sobrejume. Parte superior de la puerta.
Sobrenome. Sobrenombre.
Sobresaír. Sobresalir.
Sobriño. Sobrino.
Sobrollo. Lo mismo que *sobrancella*.
Socalco. Terraplén.
Sochan. Subsuelo.
Soidade. Soledad.
Sofrer. Sufrir.
Sogro. Suegro.

Soidade. Lo mismo que *soedade*.
Solagar. Sumergir.
Solarengo. Solariego.
Soldadeira. La amiga de los soldados.
Soldo. Sueldo, salario.
Soleira. Umbral.
Solercia. Astucia.
Solermia. Zalamería, adulación.
Solermiño. Tierno, acariciador.
Solimán. Veneno.
Solio. Terreno en que dá mucho el sol.
Solpor. Atardecer.
Solteiro. Soltero.
Soma. Tierra que levanta el arado.
Sôma. Sombra, oscuridad.
Sombrizo. Sombrío.
Sômente. Solamente.
Son. Sonido, tono.
Sona. Fama.
Sono. Sueño. Acto de dormir.
Soño. Alucinación durante el *sono*.
Sorna. Marrullería.
Soro. Suero.
Sorridente. Sonriente.
Sorrir. Sonreír.
Sorrisa. Sonrisa.
Sorte. Suerte.
Sorteiro. Agorero.
Sorvedoiro. Vorágine.
Sospeita. Sospiccia.
Sospiro. Suspiro. V. *salayo*
Sostêr. Sostener.
Soterrar. Enterrar.
Soturno. Sombrío, triste.

Souto. Soto.
Sua. Su, suya.
Suar. Sudar.
Subela. Lezna.
Subsolo. Subsuelo.
Sucar. Hacer surcos.
Suco. Surco.
Suidade. V. *soidade*.
Sulagar. Sumergir.
Sulcar. Surcar.
Sumidoiro. Sumidero.
Supor. Suponer.
Sura. Paloma. V. *pomba*.
Surdo. Sordo. V. *xordo*.
Surdir. Surgir. V. *xurdir*.
Surxir. Lo mismo que *xurdir*.

T

Tabao. Tábano.
Táboa. Tabla.
Taboeiro. Tablero, mos-trador.
Tafo. Olor molesto.
Tallar. Tajar.
Tallo. Banquillo.
Tamén. También.
Tampouco. Tampoco.
Tangaraño. Deformidad, raquitismo.
Tanguer. Tocar, música. V. *tanxer*.
Tanxedor. Tañedor.
Tanxer. Lo mismo que *tanguer*.
Tarabelo. Clavija de madera.
Tarefa. Tarea.
Tatarabó. Tatarabuelo.
Tataraneto. Tataranieto.

Tatexar.	Tartamudear.	Testo.	Tapadera.
Tea.	Tela.	Téstó.	Resuelto, superior.
Tear.	Telar.	Teu.	Tuyo.
Tébra.	Tiniebla.	Tíduo.	Título, inscripción.
Tecedeira.	Tejedora.	Tilla.	Camarote de lancha pequeña.
Tecelán.	Tejedor.	Tinguir.	Lo mismo que <i>tin-xir</i> .
Tecer.	Tejer.	Tinxir.	Tenir.
Teima.	Obstinación, manía	Tirar.	Sacar, extraer.
Teimar.	Obstinarse.	Tirizol.	Orzuelo.
Teito.	Techo.	Tixola.	Sartén.
Teixido.	Bosque de tejos.	Toada.	Tonada.
Tella.	Teja.	Tobo.	Madriguera.
Tembrar.	Temblar. V. <i>temer.</i>	Toco.	Manco.
Témtero.	Grande, impidente.	Toluda.	Locura.
Tempada.	Temporada.	Tolear.	Enloquecer.
Temperar.	Templar, moderar.	Tolemia.	Lo mismo que <i>tolada</i> .
Tempero.	Temple, temperamento.	Tolo.	Loco.
Tempo.	Tiempo.	Tolleito.	Tullido.
Tempro.	Templo.	Ton.	Tono, sonido.
Tencionar.	Intentar.	Tona.	Superficie de un líquido.
Tenda.	Tienda.	Toniña.	Delfín. V. <i>touliña</i> .
Tenreira.	Ternera.	Topar.	Hallar por acaso.
Tenro.	Tierno.	Toquear.	Cabeciar.
Tenrura.	Ternura.	Torgo.	Tono de voz.
Tépedo.	Templado, tibio.	Torna.	Vuelta.
Têr.	Tener.	Tornar.	Volver, regresar.
Terecer.	Aterirse.	Torno.	Chorro de agua.
Termar.	Sostener.	Toro.	Trozo de un árbol. Pescado.
Termo.	Término.	Torreiro.	Lo mismo que <i>turreiro</i> .
Terra.	Tierra.	Torto.	Torcido; falto de un ojo.
Terreiro.	Plaza; espacio de tierra sin cultivar.	Tosquiar.	Esquilar.
Terreo.	Terreno.	Touciño.	Tocino.
Terrón.	Terreno, terruño.	Touliña.	Delfín.
Tesoura.	Tijera.	Touro.	Toro.
Tesouro.	Tesoro.	Touzal.	Vivero de árboles.
Testa.	Frente, cabeza.		
Testemuña.	Testigo.		

Toxo. Tojo.
Traballar. Trabajar.
Trabar. Morder.
Trabe. Viga.
Trabucar. Equivocar.
Trabuco. Impuesto, tributo
Trafegar. Traficar.
Traguer. Traer.
Trangallada. Baile entre gente baja.
Tranquío. Tranquilo.
Transpôr. Transponer.
Trapallada. Engaño.
Trasacordo. Memoria tardía.
Trasno. Trasgo.
Trasnoitar. Trasnuchar.
Treba. Tiniebla *V. tebra*.
Trebello. Trebejo.
Trebón. Turbión, lluvia fuerte.
Trécola. Tecla.
Trégola. Trégua.
Treito. Trecho.
Tremar. Temblar.
Tremeliciente. Trémulo.
Tremer. Temblar.
Trenco. Zambo.
Trepia. Trébedes.
Trindade. Trinidad.
Trinque (do). Nuevo, sin estrenar.
Tripar. Pisar, hollar.
Tristura. Tristeza.
Troca. Permuta, cambio.
Trocar. Permutar, cambiar.
Troita. Trucha.
Tronido. Ruido fuerte.
Trono. Trueno.
Troula. Bulla, algazara.
Troulear. Divertirse, retazar.

Troveiro. Trovador.
Tua. Tuya.
Turreiro. *V. terreiro*.

U

Ucha. Arca.
Uive. Aullido.
Ulido. Olfato.
Ulir. Oler.
Ulo? Ula? Donde está ello, donde está ella?
Umbigo. Ombligo.
Un. Uno.
Unha. Una.
Unxir. Ungir.
Urdime. Urdimbre.
Urso. Oso.
Uz. Urce, brezo.
Uzal. Sitio poblado de *uces*

V

Vacariz. Cuero vacuno curtido.
Vacariza. Fábrica de curtidos.
Vaga. Ola encrespada.
Vagalume. Luciérnaga.
Vagar. Tiempo libre.
Vagaroso. Lento.
Vaidade. Vanidad.
Val. Valle.
Valado. Vallado.
Valgada. Cañada.
Valo. Muro o cerco de tierra.
Van. Talle, cintura.
Varanda. Balcón.

Varudo. Alto y derecho.	Vinculeiro. Heredero de vínculo.
Vasteza. Vastedad, anchura.	Vindimar. Vendimiar.
Vau. Vado.	Vindoiro. Venidero.
Vea. Vena.	Vinga. Venganza.
Veciño. Vecino.	Viño. Vino.
Vedraño. Viejo, anciano.	Viola. Violeta.
Vedro. Viejo.	Vir. Venir.
Veiga. Vega.	Viravolta. Vuelta rápida.
Veira. Crilla.	Virxe. Virgen.
Vello. Viejo.	Vislumar. Vislumbrar.
Venda. Venta, cesión.	Vivedoiro. Duradero.
Ventallo. Abanico.	Vixigas. Viruelas, vejigas.
Vento. Viento.	Vizo. Tierra de la vegetación.
Veo. Vélo.	Voar. Volar.
Verba. Locuacidad, palabra.	Volallas. Mariposas.
Verdexar. Verdear.	Volpe. Zorro.
Verea. Vereda, senda.	Voltar. Volver.
Vergonza. Vergüenza.	Voltexar. Voltear.
Vergoña. Lo mismo que vergonza.	Volume. Volumen.
Verme. Gusano.	Voluntade Voluntad. V. vontade.
Vermello. Encarnado.	Vóo. Vuelo.
Vernáculo. Propio del país.	Vosco (con). Convosotros.
Vespa. Avispa.	Voso, sa. Vuestro.
Véspora. Lo mismo que avispa.	Vosoutros, tras. Vosotros
Vezo. Hábito, costumbre.	Vosté, vostede. Usted.
Viciñanza. Vecindad.	Vougo. Vacío, sin gente.
Vidal. Vital.	Vran. Verano.
Vidreira. Vidriera.	
Vidro. Vidrio.	
Vieira. Venera.	X
Vieiro. Camino, senda.	Xa. Ya.
Vigairo. Vicario.	Xabega. Arte de pesca.
Vila. Villa, ciudad.	Xabre. Tierra arenisca.
Vilán. Villano.	Xabrón. Jabón.
Vilar. Villaje. Barbecho.	Xacente. Yacente.
Vimbio. Mimbre.	Xacer. Yacer.
Vincallo. Vencejo.	Xacigo. Sepulcro.
	Xamais. Jamás.

Xamón. Jamón.	Xesto. Gesto.
Xaneira. Luna de Enero.	Xexun. Ayuno.
Xaneiro. Enero.	Xiada. Helada.
Xanela. Ventana. V. <i>fenestra</i> .	Xiar. Helar.
Xantar. Comida del medio día.	Xiba. Giba.
Xarda. Pez de mar llamado caballa.	Xilgaro. Gilguero.
Xarope. Jarabe.	Xionllo. Rodilla.
Xastre. Sastre. V. <i>alfayate</i> .	Xiringar. Geringar.
Xaula. Jaula. V. <i>gaiola</i> .	Xoanete. Juanete.
Xeira. Tiempo que dura un trabajo seguido.	Xogar. Jugar.
Xeito. Modo, forma de hacer una cosa. Habilidad, maña.	Xograr. Juglar.
Xeitoso. Habil, mañoso. Gracioso en su forma.	Koia. Joia.
Xelar. Helar.	Xolda. Diversión, parranda
Xelo. Hielo.	Xordo. Sordo.
Xema. Yema.	Xornal. Jornal. Periódico.
Xemeo. Gemelo.	Xornalista. Periodista.
Xemer. Gemir. V. <i>Iajar</i> .	Xubileu. Jubileo.
Xenebra. Ginebra.	Xudeu. Judío.
Xenreira. Antipatía, enemistad.	Xugo. Jugo.
Xenro. El marido de una hija.	Xuizo. Juicio.
Xentil. Gentil.	Xulgar. Juzgar.
Xentilhome. Gentilhom-bre.	Xuntoiro. Unión, conjunto, reunión.
Xentiña. Gentuza.	Xurdio. Pujante, robusto.
Xenxiva. Encia.	Xurdir. Surgir.
Xeral. General, frecuente,	Xurrada. Torrente.
Xerar. Generar.	Xuventude. Juventud. V. <i>moçedad</i> .
Xerazón. Generación.	
Xerme. Germen.	
Xerra. Jarra.	
Xesta. Retama.	
Xeste. Comida al terminar una construcción.	
	Z
	Zafar. Manchar, ensuciar.
	Zafra. Yunque.
	Zamburiña. Marisco semejante a las vieiras.
	Zamezuga. Sanguijuela. V. <i>sanguezuga</i> .
	Zanfona. Instrumento de cuerda con manubrio.
	Zapateiro. Zapatero.

Zaramalla. Trapacería, enredo.
Zaramalleiro. Trapacero.
Zarrapicar. Empapar, moljar.
Zea. Maiz. V. *mainzo*.
Zoar. Zumbar.
Zoca. Zapato todo de madera.
Zoco. Zapato con suela de madera.
Zombar. Lo mismo que zoar

Zoqueiro. El que hace zuecos.
Zorregar. Zurrar, pegar.
Zoupada. Golpe.
Zoupar. Lo mismo que zorregar.
Zoupudo. Pesado, tosco.
Zucré. Azúcar.
Zugar. Chupar.
Zume. Jugo.
Zura. Paloma nueva.

Para o mellor conocemento do noso léxico aconsellamos a adquisición do Diccionario galego-castelán, de Leandro Carré Alvarellos, edición Lar, a Cruña.

ÍNDICE

	Fonética	Páxinas
Fonemas consoantes	1	
Fonemas vocáis	2	
Dualidade na vocalización.	3	
Fonemas nasales.	4	
Dígramas	5	
<i>Eufonía</i>	6	
Por aditamento	7	
Por troque	8	
Por supresión	9	
<i>Prosodia</i>	10	
Apóstrofo	11	
Guion de contraición	11	
<i>Ortografía</i>	11	
	Morfología	
Partes da oración	13	
Derivación.—Voces compostas.	14	
<i>Do Artícuo</i>	21	
Artículo determinado	21	
Artículo indeterminado	22	
<i>Do Sustantivo</i>	23	
Número	23	
Xénero	24	
<i>Do Adxetivo</i>	27	
Grados dos adxetivos.	27	
Números cardinás	29	
» ordinás.	30	
» coleítivos	30	
» proporcionás	30	
<i>Do Pronome</i>	31	
Pronomes personás	31	

Páxinas

Pronome refleisivo	33
Indefinidos	33
Demostrativos	34
Negativos	35
Interrogativos	35
Conxuntivos	35
Posesivos	36
<i>Do Verbo</i>	37
Modos	38
Tempos	38
Pessoas e números	39
Voces	40
Verbos regulares	40
Notas sobre os verbos regulares	47
Verbos auxiliares	49
Verbos irregulares	54
<i>Do Particípio</i>	69
Participios regulares	69
" irregulares	69
Táboa de participios	69
<i>Do Adverbio</i>	73
De lugar	73
De tempo	74
De cantidade	75
De modo	75
De afirmación	75
De negación e duda	75
Adverbios compostos	77
<i>Das Preposiciós</i>	77
Preposiciós propias	78
" improprias	79
<i>Da Conxunción</i>	79
Copulativas	80
Disxuntivas	80
Adversativas	81
Condicionás	81
Causales	82
Conxuncións compostas	83

Sintáxis

Artículo	85
Sustantivos e adxetivos	86
Pronomes	87
Verbo	92

Páxinas

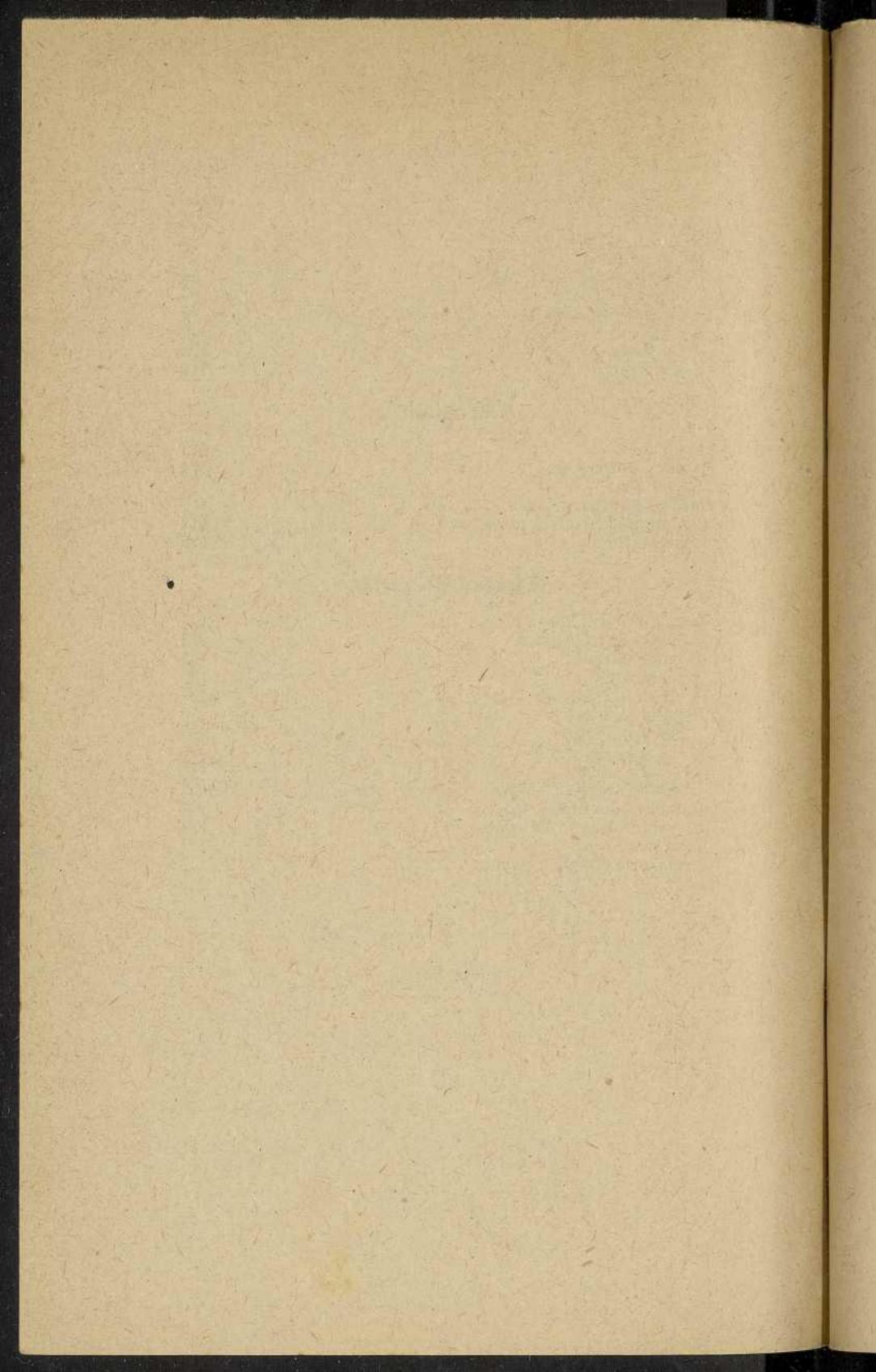
Modos e tempos	92
Modo infinito	93
Formas pleonásticas verbés	96
Tempos compostos	97
Algunhas particularidades do réxime do verbo	98
Adverbios	99
Preposiciós	102
Conxuncións	111

Aditamentos

Modismos	113
Nomes de persoas	114
Toponimia	116
Meses, estaciós e días	117
Denominación dos ventos	117
Castelanismos	118

Móstras literarias

Florencio Vaamonde	121
Eugenio Carré Aldao	122
Manuel Murguía	124
Asieumedre	126
Alfonso R. Castelao	127
Rosalía Castro	130
Eduardo Pondal	130
M. Curros Enríquez	131
Salvador Golpe	131
Urbano González Varela	132
Ramón Cabanillas	134
Evaristo Martelo Paumán	134
Cantares do pobo	135
Vocabulario galego-castelán	137

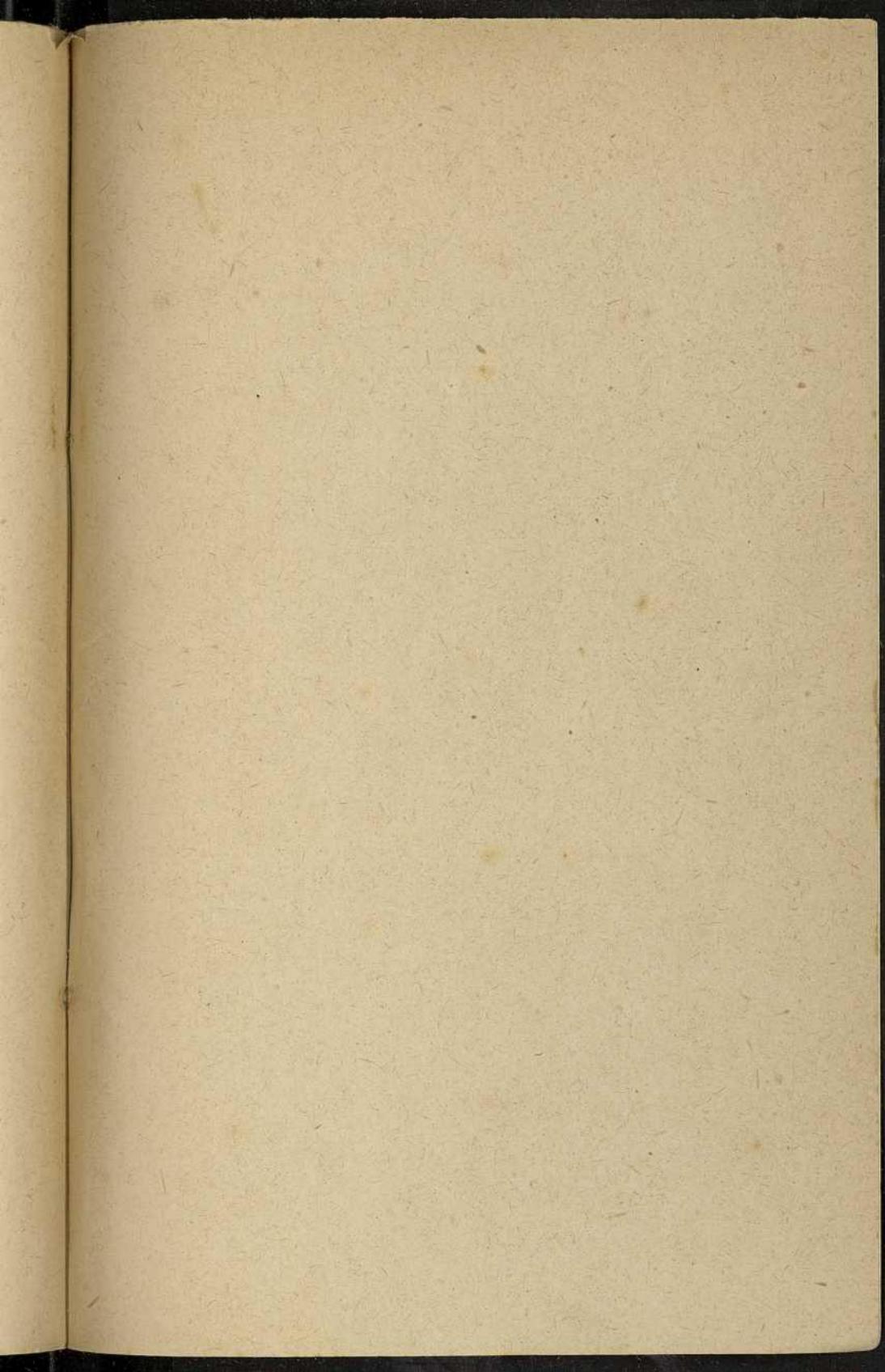
BIBLIOGRAFIA

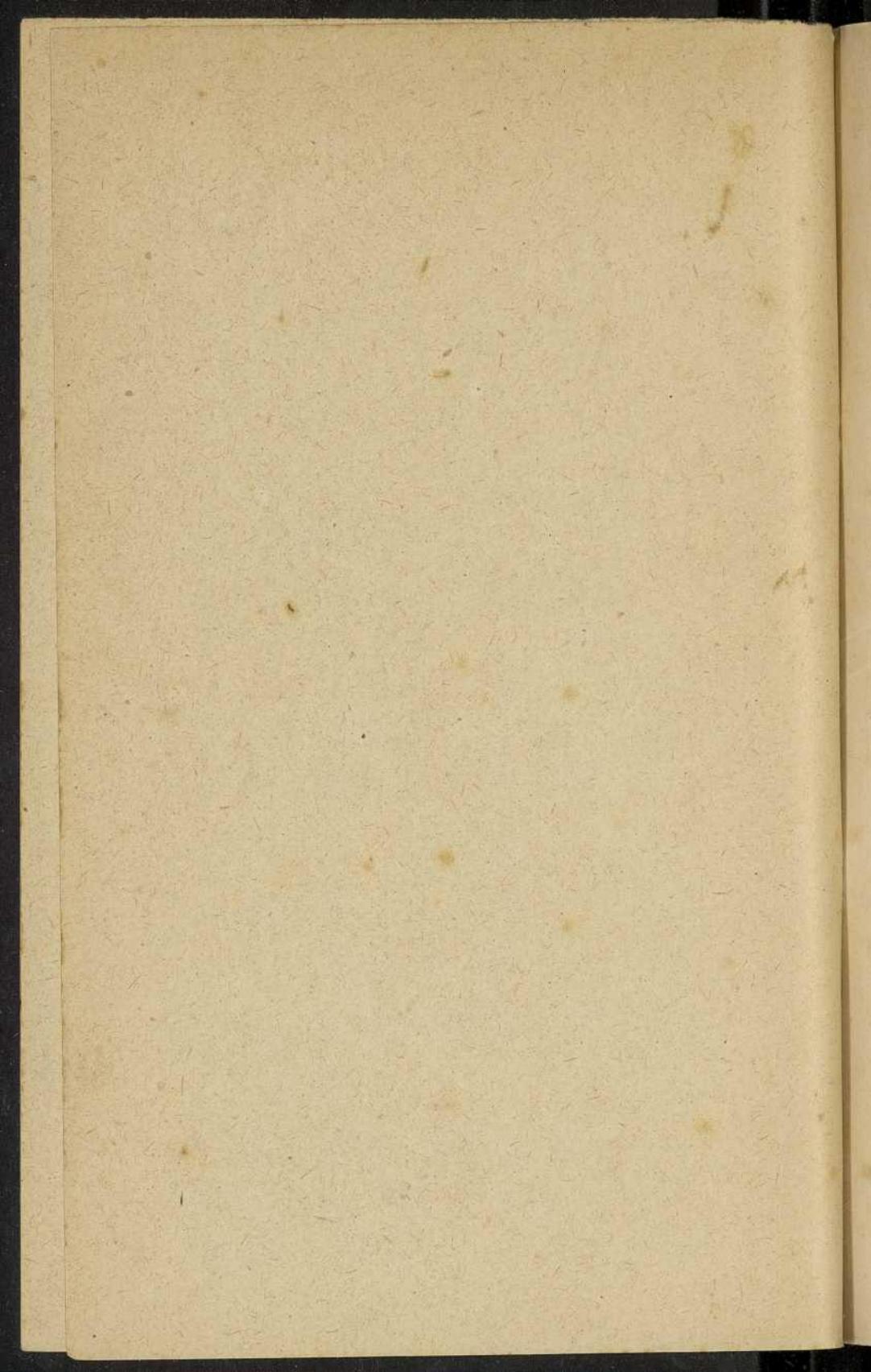
Para a redaición desta Gramática foron consultados os libros que siguen:

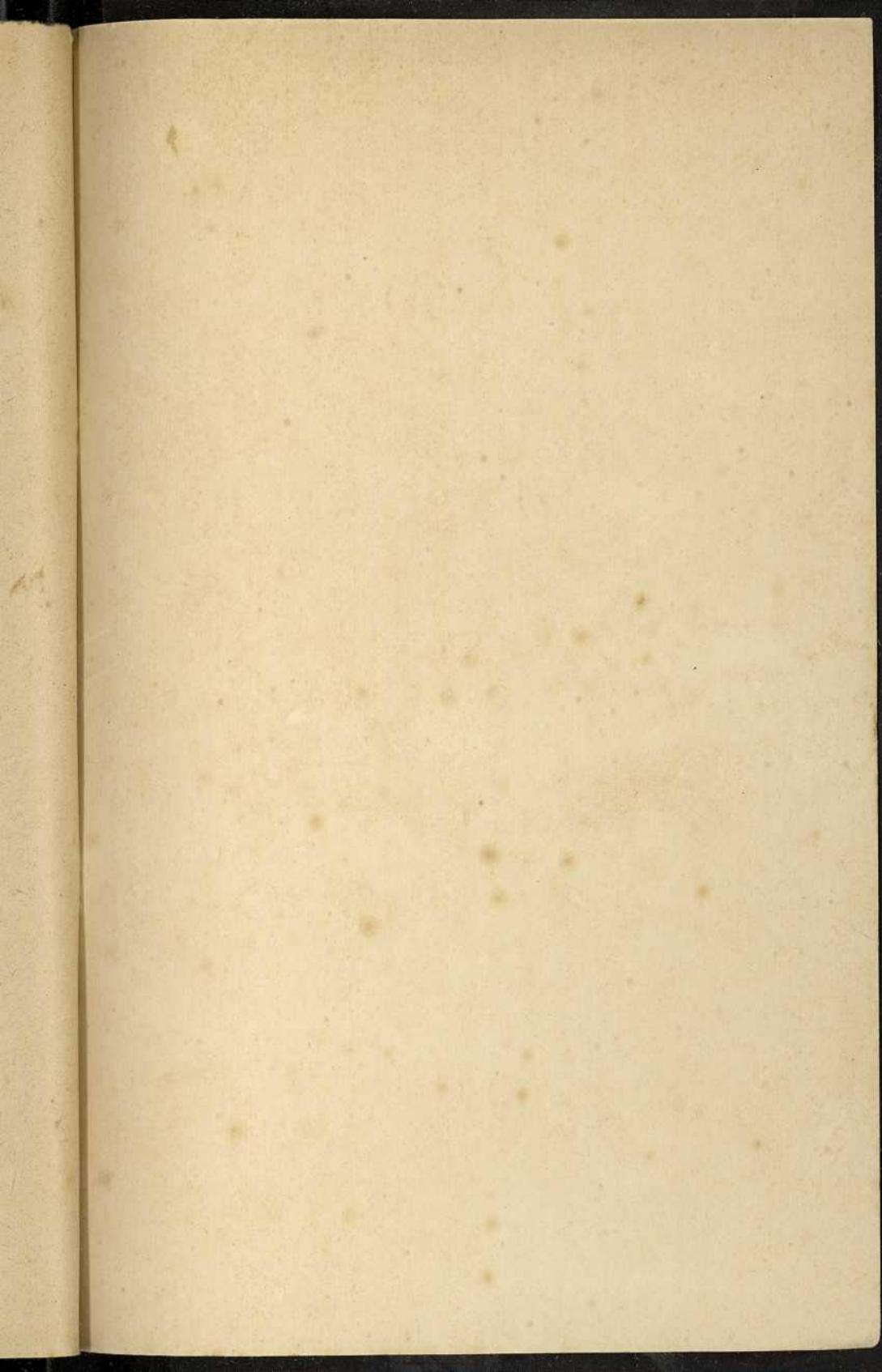
- Carré Aldao, *Literatura Caliega*, Barcelona, 1911.
- Coelho, *Gramática Portuguesa*, Porto, 1891.
- Figueiredo, *Gramática sintética da lingua portuguesa*, Lisboa, 1920.
- García de Diego, *Gramática Histórica Gallega*, Burgos.
- La Iglesia (Don Antonio), *El Idioma Gallego*, La Coruña, 1886.
- Rodríguez, *Apuntes gramaticales sobre el romance gallego de la Crónica Troyana*, La Coruña, 1898.
- Saco y Arce, *Grámatica Gallega*, Lugo, 1868.
- Valladares, *Diccionario gallego-castellano*, Santiago, 1884.
- Colección de Galicia Diplomática.
- Idem do *Boletín da Academia Gallega*.
- Obras dos principás escritores galegos: Cura de Fruime, Francisco Añón, Rosalía Castro, Valentín Lamas, Curros Enríquez, Eduardo Pondal, Salvador Golpe, e outros.
-

FÉ D'ERRATAS

Páxinas	Líña	Dice	Léase
9	23	<i>xenerás</i>	<i>tecelás</i>
28	24	<i>bó home</i>	<i>home bó</i>
38	23	<i>gallego</i>	<i>galego</i>
43	11	<i>bateré es</i>	<i>bateredes</i>
46	25	<i>fuxiremos</i>	<i>fuxíremos</i>
46	26	<i>fuxiredes</i>	<i>fuxiredes</i>
59	5	<i>terceira</i>	<i>segunda</i>
74	33	<i>non no é</i>	<i>non é</i>
80	11	<i>verbo</i>	<i>conxunción</i>
108	19	<i>pronomes</i>	<i>artículos e pronomes</i>
127	21	<i>dos</i>	<i>dous</i>
127	21	<i>pimeiro</i>	<i>primeiro</i>
129	10	<i>pero</i>	<i>preto</i>

5'00 Pesetas

P

35

B
580

GRAMMATICA
POLONIA
GALLEGIA
LUGRIS